

Lennart Lynge Andersen

Begunstigelse og Pension

Lov om visse civilretlige forhold m.v.
ved pensionsopsparing i pengeinstitutter

GADJURA

Lennart Lyng Andersen
Begunstigelse og Pension
1. udgave / 1. oplag
© GadJura, København 1996

ISBN 87-607-0390-3

Omslag/Grafisk tilrettelæggelse: Axel Surland
Sats og tryk: AKA-PRINT A/S, Århus

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele af den er ikke tilladt
ifølge gældende dansk lov om ophavsret.
Alle rettigheder forbeholdes.

Forord

Efter mange års venten er der i 1996 gennemført lovgivning om »visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter.« Ordene dækker først og fremmest over, at der nu er givet regler om pensionskontohaveres indsættelse af *begunstigede* på en pensionskonto, *kontohavers råden* over kontoen samt om *kreditorernes retsstilling*.

Jeg har tidligere interesseret mig for disse spørgsmål og har derfor udarbejdet en kortfattet kommentar til loven. – Bogens forholdsvis beskedne sideantal afspejler, at loven indeholder 16 §§, inclusive ikrafttræden, Færøerne og Grønland.

Jeg takker *Lise Lotte Larsen*, der har renskrevet manuskriptet.

Der er ikke taget hensyn til materiale, der er kommet efter den 15. juli 1996.

Frederiksberg, august 1996

Lennart Lyngé Andersen

Indhold

Forkortelser	8
Lov nr. 293 af 24. april 1996 om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparring i pengeinstitutter	9
Indledning	14
Kommentar	37
<i>Kapitel 1</i>	
Lovens anvendelsesområde	39
<i>Kapitel 2</i>	
Indsættelse af begunstigede	45
<i>Kapitel 3</i>	
Kreditorforfølgning	101
<i>Kapitel 4</i>	
Ikrafttræden m.v.	109
Afgørelsesregister	115
Litteraturliste	117
Stikordsregister	119

Forkortelser

A: Assurandør-Societetets responsa

B: Byretsdom

Bogudgaven: Kommentarer til danske højesteretsdomme 1950-1962 (1964)

A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen: Lov om forsikringsaftaler (2. udg. 1952-1954)

FED: Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling

Lyngsø Forsikringsaftaler: Preben Lyngsø: Forsikringsaftaleloven med kommentarer (4. udg. 1992)

Lyngsø Forsikringsret: Preben Lyngsø: Dansk Forsikringsret (7. udg. 1994)

NJA: Nyt Juridisk Arkiv

NRT: Norsk Rettstidende

Jørgen Nørgaard Afhandlinger: Jørgen Nørgaard i Studenterafhandlinger til Ugeskrift for Retsvæsen (1967)

Jørgen Nørgaard Arveret: Jørgen Nørgaard i *T. Svénné Schmidt*: Arveret (2. udg. 1991)

SH: Sø- og Handelsrets dom

TfR: Tidsskrift for Rettsvitenskap

U: Ugeskrift for Retsvæsen

V: Vestre Landsrets dom

Ø: Østre Landsrets dom

Lov nr. 293 af 24. april 1996 om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter

Kapitel I *Lovens anvendelsesområde*

§ 1 *Loven gælder for opsparing i pensionsøjemed og rateopsparing i pensionsøjemed i pengeinstitutter, når opsparingsordningen opfylder betingelserne for skattemæssig begunstiging i afsnit I, kapitel 1, i lov om beskatningen af pensionsordninger m.v. (pensionsbeskatningsloven).*

Stk. 2. *Ved et pengeinstitut forstås i denne lov et institut, hvori der kan oprettes pensionsordninger som nævnt i stk. 1, jf. pensionsbeskatningslovens § 11 A og § 12.*

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

§ 2 *Kontohaveren kan såvel ved opsparingsordningens oprettelse som senere indsætte en begunstiget. I så tilfælde udbetales de opsparede midler umiddelbart til denne i tilfælde af kontohaverens død.*

Stk. 2. *Kontohaveren kan tilbagekalde indsættelsen, hvis der ikke over for den begunstigede er givet afkald herpå. Kontohaverens ret til at tilbagekalde begunstigelsen går ikke over på den pågældendes arvinger eller dødsbo.*

§ 3 *Indsættelse af en begunstiget og tilbagekaldelse af sådan indsættelse er kun gyldig, såfremt den skriftligt meddeles pengeinstituttet eller optages i eller påtegnes pensionsopsparingsaftalen af pengeinstituttet.*

§ 4 Når ingen begunstiget er indsat, og de opsparede midler skal udbetales ved kontohaverens død, tilfalder midlerne dødsboet.

Stk. 2. Har kontohaveren indsat en begunstiget, som ikke er tvangsarving, og efterlades ægtefælle, livsarvinger eller arveberettigede adoptivbørn eller disses livsarvinger, skal de opsparede midler for så vidt angår de nævnte personers ret til boslod og tvangsarvelod behandles som tilhørende dødsboet og som tillagt den begunstigede ved testamente. Dette gælder dog ikke, såfremt kontohaveren har givet afkald på sin ret til at tilbagekalde indsættelsen af den begunstigede.

Stk. 3. Har nogen, forinden de opsparede midler i medfør af § 2 er udbetalt til den begunstigede, over for pengeinstituttet ved forevisning af vielsesattest, skifteudskrift eller lignende behørigt godtgjort at høre til de i stk. 2 nævnte efterladte og i denne egenskab gjort indsigelse mod, at sådan udbetaling sker, må pengeinstituttet ikke udbetale de opsparede midler, forinden det ved forlig eller retslig afgørelse mellem den begunstigede og de efterladte er afgjort, hvem der har ret til de opsparede midler. Dog har pengeinstituttet altid ret til at udbetale til den begunstigede indtil en tredjedel af de opsparede midler eller, såfremt den pågældende sørger for kontohaverens begravelse, et passende beløb til dækning af udgifter herved.

§ 5 Ved fortolkning af de bestemmelser, hvorved en begunstiget indsættes, gælder, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne, reglerne i stk. 2-5, når de opsparede midler skal udbetales ved kontohaverens død.

Stk. 2. Er kontohaverens ægtefælle indsat som begunstiget, er det den ægtefælle, med hvem kontohaveren ved sin død levede i ægteskab, der anses som begunstiget.

Stk. 3. Har kontohaveren indsat sine børn om begunstigede, anses den pågældendes livsarvinger, derunder adoptivbørn og disses livsarvinger, som begunstigede hver for den andel, arveloven tildeler vedkommende.

Stk. 4. Er kontohaverens arvinger indsat som begunstigede, tager enhver af dem del i de opsparede midler efter det forhold, hvori den pågældende i henhold til testamente eller loven er arveberettiget efter kontohaveren.

Stk. 5. Har kontohaveren indsat sine »nærmeste pårørende« som begunstigede, anses den pågældendes ægtefælle som indsat, eller hvis sådan ikke efterlades, den pågældendes børn, eller hvis ej heller sådanne efterlades, den pågældendes arvinger, jf. reglerne i stk. 2-4.

§ 6 *Er en bestemt person indsat som begunstiget, bortfalder begunstigten, hvis de opsparede midler skal udbetales ved eller efter kontohavers død, og den begunstigede ikke overlever denne.*

§ 7 *Skal efter aftalen de opsparede midler udbetales, enten når kontohaveren dør, eller mens den pågældende lever, anses indsættelse af en begunstiget som kun gældende for dødsfaldet.*

§ 8 *Indsættelse af en begunstiget medfører ingen indskrænkninger i kontohaverens ret til at forlange værdien af opsparingsordningen udbetalt.*
Stk. 2. *Har kontohaveren over for den begunstigede givet afkald på at tilbagekalde begunstigten, anses den pågældende også for at have fraskrevet sig retten til uden den begunstigedes samtykke at råde således over opsparingsordningen, at den begunstigedes ret derved indskrænkes eller forspildes.*

§ 9 *Så længe pensionsbegivenheden ikke er indtrådt, kan den begunstigede, selv om begunstigten er gjort uigenkaldelig, ikke overdrage, pantsætte eller på anden måde råde over sit krav.*

§ 10 *Fremgår det af en rateopsparingsordning, at de opsparede midler ikke skal udbetales umiddelbart ved den pågældendes død, men først på et senere tidspunkt, indtræder den begunstigede, såfremt intet andet fremgår af forholdet, ved kontohaverens død i dennes ret efter aftalen.*

Kapitel 3 Kreditorforfølgning

§ 11 *Hverken kontohaverens eller den begunstigedes ret over for pengeinstituttet kan gøres til genstand for retsforfølgning fra deres kreditors side, jf. dog § 12.*

§ 12 Kommer kontohaveren under konkurs, og findes det, at den pågældende i løbet af de sidste 3 år inden fristdagen til betaling af indskud på en opsparingsordning omfattet af denne lov har anvendt et efter den pågældendes formue tilstand på det tidspunkt, betalingen fandt sted, uforholdsmæssigt stort beløb, kan konkursboet over for pengeinstituttet forlange, at det for meget erlagte indbetales i boet, for så vidt det kan udredes af opsparingsordningens værdi.

Stk. 2. Er de opsparede midler forfaldne uden at være udbetalt inden fristdagen, eller forfalder de under konkursbehandlingen, kan konkursboet under de i stk. 1 nævnte betingelser forlange en tilsvarende del af de opsparede midler indbetalt til boet.

Stk. 3. Stk. 1 og 2 gælder, uanset om der er indsat en begunstiget, og uanset om kontohaveren har forpligtet sig til ikke at tilbagekalde begunstigelsen. Har den begunstigede betalt vederlag for indsættelsen, er den pågældende berettiget til af boet at kræve dette tilbage. Såfremt den begunstigede har fået udbetalt de opsparede midler, kan boet gøre kravet gældende mod denne.

Kapitel 4

Ikrafttræden m.v.

§ 13 Loven træder i kraft den 1. juli 1996.

Stk. 2. § 12 finder kun anvendelse på pensionsaftaler, som er indgået efter lovens ikrafttræden.

Stk. 3. § 15 finder kun anvendelse på pensionsaftaler, som er indgået før lovens ikrafttræden, når udbetalingstidspunktet er fastsat til den 1. juli 1996 eller senere.

§ 14 I lov om beskatningen af pensionsordninger m.v., jf. lovbekendtgørelse nr. 683 af 9. august 1995, som ændret senest ved lov nr. 1106 af 20. december 1995, foretages følgende ændringer:

1. § 11 A, stk. 1, nr. 6, affattes således:

»6. Der kan ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohaverens død til andre end kontohaverens »nærmeste pårørende«, jf. § 5, stk.

5, i lov om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter, eller kontohaverens ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, eller livsarvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger.«

2. § 12, stk. 1, nr. 4, affattes således:

»4. Der kan ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohaverens død til andre end kontohaverens »nærmeste pårørende«, jf. § 5, stk. 5, i lov om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter, eller kontohaverens ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, eller livsarvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger.«

§ 15 *I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 905 af 10. november 1992, som ændret senest ved lov nr. 903 af 29. november 1995, foretages følgende ændring:*

1. § 512, stk. 3, 2. pkt., affattes således:

»Reglerne om fritagelse for retsforfølgning i lov om tilsyn med pensionskasser samt i lov om forsikringsaftaler og lov om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter berøres ikke heraf.«

§ 16 *Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan med undtagelse af §§ 14 og 15 ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.*

Indledning

Loven – med den noget tunge titel – tager stilling til nogle spørgsmål, der har været drøftet siden 1960'erne. Loven omfatter kapitalpensioner og ratepensioner i pengeinstitutter. Det drejer sig navnlig om pensionskontohavers adgang til med bindende virkning over for kreditorer (og nærstående) at indsætte *begunstigede*, kontohavers adgang til at *råde over pensionskontoen* samt *kreditorernes retsstilling*.

Da loven således har en i hvert fald vis historisk balast, og da den er tæt knyttet sammen med pensionsbeskatningsloven, har jeg valgt at indlede kommentaren til lovens enkeltregler med en oversigt over de hidtidige overvejelser, der kan have fortolkningsmæssig relevans.¹

Inden denne oversigt kan det måske være nyttigt meget kort at nævne, hvad der er essensen af den nye lov: En kapitalpension eller ratepension oprettes med det principielle sigte, at kontohaver ved pensionsalderen skal have opsparet en sum penge. Det sigte fremmes ved, at lovgivningen i skattemæssig henseende er favourabel mod kontohaver, og at det i civilretlig henseende antages, at kontohavers kreditorer ikke kan foretage udlæg eller modregning i kontoen.

Retsreglerne vender ikke det blinde øje til, at nogle kontohavere vil afgå ved døden inden pensionsalderen. Der gælder derfor regler om, at kontohaver har ret til (men ikke pligt til) at indsætte en eller flere fysiske personer som begunstiget. En gyldig begunstigelsesklausul indebærer, at udbetalingen tilfalder den begunstigede uden om kontohaverens dødsbo.

1. Retsstillingen før personbeskatningsloven

Spørgsmålet om kreditorforfølgning i pensionsmidler har selvsagt foreligget latent siden man – i hvert fald fra 1930'erne – accepterede, at der

¹ Oversigten bygger til dels på og ajourfører s. 14 ff i *Pengeinstitutters modregning i særlige indlån* (1988). Se også *Jørgen Nørgaard: Indsættelse af begunstigede i kapital- og ratepensionsordninger* (Festskrift til Laurits Ringgård (1989) s. 137 ff).

med skattemæssig begunstigeelse kunne foretages opsparing i pensionsøjemed. Den mest almindelige ordning er helt frem til vore dage gået ud på, at en arbejdsgiver og en arbejdstager indgik aftale om, at der skulle afsættes midler til den sidstnævnte med henblik på dennes alderdom.

Før renteforsikringsloven af 1958 stillede skattemyndighederne krav om, at midlerne var »båndlagt«, indtil arbejdstageren fratrådte sin stilling.

Kravet om, at arbejdstageren ikke måtte råde over midlerne, tog således ikke sigte på arbejdstagerens alder, men på tidspunktet for hans fratræden. Dette førte til, at skattedepartementet i et utrykt cirkulære fra 1953 fastsatte, at en kapital skulle indbetales til et pengeinstitut, indtil medarbejderen fratrådte, selv om medarbejderen opfyldte pensionsaftalens aldersmæssige betingelser for at få pensionen udbetalt, jf. *Poul Olsen i Opsparing i pensionsøjemed m.v. (1971) s. 20*. Det afgørende var, at arbejdstageren fratrådte – ikke hvornår det skete, jf. *Poul Olsen anf. st. s. 22*, og arbejdstageren kunne få frigivet midlerne, selv om han fratrådte før pensionsalderen.

Baggrunden for myndighedernes holdning var, at båndlæggelsen legitimerede den dagældende skattefrihed dels under forløbet, dels ved udbetalingen.

I renteforsikringsloven² – lov nr. 150 af 28. maj 1958 om beskatningen af renteforsikringer m.v. – var der taget udtrykkelig stilling til *den skatteretlige del* af spørgsmålet. Efter lovens § 3, stk. 1, 2. pkt., skulle det i en privat pensionsordning i ansættelsesforhold være aftalt mellem arbejdsgiveren og arbejdstageren, at arbejdstageren ikke kunne disponere over kontoen indtil ansættelsesforholdets ophør, og at hans kreditorer i den samme periode ikke kunne søge fyldestgørelse i kontoen³. – Var

2 Loven blev præsenteret af *Jørgen Wernberg* i *Juristen* 1959.423 ff.

3 For kapitalpensioner skulle båndlæggelsen vedvare mindst til arbejdstagerens fyldte 60. år, medmindre Ligningsrådet fastsatte en lavere pensionsalder. I pensionsaftalen kunne fastsættes, at kapitalpensionen kunne udbetales, hvor ansættelsesforholdet ophører på grund af uarbejdsdygtighed, eller for kvinders vedkommende indgåelse af ægteskab.

Cirkulæret om loven – nr. 140 af 24. september 1958 – indeholder alene en gengivelse af lovens § 3.

Indledning

denne klausul ikke vedtaget mellem parterne, opnåede hele opsparingsordningen ikke de skattemæssige begunstigelser, der fulgte med renteforsikringsloven. Det kan derfor ikke undre, at klausulen blev optaget som et standardvilkår i pengeinstitutternes formularer.⁴

Det forhold, at klausulen var skattemæssig begrundet, rejste for nogle forfattere spørgsmålet, om der kunne tillægges den generel gyldighed, eller om der forelå en *selvbåndlæggelse*, der ikke skulle respekteres af kreditorerne. Den grundlæggende undersøgelse af spørgsmålet om selvbåndlæggelse blev foretaget af *Borum, Juul og Schlegel* i kapitel 9 i *Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret (1958)*. Forfatterne inddrager s. 149-150 (jf. s.164-165) netop pensionsordningerne, og de konkluderer s. 150 følgende:

»Under hensyn til virksomhedens interesse i at skabe en varigere tilknytning til funktionæren, bl.a. ved at betrygge hans alderdom, en interesse som manifesterer sig ved, at firmaet bidrager væsentlig til opsparingen, at virksomheden har krav på i visse tilfælde at få udbetalt et til sin andel i opsparingen svarende beløb, og at udbetaling kun kan finde sted med firmaets samtykke, må der antages at være skabt et fælleskabsforhold med hensyn til indskudet, som udelukker den ene parts kreditorer fra at gøre udlæg i det indestående beløb. Det må dog være en forudsætning, at de betingelser, hvorunder udbetalinger finder sted, er nøje angivet. De opsparings- og navnlig forsørgelsesmæssige hensyn, hvis varetagelse er formålet med såvel de særlige regler i pensionskasseloven som individuelle pensionsordninger, fører endvidere til, at der ikke kan gøres udlæg i funktionærens eller hans enkes og livsarvingers ret til ved død, sygdom o.s.v. at få udbetalt kontoens beløb. Mere tvivlsomt er det, om der kan foretages eksekution i funktionærens ret til ved frivillig fratræden at få sit indskud med renter frigjort. Både de forsørgelsesmæssige hensyn og hensynet til virksomhedens interesser taler dog afgørende herimod. Det beløb, der i disse tilfælde udbetales, skal, selv om funktionæren har krav på at få det udbetalt, som regel anvendes som grundindskud i en pensionsordning på funktionærens nye arbejdssted, jfr. også herved bestemmelsen i pensionskasselovens § 9, stk. 3.«

4 Jf. *Betænkning V* (nr. 501/1968) s. 23 og *Adam Vestberg* i U 1964 B s. 20.

Det er denne klausul, vi genfinder i de kontrakter, der anvendes i dag. Af forarbejderne til 1996-loven fremgår, at Finansrådet har udarbejdet en klausul med følgende ordlyd: »Kapital-/ratepension kan ikke overdrages til eje, sikkerhed eller på anden måde gøres til genstand for retsfølgning fra kreditorens side«.

I U 1964 B s. 9-20 skrev *Adam Vestberg* en artikel om Privatrettens regler om pension. Han henviser (s. 19-20) til, at spørgsmålet om den berettigedes råden over pensionsmidler og kreditorforfølgning er positivt løst i lovgivningen med hensyn til invalide- og folkepension, ikke-udbetalt pension til tjenestemænd, og midler i en pensionskasse, ligesom forsikringsaftalelovens §§ 116-117 udelukker kreditorforfølgning. Med hensyn til private kapitalpensioner henvises til renteforsikringslovens § 3, stk. 1, men *Vestberg* peger på, at denne bestemmelse alene er en skatteretlig forudsætning. Spørgsmålet om dens rækkevidde iøvrigt betegnes s. 20 som tvivlsomt, selv om *Vestberg* mener, at behovet for at tillægge den almen gyldighed er tilstede.

2. Pensionsbeskatningsloven og dennes forarbejder

Pensionsbeskatningsloven⁵ – lov nr. 310 af 9. juni 1971 om beskatningen af pensionsordninger m.v. – bygger på *Betænkning nr. 419/1966 om beskatningen af pensionsordninger m.v.*

Udvalget afstår s. 34, 54 og 55-56 fra at videreføre – eller fuldføre – båndlæggelsesbestemmelsen i renteforsikringslovens § 3, stk. 1. Dette sker med følgende begrundelse, jf. s. 55-56:

»Båndlæggelseskravet i rfl.'s § 3, stk. 1, har givet særlige vanskeligheder for opsparingsordningerne. Det følger af lov nr. 129 af 15. april 1930 om forsikringsaftaler § 116, at en forsikring er unddraget fra kreditorforfølgning, men tilsvarende lovhjemmel findes ikke for midler der indestår i en pensionsopsparingsordning. Her er kravet i rfl.'s § 3, stk. 1, om, at der mellem arbejdsgiver og arbejdstager skal være truffet aftale bl.a. om midlernes unddragelse fra kreditorforfølgning, derfor alene baseret på en antagelse om, at en sådan aftale er gyldig i forhold til de eventuelle kreditorer. Det må betragtes som et uafklaret spørgsmål, om denne antagelse, der navnlig måtte støttes på arbejdsgiverens formodede interesse i, at de pågældende midler bevares intakt som pensionsmidler, holder stik i alle tilfælde. Hvad enten indbetalingerne til en pensionsordning i ansættelsesforholdet er betegnet som arbejdsgiver- eller arbejdstagerbidrag, har de karakter af

5 Loven blev præsenteret af *Landerslev* i *Juristen* 1972 s. 65-80, *Moritz Hansen* i *Skattebegunstigede pensionsordninger* (1972) og *Poul Olsen* (ovf. cit.). Se også den historiske udvikling i *Poul Olsen: Pensionsbeskatningsloven m.v.* (1990) s. 15 ff.

Indledning

lønudgift for arbejdsgiveren, jfr. ovenfor under de fælles bemærkninger til §§ 3 og 4, og lønindtægt for arbejdstageren. Disse forhold vanskeliggør grænsedragningen mellem båndlæggelsesaftale i ansættelsesforhold og den rene selvåndlæggelse, som ikke har nogen gyldighed i forhold til kreditorer.

Mellem forsikring og opsparing i pengeinstitut m.v. er der endvidere den forskel, at medens der i loven om forsikringsaftaler §§ 102 ff. er hjemlet adgang til at indsætte begunstigede i en forsikringspolice – med den virkning, at de begunstigede efter forsikredes død har krav på udbetaling fra forsikringen uden om dødsboet, d.v.s. uden at arvingernes eller de eventuelle kreditorers krav mod boet skal respekteres – findes der ikke tilsvarende lovregler vedrørende opsparingsordninger. I en upåanket kendelse afsagt af Københavns amts nordre birks skifteret den 11. januar 1961 (utrykt), er det dog antaget, at de nævnte regler i forsikringsaftaleloven kan anvendes analogt på pensionsopsparingsordninger.

De her omtalte problemer vedrørende unddragelse fra kreditorfølgning og indsættelse af begunstigede må i første række betragtes som civile retlige spørgsmål, som det ikke kan anses for rigtigt at tage stilling til i skattelovgivningen. Foranlediget af en henvendelse fra bankerne og sparekasserne til justitsministeriet er problemerne taget op til overvejelse i det af justitsministeriet den 22. november 1962 nedsatte udvalg til behandling af bl.a. reglerne om ægteskabets retsvirkninger. Man har derfor i lovudkastet valgt at udforme de regler, der har tilknytning til disse spørgsmål, på en sådan måde, at en eventuel senere afklaring af spørgsmålene, eventuelt gennem en særlig lovgivning herom, ikke foregribes gennem beskatningsreglerne. Der findes således ikke i udkastet noget krav om, at midlerne skal være unddraget fra kreditorfølgning, jfr. herved de indledende bemærkninger til lovudkastet, afsnit C, om opgivelse af de hidtidige båndlæggelsesvilkår, ligesom der ikke med den valgte formulering af udkastets § 15 om dispositioner »i utide« er taget stilling til, om midlerne gyldigt vil kunne aftales unddraget fra kreditorfølgning. Det har heller ikke med reglen i § 4, stk. 1 d, været tanken at tage stilling til, om der med civilretlig gyldighed kan aftales indsættelse af begunstigede, men som reglen er formuleret, er muligheden for, at en gyldig begunstigelsesaftale kan indgås, holdt åben.«

Udvalgets synspunkter blev gentaget in extenso i *lovforslaget*, jf. Folketingstidende 1970/71, Tillæg A, sp. 648-649, og der blev ikke under Folketingsforhandlingerne rejst spørgsmål om dette punkt. Lovens

løsning blev således, at man ikke tog stilling til kontohavers rådighedsadgang under forløbet (bortset fra ophævelse i utide) eller til, om kreditorfølgning kunne ske. Derimod er udvalgets og senere lovforslagets bemærkning om, at man (heller) ikke ønskede at regulere spørgsmålet om indsættelse af en begunstiget noget misvisende, idet man netop i lovens § 12, stk. 1, nr. 4, foretog en regulering af spørgsmålet.⁶

Den kendelse af 11. januar 1961, der nævnes i forarbejderne, omhandlede en kapitalpensionsordning, oprettet mellem en arbejdsgiver og en arbejdstager, og således at parterne, efter at arbejdsgiveren havde foretaget et engangsindskud på 4.000 kr., indbetalt henholdsvis 6²/₃ % og 3¹/₃ % af arbejdstagerens løn til et pengeinstitut. Aftalen var forsynet med klausul i overensstemmelse med renteforsikringslovens § 3, stk. 1, og det var aftalt, at kontoens indestående ved kontohaverens død skulle udbetales til »nærmeste pårørende«, d.v.s. ægtefælle, eller hvis sådan ikke efterlades, medarbejderens børn, jfr. Forsikringsaftalelovens § 105, og ellers til hans bo.

Twisten var mellem den afdødes adoptivdatter – der påstod, at midlerne skulle inddrages i boet – og enken, der påstod, at hun skulle have udbetalt kontoens indestående uden om boet. Skifteretten gav enken medhold med følgende præmisser: »Medens skifteretten må være betænkelig ved at antage, at der udover den del af pensionskontoens indestående, der hidrører fra arbejdsgiveren, er stiftet en for arvingerne bindende kontrakt eller trediemandsretshandel til fordel for enken, finder retten at principperne i Forsikringsaftalelovens § 102, jfr. § 104 kan finde analog anvendelse på en kontrakt af det foreliggende indhold, således at enken vil være berettiget til udbetaling af kontoens indestående uden om boet.«

3. Ægteskabsudvalgets overvejelser

Af betydelig interesse er *Betænkning V* (nr. 501/1968) fra Justitsministeriets Ægteskabsudvalg, der har titlen »Opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed«.

Baggrunden for denne del af udvalgets arbejde var en henvendelse af 22. februar 1962, som Danmarks Sparekasseforening og Danske Ban-

6 Se om *U 1992.545 Ø* – og forspillet til denne – kommentaren ndf. til § 2.

Indledning

kers Fællesrepræsentation rettede til Justitsministeriet. (Brevet er nævnt ovenfor i citatet fra Pensionsbeskatningsudvalgets betænkning). Henvendelsen tog sigte på »en lovgivning, der kan give kapitalpensioner med indskud i pengeinstitutter en privatretlig retsstilling, som på bedst mulig måde sikrer pensionen for kontohaveren og den personkreds, som tilsigtes forsørget gennem pensionen.«

Brevet er gengivet i *Betænkningen* s. 35-38. Foreningerne henviser i brevet til, at der ved siden af tegning af livs- og pensionsforsikringer og medlemskab af pensionskasser er sket en stærk forøgelse af antallet af kapitalpensionskonti i pengeinstitutterne, d.v.s. en opsparring, der tager sigte på samme formål. Foreningerne peger på, at medens der på skatteområdet er givet særlige begunstigelser for de forskellige typer af pensionsopsparring, indeholder alene forsikringsaftaleloven og lov om tilsyn med pensionskasser regler, der beskytter opsparringen mod kreditorforfølgning og iøvrigt sikrer, at pensionsmidlerne kommer de begunstigede til gode.

Herefter udtales følgende:

»Derimod findes der ingen udtrykkelige lovregler for den pensionsopsparring, der sker gennem pengeinstitutterne. Dette har formentlig sin historiske forklaring derved, at en mere omfattende og udbygget form for pensionsløsning gennem pengeinstitutterne først har foreligget efter gennemførelsen af lovene om forsikringsaftaler og tilsyn med pensionskasser. Det stiller sig tvivlsomt, hvorvidt pensionstageren og de begunstigedes ret til pensionskapitalen er beskyttet i tilsvarende omfang efter gældende ret, og det er derfor vor opfattelse, at der er behov for lovregler, der yder en sådan beskyttelse. De beskyttelsesregler, der nærmere må kræves, for at en pensionsordning med sikkerhed skal kunne fyldestgøre sit formål, kan sammenfattes i følgende 3 punkter:

- 1) Lovregler, der effektivt beskytter mod kreditorforfølgning i pensionsmidlerne, så længe pensionsretten ikke er aktuel.
- 2) Lovregler, der sikrer, at pensionsmidlerne i tilfælde af dødsfald ikke inddrages under dødsboet, men tillægges de begunstigede direkte.
- 3) Lovregler, der på rimelig måde løser spørgsmålet om skifte af pensionsretten ved skifte af formuefællesskab mellem ægtefæller i levende live.

ad 1

Som nævnt ovenfor indeholder forsikringaftaleloven (§§116-117) og loven om tilsyn med pensionskasser (§18) regler, der sikrer pensionsmidlerne mod kreditorforfølgning. Derimod indeholder lovgivningen ikke tilsvarende regler, der sikrer kapitalpensionskonti i pengeinstitutter, og en analogislutning fra disse særlige regler er formentlig tvivlsom.

Man har derfor søgt at sikre sig ved privatretlige aftaler. I de standardaftaler, der indgås mellem arbejdsgiver og medarbejder om kapitalpensioner i pengeinstitutter, indeholdes en bestemmelse, der fastslår, at kontoens indestående ikke kan overdrages til eje eller pant eller gøres til genstand for retsforfølgning fra kreditorenes side, så længe betingelserne i aftalen for kapitalens udbetaling ikke er til stede. Der henvises til vedlagte eksemplarer af bankernes og sparekassernes standardoverenskomster om kapitalpension samt til vedlagte af Danske Bankers Fællesrepræsentation og af 2 københavnske sparekasser udarbejdede brochurer, hvori pensionsopsparringsreglerne er gengivet. Den omhandlede bestemmelse er netop vedtaget med henblik på at sikre, at kapitalen ikke gennem retshandler eller ved kreditorforfølgning kommer til udbetaling i strid med pensionsformålet og er i øvrigt påkrævet efter § 3 i lov om beskatning af renteforsikringer m.v., for at pensionsordningen kan opnå skattemæssig godkendelse som pensionsordning. Selv om flere hensyn taler for, at bestemmelsen har gyldighed efter sit indhold, haves der ingen sikkerhed for, at den har retsvirkning i forhold til arbejdstagerens kreditorer, især ikke for så vidt angår den del af kapitalen, der måtte hidrøre fra arbejdstagerens egne bidrag. Nogen støtte for gyldigheden kan formentlig ikke hentes i renteforsikringslovens § 3, dels fordi denne formentlig kun fastslår båndlæggelse af den del af kapitalen, der hidrører fra arbejdsgiverens bidrag til pensionsordningen, dels fordi den kun bygger på en forudsætning om, at sådanne aftaler kan have retsvirkning og således lader spørgsmålets afgørelse bero på almindelige formueretlige regler. I denne forbindelse skal fremhæves, at renteforsikringsloven gennem reglen i § 2, stk. 1, nr. 2, om, at bidragene definitivt skal udskilles af arbejdsgiverens formue og undrages hans rådighed, og den fortolkning, skattedepartementet har anlagt af denne bestemmelse i relation til de retlige bånd, arbejdsgiveren kan lægge på kapitalpensioner, i et vist omfang har hindret pensionsaftaler, der effektivt udelukker midlerne fra kreditorforfølgning, idet arbejdsgiver og medarbejder har været udelukket fra at træffe aftaler, der kun betinget gav medarbejderen ejendomsret over midlerne.

Indledning

Man kan således nære nogen frygt for, at den usikre retstilstand, der hersker på dette område, vil kunne hæmme en yderligere udbredelse af kapitalpensionsordninger i pengeinstitutterne; en udvikling, som lovgivningen gennem renteforsikringsloven har søgt at fremme. Det vil derfor være ønskeligt, at der ved lov søges gennemført regler, der kan sikre kapitalpensionsindskud imod kreditorforfølgning, i hvilken forbindelse afgangten til ved aftale at råde over midlerne endvidere bør begrænses.«

Baggrunden for, at de rejste spørgsmål blev overladt til behandling i Ægteskabsudvalget, skal nok ses i, at to af de tre hovedpunkter havde relation til ægtefælleskifte og den efterlevende ægtefælles stilling (punkterne 2 og 3). Der er i princippet ikke mange fælles spørgsmål mellem disse punkter og punkt 1, selv om der selvsagt er en vis indre sammenhæng. Ægteskabsudvalget fandt dog, at der var en nøjere sammenhæng, idet man i *Betænkningen* s. 6 udtaler:

»Efter ægteskabsudvalgets mening taler en del for at gennemføre de under 1 og 2 nævnte forslag ved lov. Forudsætningen for gennemførelsen af en sådan lovgivning synes dog at måtte være, at man samtidig opnår en lovmæssig regulering også af spørgsmålet om, i hvilket omfang de nævnte rettigheder skal inddrages under et skifte i forbindelse med opløsning af formuefælleskab i ægtefællers levende live. Udformningen af lovregler herom, jfr. herved det under 3 nævnte forslag, byder imidlertid på betydelige vanskeligheder.«

Ægteskabsudvalget konkluderede, at udvalget ikke havde mulighed for at stille lovforslag om punkt 3 (ægtefælleskifte), idet dette forudsatte en undersøgelse af hele pensionsområdet, som ville falde uden for udvalgets kommissorium.⁷ Samtidig anførte udvalget (s. 16) » at det for tiden, indtil en sådan undersøgelse kan gennemføres, muligt vil være hensigtsmæssigt at søge gennemført en lovgivning, der i overensstemmelse med de netop skitserede retningslinier i *alt væsentligt kodificerer retsstillingen* (min fremhævelse) for de pensionsordninger, der er udformet som kapitalforsikringer eller som opsparing på spærret konto i et pengeinstitut.«

7 Herom er der stadig ikke givet regler, jf. ndf. under 5.

Ægteskabsudvalget udarbejdede på denne baggrund et udkast til lov om opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed.

Lovudkastet findes s. 17-18 i betænkningen. Særligt følgende bestemmelser er af betydning:

Kapitel 1 Pensionsopsparing

§ 1 *For denne opsparing i pensionsøjemed, som efter aftale mellem en arbejdstager og dennes arbejdsgiver sker ved indbetalinger fra arbejdsgiveren eller fra begge parter i forening, gælder reglerne i dette kapitel, såfremt*

- 1) opsparingen er påbegyndt før arbejdstagers fyldte 60. år, jfr. dog stk. 2,*
- 2) indbetalingerne er sket på indlånskonto i bank eller sparekasse her i landet eller i overensstemmelse med de regler, der er fastsat af finansministeren i henhold til lov om beskatningen af pensionsordninger m.v. (pensionsbeskatningsloven),*
- 3) Kapitalen med påløbne renter m.v. ifølge aftalen tilhører arbejdstageren, og*
- 4) udbetaling til arbejdstageren ifølge aftalen kun kan ske efter hans fyldte 60. år, eller ved en lavere aldersgrænse, der er godkendt af ligningsrådet i henhold til pensionsbeskatningsloven, eller i tilfælde af arbejdstagerens invaliditet.*

Stk. 2. *Når en arbejdstager efter det fyldte 60. år tager arbejde hos en ny arbejdsgiver og med denne indgår aftale om pensionsopsparing som nævnt i stk. 1, finder reglerne i dette kapitel anvendelse, såfremt*

- 1) arbejdstageren også med sin hidtige arbejdsgiver havde indgået en aftale om pensionsopsparing, der er omfattet af reglerne i denne lov, og den opsparede kapital endnu ikke er kommet til udbetaling, og*
- 2) arbejdstageren indgår aftale om pensionsopsparing med den nye arbejdsgiver inden 1 år efter ophøret af hans arbejde hos den hidtidige arbejdsgiver.*

Indledning

§ 2 Hvis det i pensionsaftalen er bestemt, at kontohaveren ikke kan overdrage, pantsætte eller på anden måde råde over det beløb, der indestår på kontoen, og at beløbet er unddraget retsforfølgning, kan hans kreditorer ikke søge sig fyldestgjort deri.

Stk. 2. Kommer kontohaveren under konkurs, kan konkursboet forlange, at det beløb, der indestår på kontoen, udbetales til boet i det omfang, der inden for de sidste 3 år er foretaget indbetalinger, der oversteg, hvad der på indbetalingstidspunktet var rimeligt i forhold til hans aflønning og ansættelsestid. Indbetalinger fra arbejdsgiveren, der ikke har været medregnet i kontohaverens skattepligtige indkomst, kan dog ikke forlanges udbetalt.

§ 3 Kontohaveren kan ved skriftlig meddelelse til pengeinstituttet indsætte en begunstiget, som ved hans død har krav på at få udbetalt det beløb, der indestår på kontoen.

Stk. 2. Forsikringsaftalelovens §§ 105 og 106 finder tilsvarende anvendelse.

§ 4 Ved kontohaverens død udbetales det beløb, der indestår på kontoen, umiddelbart til den begunstigede.

Stk. 2. Forsikringsaftalelovens § 104, stk. 1, stk. 2, 1. pkt. og stk. 3, finder tilsvarende anvendelse.«

- 1) Udvalget fremhæver indledningsvis – flere gange – at man kun kodificerer, hvad der allerede er gældende ret. Udkastet omfattede kun den opsparing i pensionsøjemed, der finder sted efter aftale mellem en arbejdstager og dennes arbejdsgiver. Uden for udkastet faldt således navnlig selvpensioneringskonti og indekskontrakter. Udvalget udtalte s. 20 om dette spørgsmål bl.a. følgende:

»Baggrunden for, at udvalget har fundet det nødvendigt at opretholde denne begrænsning i det fremlagte lovudkast, er vanskeligheden ved at finde et kriterium, der adskiller selvpensioneringsordningerne fra andre former for kapitalopsparing. Udvalget har overvejet, om man kunne lade udkastet omfatte de selvpensioneringsordninger, der nyder skattemæssig begunstivelse i henhold til renteforsikringslovens § 20, smh. m. § 1, stk. 1, litra d, eller om man kunne etablere en særlig form for båndlæggelse af sådanne midler, således at udkastet kunne om-

fatte beløb, der var anbragt i overensstemmelse hermed. Udvalget er imidlertid blevet stående ved det foreliggende udkast, der generelt holder selv pensionsordningerne uden for lovens saglige anvendelsesområde, allerede fordi hensigten med lovudkastet i det væsentlige er at danne grundlag for en kodifikation af gældende ret. Man ønsker dog at fremhæve, at det ved en eventuel senere undersøgelse og vurdering af, hvilke civile regler der bør gælde på hele pensionsområdet, ville være ønskeligt, om man kunne finde frem til en mere tilfredsstillende løsning af disse spørgsmål for selv pensionisternes vedkommende.«

- 2) På tidspunktet for Ægteskabsudvalgets overvejelser forelå Pensionsbeskatningsudvalgets betænkning, som jeg har redegjort for ovenfor. I § 1 lægger Ægteskabsudvalget sig tæt op ad Pensionsbeskatningsudvalgets – skatteretligt begrundede – forslag, der senere blev gennemført i pensionsbeskatningsloven, men Ægteskabsudvalget finder ikke en fuldstændig parallellitet ønskelig. Dette sker s. 21-22 med følgende bemærkninger, som jeg gengiver in extenso, da de er af central betydning for forståelse af udvalgets forslag, og da de yder et væsentligt bidrag til forståelse af det gennemgående element i de særlige indlånsformer, nemlig *formålsbindingen*:

»Ægteskabsudvalget er imidlertid af den opfattelse, at såvel principielle som praktiske grunde taler imod at udforme lovudkastet i så nær tilknytning til de skatteretlige regler. For det første ville en sådan sammenkædning medføre, at man ved enhver ændring af de skatteretlige regler blev tvunget til at tage stilling til dens konsekvenser for de her omhandlede reglers anvendelighed, men dernæst anser man det for principielt uheldigt at holde pensionsopsparingsordninger, der ikke opfylder betingelserne for at opnå skattemæssig begunstiggelse, men som desuagtet må antages at være båret af et fuldt loyalt pensionsformål, uden for den foreslåede lovgivning, som netop tilsigter at værne pensionsinteressen. Det kan i denne forbindelse oplyses, at der f.eks. i et ikke ubetydeligt omfang er oprettet opsparingsordninger, på hvilke indskudene overstiger såvel de absolutte som de relative beløbsbegrænsninger, der – som omtalt ovenfor under pkt. 3 – er fastsat i udkastet til en ny pensionsbeskatningslov. Det forekommer mindre rimeligt at holde sådanne ordninger uden for den påtænkte lovregulering med den virkning, at de blev udsat for en saglig ubegrundet forskelsbehandling i forhold til de øvrige ordninger.

Indledning

I overensstemmelse med det anførte er bestemmelserne i udkastets §§ 1 og 10 tilstræbt udformet som en selvstændig beskrivelse af de pensionsordninger, der foreslås omfattet af udkastets øvrige bestemmelser. Det har imidlertid ikke været muligt i lovteksten at foretage en helt præcis beskrivelse af det saglige anvendelsesområde for bestemmelserne i lovudkastet. Dette anser udvalget imidlertid for mindre betydningsfuldt, idet udkastet som nævnt i det væsentlige alene tilsigter at kodificere, hvad der allerede må anses som gældende ret. Hertil kommer, at hensynet til kreditorenes interesser formentlig varetages tilstrækkeligt af den særlige misbrugs klausul, der er optaget i lovudkastets § 2, og at tvangsarvingernes interesser er beskyttede af vederlagsreglerne i ægteskabsretsvirkningslovens § 23, stk. 2, og arvelovens § 21.«

S. 22-23 udtaler udvalget følgende:

»Størsteparten af de eksisterende pensionsopsparingsordninger er baseret på individuel aftale om regelmæssige indbetalinger til indlånskonto i bank eller sparekasse. Foreligger der en sådan aftale, vil det beløb, der indestår på kontoen, være omfattet af lovudkastets bestemmelser, selv om en del deraf hidrører fra èngangsindbetalinger, der i henhold til den indgåede aftale foretages af arbejdsgiveren eller af arbejdstageren og arbejdsgiveren i forening. Pensionsordninger, der oprettes ved et – typisk større – èngangs-indskud, som ikke suppleres ved regelmæssige indbetalinger på samme konto, falder derimod uden for lovudkastet.

Baggrunden for de øvrige betingelser i lovudkastets § 1, stk. 1, er ønsket om kun at modtage de opsparingsordninger, som kan antages at varetage et loyalt pensionsformål. Man har derfor nok taget sit udgangspunkt i det tidligere omtalte udkast af 1966 til en ny lov om beskattningen af pensionsordninger (§ 4), men udskilt de betingelser, der må antages i det væsentlige at være dikteret af skattemæssige hensyn, ligesom bestemmelsen i § 1, stk. 2, af samme grund modificerer aldersbetingelsen i bestemmelsens stk. 1, nr. 1, sml. herved pensionsbeskatningslovudkastets § 24, stk. 4. Det foreliggende lovudkast omfatter herefter først og fremmest alle de pensionsordninger, der opfylder betingelserne herfor, idet det afgørende for anvendeligheden af de foreslåede, civilretlige regler, som anført ovenfor side 21, må være, om pensionsordningen kan antages at varetage et loyalt pensionsformål.«

- 3) Ægteskabsudvalget gav s. 23-24 – som kommentar til dets forslag om forbud mod kreditorforfølgning (udkastets § 2) – sit teoretiske bidrag til spørgsmålet om båndlæggelsesklausulernes gyldighed:

»Efter ægteskabsudvalgets opfattelse taler meget for den antagelse, at de omhandlede båndlæggelsesklausuler allerede efter gældende ret har virkning efter deres indhold, og udkastets § 2, stk. 1, tilsigter at afskære enhver tvivl ved at洛夫æste reglen.

Bestemmelsen medfører ikke, at pensionsopsparingen automatisk er undergivet kreditorbeskyttelse, men åbner alene parternes mulighed for i pensionsaftalen at træffe bestemmelse herom. Sådant bestemmelse er dog kun bindende for arbejdstagerens kreditorer, hvis det tillige er fastsat, at arbejdstageren er afskåret fra at overdrage, pantsætte eller på anden måde disponere over beløbet, bortset fra de dispositioner, der omhandles i lovudkastets § 3. Hvis arbejdsgiveren har taget forbehold om selv at kunne søge sig fyldestgjort i det beløb, der indestår på kontoen, for de krav, han måtte få på arbejdstageren, nyder pensionsopsparingen heller ikke beskyttelse over for arbejdstagerens eventuelle andre kreditorer.«

- 4) Med hensyn til retsstillingen ved kontohavers død henviste udvalget s. 24-25 til den standardklausul, der blev anvendt af pengeinstitutterne, og som jeg har gengivet overfor i omtalen af den utrykte kendelse af 11. januar 1961. Ægteskabsudvalget noterede, at der synes at herske »enighed om det rimelige i kendelsens resultat« og tilsluttede sig dette som begrundelse for forslaget i udkastets § 4.

Ægteskabsudvalgets forslag blev ikke gennemført, men der er på mange punkter lighed med 1996-loven.

Der gik således mange år, før der blev skabt orden i tingene. Det var ikke, fordi det manglede på opfordringer; f.eks. har *Jørgen Nørgaard* været inde på emnet i en række sammenhænge. Mest malende sker det i Advokaten 1990 s. 191, hvor *Nørgaard* efter at have behandlet bl.a. *Ægteskabsudvalgets Betænkning nr. 501/1968* udtaler:

»Bolden blev således lagt foran det tomme mål, og skytten blev kaldt frem. At Justitsministeriet af ubegribelige grunde har overhørt råbet – og i stedet nærmest har

Indledning

sat sig på bolden (i 20 år) – ændrer ikke ved, at både pensionsbeskatningsudvalget og ægteskabsudvalget tydeligvis anså boldens rigtige placering for at være inde i nettet og anså sparket for at være en selvfølgelighed.«

Smukkere og tydeligere kan det vist ikke siges.

4. Den videre udvikling

I 1985 nedsatte Lønnings- og pensionsdepartementet et udvalg vedrørende bevarelse af pensionsret ved separation og skilsmisse. Det udvalg skulle efter kommissoriet overveje en revision af enkepensionsloven af 1941 samt

»tage stilling til, om den nuværende lovgivning – der især har haft tjenestemandspensionsordningen for øje, men også omfatter andre pensionsordninger, der er et led i et ansættelsesforhold – må anses for hensigtsmæssig. Det bør i denne forbindelse overvejes, om og i hvilket omfang det vil være muligt og hensigtsmæssigt at udarbejde regler om enker og enkemænds bevarelse af pensionsret ved separation og skilsmisse, der kan gælde for alle pensionsordninger, herunder kapitalforsikrings- og pensionsopsparingsordninger, hvad enten de er etableret som led i et ansættelsesforhold eller ej, jfr. herved bemærkningerne i betænkning V fra justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1957, s. 15 og s. 19.«

For de emner, den nye lov dækker, indeholder udvalgets *Rapport om pensionsrettigheders bevarelse ved separation og skilsmisse* (1988 og trykt i 1990) ikke stof af betydning. Arbejdet blev videreført i *Betænkning nr. 1293/1995 om fraskiltes pensionsret*. Heller ikke denne udredning indeholder relevante fortolkningsbidrag.⁸

Ved skattereformen i 1986 (lov nr. 148 af 19. marts 1986) indførtes rateopsparing i pensionsøjemed (ratepension) bl.a. med det sigte at ligestille pengeinstitutter og forsikringsselskaber.

Det er *Finansrådets* fortjeneste, at vi har fået den nye lov. I 1990'erne

⁸ Betænkningen indeholder som bilag 3 (s. 147 ff) en redegørelse om enkepensionsloven, udarbejdet af Irene Nørgaard.

har Rådet – i fortsættelse af 1962-henvendelsen – ved flere lejligheder peget på behovet for lovgivning, først og fremmest under henvisning til at der herskede uklarhed om, i hvilket omfang forsikringsaftalelovens regler i §§ 102 ff kunne anvendes analogt. Finansrådet har også peget på spørgsmålet om kreditorforfølgning.

I de almindelige bemærkninger til lovforslaget hedder det herom bl.a.:

»I dag er den altovervejende del af pensionsopsparingerne i pengeinstitutter kapital- og ratepensionsopsparinger. Det skal i den forbindelse bemærkes, at det samlede indestående på kapital- og ratepensionskonti er stadig stigende, og at det samlede indestående ved udgangen af 1994 udgjorde ca. 115 milliarder kr.⁹

Disse pensionsordninger varetager samme forsørgelseshensyn og pensionsformål, som opnås ved tegning af bl.a. kapitalforsikringer.

Det er således Justitsministeriets opfattelse, at der er samme behov for at sikre, at pensionsmidlerne kommer de begunstigede til gode i tilfælde af dødsfald, og at der foretages en effektiv beskyttelse mod kreditorforfølgning, så længe pensionsretten ikke er aktuel.

For kapitalforsikringer er der i forsikringsaftaleloven regler om indsættelse af begunstigede og regler om forbud mod kreditorforfølgning. I retspraksis er disse regler i vidt omfang anvendt analogt på kapital- og ratepensionsopsparing i pengeinstitutter.

Finansrådet har over for Justitsministeriet peget på, at den omstændighed, at disse pensionsordninger ikke er lovreguleret, giver anledning til en vis uklarhed om det retlige grundlag.

På den baggrund er lovforslaget udformet med henblik på at sikre parallelitet til forsikringsaftalelovens regler om indsættelse af begunstigede og kreditorforfølgning, således at der skabes sikkerhed for, at der i det væsentlige gælder samme regler på disse områder.«

9 I 1991 var tallet 45 milliarder kr. – Det går således stærkt!

5. Forholdet til reglerne om ægtefælleskifte

1996-loven indeholder som nævnt en civilretlig (pensionsretlig) regulering af visse forhold ved pensionsopsparing i et pengeinstitut. Forbindelsen med ægtefælleskifteretten ligger i, at begunstigelsesindsættelse efter lovens § 2 får betydning ved gifte (eller registrerede) pensionsopspareres død, før kontoen kommer til normal udbetaling.

Loven behandler ikke retsstillingen ved en pensionsopsparers separation eller skilsmisse, eller hvor der foretages bosondring. Den historiske gennemgang foran viser, at dette spørgsmål ofte er kædet sammen med de spørgsmål, den nye lov behandler, herunder i skatteretlig henseende.

I bemærkningerne til lovforslaget oplyses, »at spørgsmålet om deling af pensionsrettigheder i forbindelse med skifte vil blive overvejet af Justitsministeriet på grundlag af et oplæg fra Advokatrådet, der i løbet af kort tid vil blive sendt til høring. Reglerne om disse spørgsmål er bl.a. på denne baggrund ikke medtaget i dette lovforslag.«

Vi må derfor vente og se, hvad der sker i den sag. Den kommende lovregulering har samme væsentlige betydning som den lov, der kommenteres i denne bog.

6. Pensionsbeskatningsloven

Det vil fremgå af kommentaren nedenfor til flere af lovens bestemmelser, at der er et nøje samspil mellem loven og pensionsbeskatningsloven (lovbekendtgørelse nr. 683 af 9. august 1995 med senere ændringer). Samspillet viser sig også ved, at lovens § 14 indeholder to ændringer af pensionsbeskatningsloven.

Ved en næsten samtidig gennemført ændring af pensionsbeskatningsloven (lov nr. 306 af 24. april 1996) er der sket en væsentlig ændring i holdningen til retsstillingen for den ægtefælle, der ved et separations- eller skilsmissekifte helt eller delvis overtager den anden ægtefælles kapitalpension eller ratepension. Disse spørgsmål behandlede jeg i en afhandling i U 1989 B s. 144 ff.

7. Den parlamentariske gang

Lovforslaget blev fremsat af justitsministeren den 17. januar 1996 (lovforslag nr. L 163), Folketingstidende tillæg A, sp. 3318-3344.

1. behandling af forslaget fandt sted den 1. februar 1996 (Folketingstidende 1995/96 sp. 3501 ff), hvorefter Retsudvalget afgav betænkning den 12. marts 1996, jf. tillæg B sp. 384. Der blev ikke stillet ændringsforslag. Der var kun stillet få spørgsmål, og ingen af svarene blev trykt.

2. behandling fandt sted den 26. marts 1996 (Folketingstidende 1995/96 sp. 4878), og 3. behandling skete den 28. marts 1996 (Folketingstidende 1995/96 sp. 5013). Ved ingen af lejlighederne blev der bedt om ordet.

Lovforslaget blev vedtaget med 97 stemmer mod 3.

De få spørgsmål til justitsministeren under Folketingets behandling reflekterer enten, at man har fundet loven harmløs eller ikke forstået den. Da ingen af svarene er trykt, kan følgende oplyses:

Spørgsmål 1 vedrører et (irrelevant) stempelspørgsmål.

I *spørgsmål 2* spørges, om det ikke ville være nok at kalde forslaget: Forslag til lov om pensionsopsparing i pengeinstitutter. Dette afvises i svaret, da forslaget (loven) ikke indeholder en generel regulering af aftaleforholdene ved pensionsopsparing i pengeinstitutter.

Spørgsmål 3 opfordrer til høring af Dansk Sprognævn med henblik på beregning af lix-tallet og forslagets sproglige karakter. I svaret oplyser Justitsministeriet, at lix-tallet er 55, og at man har anvendt forsikringsaftalelovens formulering, således »at der ikke efterfølgende skal opstå tvivl om, at de foreslåede regler skal forstås på samme måde som de velkendte regler i forsikringsaftaleloven.«

I *spørgsmål 4* spørges, hvad forslagets § 7 betyder. Svaret er gengivet i kommentaren til § 7.

Indledning

Spørgsmål 5 er en anmodning om Justitsministeriets kommentar til et brev fra Finansrådet. Der var ingen bemærkninger.

Efterfølgende har Retsudvalget bedt om justitsministerens kommentar til en henvendelse fra *Linda Nielsen*. Svaret er gengivet i kommentaren til § 5, stk. 5 (under 8).

Det kan med sikkerhed siges, at kun det sidstnævnte spørgsmål og svar har interesse ved lovens praktisering. Det er til gengæld meget vigtigt.

8. Hvilke problemer har man løst ?

Som en *amuse gueule* før kommentaren til loven kan der være anledning til at nævne følgende:

Det er en væsentlig ledetråd ved den retlige fortolkning af enkeltbestemmelserne i 1996-loven, at sigtet har været at skabe parallelitet til forsikringsaftalelovens §§ 102 ff, i det omfang spørgsmålene kunne opstå ved pensionsopsparing i et pengeinstitut. Herom hedder det bl.a. i de indledende bemærkninger til lovforslaget:

»3.1. Lovforslagets anvendelsesområde.

Der er i det væsentlige tale om en overførsel af reglerne i forsikringsaftalelovens §§102-110 og §§ 116-117 vedrørende kapitalforsikring til pensionsopsparing i pengeinstitutter. Herved sikres parallelitet mellem de gældende regler for pensionsopsparing i forsikringsselskaber og reglerne for pensionsopsparing i pengeinstitutter.

Baggrunden for, at man i 1930 indførte regler om forsikringsaftaler, var, at man bl.a. ønskede i lovform at samle de retsregler, der er særlige for forsikringsaftalen i modsætning til andre formueretlige aftaler. Selv om de almindelige forsikringsvilkår regulerede mange forhold mellem forsikringstager og forsikringsselskab, indeholdt de langt fra regler om alle de spørgsmål, som retsforholdet mellem parterne kunne foranledige, ligesom vilkårene ikke altid var lige tydelige. Der var derfor behov for regler i forsikringsaftaleloven, som ville virke udfyldende og fortolkende på området. Man fandt endvidere, at sociale hensyn, herunder forsørgelsesmæssige hensyn, talte for at sikre livsforsikringerne mod kreditorforfølgelse, og at denne beskyttelse skulle gælde, lige indtil forsikringen var udbetalt.

Hvilke problemer har man løst ?

Justitsministeriet har fundet det hensigtsmæssigt og i overensstemmelse med gældende ret på området i videst muligt omfang at sikre parallelitet til forsikringsaftalelovens regler.«

I samme afsnit hedder det midlertid også:

»Lovforslaget ændrer ikke pensionsbeskatningslovens regler om kapital- og ratepensionsopsparingsordninger bortset fra, hvad det følger af lovforslagets § 14, jf. nedenfor. Lovforslagets bestemmelser er parallelle til forsikringsaftaleloven. Forsikringsaftaleloven vedrører både fradragsberettigede og ikke-fradragsberettigede ordninger. Dette forhold gør, at man ikke af lovforslagets bestemmelser kan udlede, hvilke krav til de fradragsberettigede ordninger, der stilles i pensionsbeskatningsloven...«

Der hersker ingen tvivl om, at 1996-loven løser en række spørgsmål. Visse steder kunne man ønske sig en mere moderne sprogbrug, men Justitsministeriet har med ganske enkelte undtagelser ønsket at anvende forsikringsaftalelovens ordlyd.

Den mangeårige erfaring, der er indhøstet på forsikringsområdet, kan herefter anvendes ved fortolkningen af den nye lov, *men man kan ikke overføre forsikringspraksis ukritisk*. 1996-lovens § 1 præciserer, at loven omfatter opsparingsordninger, hvor der er fradragsret efter reglerne i pensionsbeskatningslovens afsnit 1, kapitel 1, og der er således indbygget en kobling mellem *skattereglerne* på området og de *civilretlige regler*. Forsikringsaftale lovens §§ 102 ff omfatter også forsikringer, hvor der ikke er fradragsret, og dette forhold må tages i betragtning ved 1996-lovens fortolkning. – Sagt på en anden måde får lovens § 14 en fremtrædende placering.

Indledning

Skematisk er der tale om følgende overførsel:

1996-loven	Forsikringsaftaleloven
§ 2	§ 102
§ 3	§ 103
§ 4	§ 104
§ 5	§ 105
§ 6	§ 106
§ 7	§ 107
§ 8	§ 108
§ 9	§ 109
§ 10	§ 110
§ 11	§ 116
§ 12	§ 117

Som nævnt løser og regulerer 1996-loven en række spørgsmål, hvoraf nogle har haft teoriens interesse (se eksempelvis kommentaren til lovens § 2), medens andre er løst i det praktiske liv. Det kan ikke undgås, at den nye lov vil skabe opmærksomhed om begunstigelsesspørgsmålet, hvor det nok må antages, at et meget lille antal pensionsopsparere har tænkt på/tænkt over disse spørgsmål. De er først kommet frem ved separation/skilsmisse eller ved opsparerens død, hvor det selvsagt er for sent. Jeg nævner i kommentaren nedenfor – funderet i ganske mange pensionseminarer i de sidste 7-8 år – at det er min erfaring, at pengeinstitutterne normalt ikke drøfter begunstigelsesspørgsmålet med kunderne ved oprettelsen af pensionskonti eller på et senere tidspunkt. Bogen skulle gerne sammen med loven indeholde incitament til, at disse spørgsmål tages op, inden det er for sent. Det hører efter min opfattelse med til god rådgivningsskik på pensionsområdet, at der ikke kun fokuseres på fradragsregler.¹⁰

Selv om loven ikke kan løse alle problemer, er der allerede nu grund til

¹⁰ De såkaldt *Etiske Regler* (Retningslinier om etik i pengeinstitutternes rådgivning), udsendt af Forbrugerombudsmanden i juni 1994, bør ved lejlighed suppleres med et afsnit, der tager specielt sigte på pensionsrådgivning.

at antage, at loven vil blive ændret i løbet af kortere tid. Som nærmere omtalt i kommentaren til § 5 har spørgsmålet om *indsættelsen af en samlever som begunstiget* næppe fundet den endelige løsning.¹¹

9. Kilder

Den følgende kommentar til lovens enkeltbestemmelser indeholder stiltingen til en række spørgsmål, der ikke hidtil har foreligget ved bankprodukterne. Det er selvsagt koblingen til forsikringsaftaleloven, der har givet inspiration og gjort dette muligt. Jeg har ikke ukritisk anvendt den efterhånden omfangsrige forsikringsretlige litteratur og praksis, men jeg står i gæld til den. Det samme gælder den arveretlige litteratur, der bl.a. har været præget af *Jørgen Nørgaards* dybe indsigt i emnet.

¹¹ En henvendelse til Retsudvalget fra lektor, dr. jur. *Linda Nielsen* (nævnt ovf. under 7) nåede ikke at blive taget med i overvejelserne.

KOMMENTAR

Kapitel 1

Lovens anvendelsesområde

§ 1 *Loven gælder for opsparing i pensionsøjemed og rateopsparing i pensionsøjemed i pengeinstitutter, når opsparingsordningen opfylder betingelserne for skattemæssig begunstiggelse i afsnit I, kapitel 1, i lov om beskattningen af pensionsordninger m.v. (pensionsbeskatningsloven).*

Stk. 2. *Ved et pengeinstitut forstås i denne lov et institut, hvori der kan oprettes pensionsordninger som nævnt i stk. 1, jf. pensionsbeskatningslovens § 11 A og § 12.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3324 f og sp. 3337 f.

1. Bestemmelsens funktion er at fastsætte lovens anvendelsesområde, herunder hvad der forstås ved et pengeinstitut.

2. Efter § 1, *stk. 1*, gælder loven for opsparing i pensionsøjemed og rateopsparing i pensionsøjemed i pengeinstitutter. Det er dog en forudsætning, at opsparingsordningen opfylder kravene til skattemæssig begunstiggelse i pensionsbeskatningsloven.

2.1. Ved en lovregulering, der i lovens titel taler om »pensionsopsparing i pengeinstitutter« kommer fire kendte opsparingsformer på tale, nemlig *kapitalpension, ratepension, selvpensionering og indekskontrakter.*

Ved valget af lovens anvendelsesområde har man ifølge forarbejderne lagt vægt dels på at opnå en præcis afgrænsning af lovens område, dels at inddrage »langt den overvejende del af de i praksis forekommende pensionsordninger.« Resultatet er blevet, at *selvpensioneringskonti og indekskonti (indekskontrakter) falder uden for loven.* Herved fastholdes den hidtidige regel, at der ikke med civilretlig virkning kan indsættes en begunstiget i aftalen mellem pengeinstitut og kunde vedrørende en af disse to pensionsformer, men man kunne have valgt at lade 1996-lovens § 11 (om kreditorfølging) og – navnlig – § 15 (der ændrer retsplejelo-

vens § 512, stk. 3, jf. kommentaren til bestemmelsen) gælde for selvpension og indekstraktter, således at der med hensyn til vigtige (og praktiske) spørgsmål var givet fælles regler. Dette synes man ikke at have haft øje for ved udarbejdelsen af den nye lov. For indekstrakternes vedkommende gælder dog praktisk taget tilsvarende regler *under forløbet*, smh. lovbekendtgørelse nr. 581 af 27. juni 1994, medens reglerne om selvpensioneringskonti skal findes i en bekendtgørelse (nr. 776 af 20. november 1986 med senere ændringer). Kun selvpensioneringskontoens karakter af pensionskonto – *formålsbundetheden* – gør, at kreditorforfølgning må anses for udelukket *under forløbet*, smh. *U 1986.364 V* og *Lennart Lynge Andersen: Pengeinstitutters modregning i særlige indlån* (1988) s. 51 f. Det er dette moment, der gør, at en modsætningslutning fra 1996-lovens § 11 ikke forekommer at være holdbar.

2.2. Resultatet af de legislative overvejelser er blevet, at § 1, *stk. 1*, omfatter *opsparing i pensionsøjemed* (der er pensionsbeskatningslovens betegnelse for *kapitalpensioner*) og *rateopsparing i pensionsøjemed* (*ratepensioner*), i det omfang ordningerne opfylder pensionsbeskatningslovens kap. 1.

Reglerne om *kapitalpension* findes i lovbekendtgørelse nr. 683 af 9. august 1995 om beskatningen af pensionsordninger m.v. som ændret ved lov nr. 1106 af 20. december 1995, den kommenterede lovs § 14 samt ved lov nr. 306 af 24. april 1996. Til loven knytter sig bekendtgørelse nr. 1 af 2. januar 1995 om beskatningen af pensionsordninger, cirkulære nr. 24 af 16. december 1986 om pensionsbeskatningsloven samt cirkulære nr. 216 af 23. december 1991 om ændring af pensionsbeskatningsloven.

Efter pensionsbeskatningslovens § 12 skal opsparingen være påbegyndt før kontohaverens fyldte 60. år i et pengeinstitut, der af Finanstilsynet er meddelt tilladelse til at drive pengeinstitutvirksomhed her i landet, eller et udenlandsk kreditinstitut, der efter tilladelse i et andet land inden for De Europæiske Fællesskaber udøver virksomhed her i landet gennem en filial, jf. lov om banker og sparekasser m.v. § 6 a, stk. 1-4, eller med skatteministerens godkendelse i en anden institution her i landet.

Der oprettes en (standardpræget) kontrakt mellem pensionskunden og pengeinstituttet, og de fleste aftaler bygger på et koncept, der er udarbejdet af Finansrådet. Før 1987 kunne en kapitalpension kun oprettes mellem en arbejdsgiver og en arbejdstager, men med skattereformen af 1986 blev der åbnet mulighed for egenordninger. De opsparede midler indsættes løbende på indlånskonto i det pågældende pengeinstitut m.v. og investeres typisk i værdipapirer eller i såkaldte »puljer.« Det fremgår tillige af § 12, at der skal være truffet bestemmelse om udbetaling i tilfælde af kontohaverens død, ligesom der til kontoen skal være knyttet bestemmelse om, at udbetaling til kontohaveren sker tidligst ved det fyldte 60. år, medmindre lavere aldersgrænse er godkendt af Ligningsrådet, og senest ved det fyldte 70. år.

Der gælder særlige regler med hensyn til, hvor meget der med skattemæssig virkning kan indsættes på en kapitalpension, for indkomståret 1996 32.000 kr. Beløbet reguleres årligt.

Efter pensionsbeskatningslovens § 11 A skal en *ratepensionsopsparing* være påbegyndt, før kontohaver fylder 55 år. Opsparingen skal ske i et pengeinstitut, der af Finanstilsynet er meddelt tilladelse til at drive pengeinstitutvirksomhed her i landet, eller i et udenlandsk kreditinstitut, der efter tilladelse i et andet land inden for De Europæiske Fællesskaber udøver virksomhed her i landet gennem en filial, jf. lov om banker og sparekasser m.v. § 6 a, stk. 1-4, eller med skatteministerens godkendelse i en anden institution her i landet. Vilkårene for ordningen, herunder indbetalingsperioden og størrelsen af det årlige indskud, fastsættes i en aftale mellem pengeinstituttet og kontohaveren samt dennes arbejdsgiver, såfremt arbejdsgiveren bidrager til ordningen. Adgangen til at foretage indskud til en rateopsparing i pensionsøjemed ophører med udgangen af det kalenderår, der ligger forud for det år, hvori første rateudbetaling vil finde sted. Det fremgår tillige af § 11 A, at der til ordningen skal være knyttet en bestemmelse om betaling i tilfælde af kontohaverens død, ligesom der ikke kan aftales senere udbetaling for sidste rate end det kalenderår, hvori kontohaveren fylder 80 år. Rater, der kommer til udbetaling, medens kontohaveren lever, skal udbetales til kontohaver.

Kapitel 1 Lovens anvendelsesområde

For begge ordninger gælder den anomali, at ordningernes karakter af pensionsopsparing ikke hindrer, at kontohaver vælger at ophæve ordningen i utide, d.v.s. inden opsparingen kommer til normal udbetaling. Denne hidtil skatteretlige regel gentages i 1996-lovens §8, stk. 1, idet stk. 2 dog gør en undtagelse, hvor begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig. Der henvises til kommentaren til § 8 samt ndf. under 4.

Efter en lovændring i 1992 findes reglerne om *anbringelse af de pensionsmidler*, som 1996-loven omfatter, i kap. 9a i bank- og sparekasseloven. Regelsættet er kommenteret af *Christen Boye Jacobsen m.fl.*: Bank- og sparekasseloven (1996) s. 299 ff.

2.3. Lovgiver har således valgt, at begunstigelsesloven skal omfatte de to hovedtyper af pensionsordninger i pengeinstitutterne (med et samlet indestående på mellem 125 og 150 milliarder kr.).

Uden for loven falder private ordninger, der aftales mellem en kunde (eventuelt med deres arbejdsgiver) og et pengeinstitut, og hvor ordningen aftales uden for rammerne af en kapital- eller ratepensionsordning. Sådanne aftaler forekom tidligere, men det må antages, at kapital- og ratepensionerne har overflødiggjort nye aftaler. Der er intet, der hindrer, at Viggo Elmersen og DiskontoBanken aftaler, at Viggo Elmersen hvert år skal indsætte et vist beløb på »Viggo Elmersens pensionskonto«, men eventuelle bestemmelser i aftalen om begunstigelsesindsættelse og udelukkelse af kreditorfølgning kan ikke antages at have retsvirkning over for kreditorerne.

3. Kapitalpensioner og ratepensioner er (kun) omfattet af loven, hvis opsparingsordningen opfylder betingelserne for skattemæssig begunstiggelse i lov om beskattningen af pensionsordninger m.v. (lovbekendtgørelse nr. 683 af 9. august 1995 med senere ændringer).

Efter pensionsbeskatningslovens § 12, stk. 1, nr. 2, 2. pkt., skal der i aftaler om opsparing være truffet bestemmelse om udbetaling i tilfælde af kontohavers død, smh. ndf. kommentaren til § 2. Dette suppleres i stk. 1, nr. 4, med, at der ikke kan træffes bestemmelse om udbetaling til andre end kontohavers ægtefælle (herunder fraskilt ægtefælle) eller livs-

arvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger. Ved den nye lovs § 14 er bestemmelsen udvidet, således at også »nærmeste pårørende« kan indsættes som begunstiget, jf. kommentaren til bestemmelsen og kommentaren til § 5, stk. 5.

Der gælder tilsvarende regler for ratepension.

§ 12, stk. 1, nr. 4, er ensbetydende med, at kontohaveren ikke står frit med hensyn til, hvem kapitalpensionen eller ratepensionen skal tilfalde ved hans død. Hans valg er begrænset til den personkreds, der udtrykkeligt er nævnt i nr. 4 – han kan eksempelvis ikke indsætte sine forældre ved navns nævnelser. Hvis han har foretaget en »ulovlig« begunstigelssindsættelse, falder ordningen som sådan uden for pensionsbeskatningsloven og dermed også uden for § 1, stk. 1. Det er herefter spørgsmålet, hvad der så er retsstillingen. Spørgsmålet uddybes i kommentaren til § 14.

4. Som nævnt ovf. har kontohaver som hovedregel adgang til at ophæve kontoen. Han kan ikke iøvrigt råde over kontoen ved salg eller pantsætning, således som det er muligt ved livsforsikringer. Sker dette alligevel, skal der efter pensionsbeskatningslovens § 30, stk. 1, ske en afgiftsberigtigelse, og opsparingsordningen falder herefter uden for kapitel I i pensionsbeskatningsloven.

Det kan forekomme, at kontohaver kun ophæver en del af kontoen eller kun pantsætter en del af denne. I forarbejderne (Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3341-3342) hedder det herom følgende:

»Såfremt kontohaveren overdrager eller overfører en del af rate- eller kapitalpensionen til eje eller pant, følger det af pensionsbeskatningslovens § 30, stk. 4, at der under visse nærmere angivne betingelser alene skal foretages afgiftsberigtigelse af det beløb, som dispositionen vedrører. Den del af pensionsordningen, som der ikke er disponeret over, og som dermed ikke er afgiftsberigtiget, fortsætter med at være omfattet af kapitel I i pensionsbeskatningsloven. Den del af ordningen, som der ikke er disponeret over, vil således fortsat være omfattet af dette lovforslag, jf. lovforslagets § 1.«

Kapitel 1 Lovens anvendelsesområde

5. § 1, stk. 2's, funktion er at definere begrebet *pengeinstitut*. Også på dette punkt henviser loven til pensionsbeskatningsloven, nemlig sidstnævnte lovs § 11 A og § 12. Det hedder i bestemmelserne, der på dette punkt er enslydende, at opsparingen skal være påbegyndt »i et pengeinstitut, der af Finanstilsynet er meddelt tilladelse til at drive pengeinstitutvirksomhed her i landet, eller i et udenlandsk kreditinstitut, der efter tilladelse i et andet land inden for De Europæiske Fællesskaber udøver virksomhed her i landet gennem en filial, jf. lov om banker og sparekasser m.v., § 6 a, stk. 1-4, eller med skatteministerens godkendelse i en anden institution her i landet.«

Stk. 2 medfører, at en pensionsordning som altovervejende hovedregel vil være etableret i en dansk bank, sparekasse eller andelskasse.

Skatteministeren har ikke foretaget godkendelser i henhold til bemyndigelsen.

Kapitel 2

Indsættelse af begunstigede

§ 2 *Kontohaveren kan såvel ved opsparingsordningens oprettelse som senere indsætte en begunstiget. I så tilfælde udbetales de opsparede midler umiddelbart til denne i tilfælde af kontohavers død.*

Stk. 2. *Kontohaveren kan tilbagekalde indsættelsen, hvis der ikke over for den begunstigede er givet afkald herpå. Kontohaverens ret til at tilbagekalde begunstigelsen går ikke over på den pågældendes arvinger eller dødsbo.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3327 ff og sp. 3338.

1. § 2 er en af lovens mest centrale bestemmelser. Den fastsætter

- kontohavers principielle adgang til at indsætte begunstigede på en opsparingsordning, der er omfattet af loven,
- en af retsvirkningerne af, at der foretages begunstigelsesindsættelse,
- en sondring mellem genkaldelige og uigenkaldelige begunstigelsesindsættelser.

2. Loven definerer ikke begrebet *begunstiget*, men den fastsætter – i §§ 2-11 – en række retsvirkninger af, at en pensionsopsparer (i loven betegnet »kontohaver«) har udnyttet muligheden for at indsætte en eller flere begunstigede. På denne baggrund kan en begunstiget i denne lovs forstand bestemmes som en fysisk, kontohaver nærstående person, der af kontohaver er udpeget til at få udbetalt midlerne fra en kapital- eller ratepension, hvis kontohaver dør, før kontoens indestående kommer til normal indbetaling. I afgrænsningen til *fysiske personer* ligger, at lovens begunstigelsesbegreb hænger nøje sammen med, hvem der efter pensionsbeskatningsloven kan indsættes som begunstiget, smh. kommentaren ovf. til § 1 og ndf. til § 14. – Kontohaver er således afskåret fra at begunstige skakklubben »Springeren« i Skanderborg, Stilling Pigekor eller andre juridiske personer.

Retligt er en begunstigelsesindsættelse en form for *gave*, d.v.s. at der tilføjes den begunstigede en vederlagsfri fordel på opsparerens bekost-

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

ning, smh. *Ussing: Aftaler* (3. udg. 1950) s. 14. Der er dog tale om en gaveform sui generis, der har stærke lighedspunkter med en arv eller et legat. Ved »almindelige« gaver er der ofte ikke lang tid mellem gavegiverens beslutning og modtagelsen af gaven. Ved begunstigelsesindsættelse kræves, at »gavegiver« er død, og at den begunstigede er i live, ligesom der oftest går mange år mellem begunstigelsesindsættelsen og modtagelsen af de opsparede midler. En begunstivelse er også speciel derved, at kontohaver til enhver tid kan omgøre sin beslutning, medmindre begunstigelsen er gjort uigenkaldelig.

En faktisk forskel mellem bankprodukterne, omfattet af 1996-loven, og livsforsikringer ligger i, at der meget sjældent knyttes vederlag til en begunstigelsesindsættelse på en kapital- eller ratepension. Vederlags spørgsmål ligger dog latent, hvor eksempelvis to ægtefæller ved skifte aftaler, at den anden part skal indsættes som uigenkaldeligt begunstiget.

Et fælles træk ligger i *forsørgelseselementet*. Kontohaver står ikke frit, idet 1996-lovens § 14 (der indeholder en ændring af pensionsbeskatningsloven, se kommentaren til bestemmelsen) begrænser kontohavers adgang med hensyn til, hvem der kan indsættes som begunstiget. Forsørgelseselementet ses også tydeligt i § 4, stk. 2, der har klare familie-/arveretlige overtoner: Hvis kontohaver vælger at indsætte en anden end den nuværende ægtefælle eller livsarvinger, skal der i almindelighed ske en reduktion, der tilgodeser ægtefællen/børnene. I eksempelvis norsk ret er man gået endnu videre i retning af at beskytte ægtefællen, jf. kommentaren til § 4.

Forsørgelseselementet og dets betydning ved de enkelte regler kan ikke alene ses som en begrænsning i kontohavers muligheder for at begunstige, hvem han vil. Der er tale om en afvejning, hvor hensynet til kontohavers kreditorer (og i et vist omfang arvinger) må vige for begunstigelsen. Da der er tale om begunstigelsesindsættelse i en *pensionskonto*, er det måske ikke så uovervejende at begrænse kontohavers udfoldelsesmuligheder. Se herved også *Udkast til lov om forsikringsaftaler* (1925) s. 142.

3. Den væsentligste retsvirkning af, at der er sket en begunstigelsesindsættelse, er utvivlsomt, at midlerne ved kontohavers død udbetales til

den begunstigede uden om kontohavers dødsbo. Dette nævnes udtrykkeligt i § 2, stk. 1. Midlerne på pensionskontoen er således tingligt beskyttet over for kontohavers arvinger og kreditorer, se dog med hensyn til forholdet mellem ikke-tvangsarvinger og visse nærstående (ægtefælle og tvangsarvinger) modifikationen i § 4, stk. 2.

Den begunstigede har principielt ikke nogen rettigheder over midlerne, medens kontohaver lever. Han kan ikke blande sig i, hvorledes midlerne investeres, og § 8, stk. 1, fastsætter direkte kontohavers adgang til at ophæve kontoen og derved gøre begunstigelsesindsættelsen illusorisk. Kontohaver kan også ophæve/ændre begunstigelsesindsættelsen.

Det retlige billede ændrer sig, hvis begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig. Som nævnt ndf. under **9** er det tvivlsomt, hvilken rolle uigenkaldelige begunstigelser har spillet i pengeinstitutternes pensionsordninger, men det kan selvsagt blive moderne, når det går op for kontohavere og pengeinstitutterne, at der er kommet musik på området. Det ligger i selve uigenkaldelighedsprincippet, at begunstigelsesindsættelsen er (bliver) definitiv – forudsat at den begunstigede overlever kontohaver – og loven giver også i øvrigt den uigenkaldeligt begunstigede en stærkere retsstilling, smh. § 4, stk. 2, 2. pkt., og § 8, stk. 2. Efter den sidstnævnte bestemmelse har kontohaver ved uigenkaldelighedsbeslutningen også fraskrevet sig retten til uden den begunstiges samtykke at råde således over opsparingsordningen, at den begunstiges ret derved indskrænkes eller forspildes. Det reelle indhold af bestemmelsen er, at kontohaver ikke (længere) er berettiget til at ophæve opsparingsordningen i utide. *A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen* taler ved den tilsvarende bestemmelse for forsikringsaftaler om, at den begunstigede har en »negativ medråden«.

4. Efter *stk. 1* kan kontohaveren såvel ved ordningens oprettelse som senere indsætte en begunstiget. Loven overlader således til kontohaver, om der skal foretages indsættelse af en begunstiget, og hvornår dette skal ske. § 3 indeholder et materielt krav om, at begunstigelsesindsættelse og -tilbagekaldelse skal meddeles skriftligt til pengeinstituttet, jf. kommentaren til denne bestemmelse.

Reglen i *stk. 1, 1. pkt.*, om, at der ikke er pligt til at foretage begunsti-

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

gelsesindsættelse, er i overensstemmelse med Skattedepartementets hidtidige opfattelse, smh. *TfS 1989, nr. 361*. Er der ikke foretaget begunstigelsesindsættelse, tilfalder midlerne kontohavers dødsbo, jf. § 4, stk. 1. *Jørgen Nørgaard* har flere gange – under henvisning til pensionsbeskatningslovens § 11 A, stk. 1, nr. 4, 2. pkt., og § 12, nr. 2, 2. pkt. – rejst spørgsmål om afgørelsens rigtighed, smh. *Advokaten 1990 s. 195*, men § 2, stk. 1, giver ikke anledning til samme fortolkningstvivil.

Kompetencen til at foretage begunstigelsesindsættelse ligger hos kontohaveren. Se dog § 10, der kan være aktuel ved ratepension. I overensstemmelse med hidtidig praksis må det antages, at kontohaver kan indsætte en eller flere begunstigede, ligesom kontohaver kan træffe bestemmelse om, at begunstigelsen skal ske kumulativt eller successivt. Han kan indsætte personer ved navn (eksempelvis »Dorothea Alma Henriksen«) eller ved betegnelse (eksempelvis »mine døtre«), og indsættelsen kan ske ved ordene »nærmeste pårørende«. Lovens § 5 indeholder en række fortolkningsregler, der overfører, hvad der i slutningen af 1920'erne blev anset som de gængse valg på forsikringsområdet. Det kan også bestemmes, at der skal ske en procentvis begunstigelse, f.eks. 20 % til ægtefællen og 2 x 40 % til børnene.

Begunstigelsesindsættelse kan ske, efter at kontoen er kommet til (delvis) udbetaling. Dette kan være aktuelt ved ratepension.

Der er i den forsikringsretlige litteratur enighed om, at forsikringstager kan give en anden person fuldmagt til at foretage begunstigelsesindsættelse (men vel næppe tilbagekaldelse af begunstigelsen?), jf. *Jørgen Nørgaard Arveret s. 268* med note 16 og *Ivan Sørensen: Den private Syge- og Ulykkesforsikring (1990) s. 310*. *Ivan Sørensen* finder fuldmagtskonstruktionen utidsvarende ved gruppelevsforikringer. Ved bankprodukter vil lovens almindelige udgangspunkt om overførsel af de forsikringsretlige regler føre til, at der kan ske indsættelse af begunstiget ved fuldmægtig, men det kan ikke antages, at der er behov herfor. Bankpraksis vil formentlig medføre, at spørgsmålet kun er af teoretisk interesse.

Afgørelsen *U 1980.436 V*, hvorefter en forening, der havde tegnet gruppelevsforikring på medlemmernes vegne, kunne foretage begunstigel-

sesindsættelse på medlemmernes vegne, har ikke betydning på det område, som 1996-loven dækker, idet denne kombination ikke kan forekomme på bankområdet.

Det har ikke betydning, om der er tale om en arbejdsgiverordning eller egenordning; arbejdsgiveren kan ikke blande sig i, hvem der indsættes som begunstiget, idet § 2 klart tillægger kontohaveren denne kompetence.

Det må antages, at den nye lov vil stille krav til pengeinstitutternes såkaldte pensionsrådgivning. Hidtil har der været tale om pensions*salg* med en ensidig fokusering på information om de skattemæssige forhold, og baggrunden for, at der ikke fra kundernes side har været rejst kritik, er bl.a., at de aftaledokumenter, der anvendes på pensionsområdet, indeholder en fortrykt bestemmelse om, at kontohaver indsætter sin ægtefælle, successivt sine børn som begunstigede på pensionsordningen. Selv om det forekommer utvivlsomt, at dette rammer, hvad en kontohaver ville vælge, hvis hun blev spurgt, bør de nye regler indeholde incitament for pengeinstitutterne til at gennemgå begunstigelsesklausulen for kunderne dels ved oprettelsen af opsparingsordninger, dels hvor der indtræffer væsentlige forhold, eksempelvis separation eller skilsmisse. Erfaringerne fra forsikringsområdet viser, at de væsentligste assurandør-/selskabssvigt i så henseende sker, hvor en forsikringstager ønsker at indsætte sin samlever som begunstiget, se nærmere kommentaren til § 5, stk. 5 (under 7).

Der skal selvsagt også udvises omhu ved den *bankmæssige ekspedition*, således at senere tvister – herunder spørgsmål om rådgiveransvar, der er moderne – undgås. Et responsum afgivet af Assurandør-Societetet den 11. november 1994 (nu trykt i *FED 1995.1559*) er illustrerende: Der var tegnet en gruppelivsforsikring med A som begunstiget (samleveren?). I 1988 overgik ordningen til et andet selskab. Forsikringstager døde i 1993, hvorefter selskabet meddelte, at man agtede at udbetale forsikringssummen til den nærmeste familie, da der ikke var foretaget en særlig begunstigelsesindsættelse.

A's advokat spurgte Assurandør-Societetet:

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

»Foreligger der en kutyme, hvorefter en samlet overdragelse af en gruppelivsforsikring også indebærer en overdragelse af begunstigeserklæringer?«

Assurandør-Societetet gav følgende svar:

»Der er tale om en ny forsikringsaftale, når en gruppelivsordning ophører i et forsikringsselskab og nytagnes i et andet selskab. I princippet skal der således gives meddelelse til det modtagende selskab om indsættelse af begunstigede. Det er imidlertid almindeligt, at det afgivende selskab sender de indkomne begunstigeserklæringer til det modtagende selskab. Dette selskab retter herefter henvendelse til gruppeforsikringsmedlemmerne for at få oplyst, om de tidligere begunstigeserklæringer fortsat skal gælde. Om en individuel begunstigesbestemmelse, som et gruppelivsforsikringsmedlem har meddelt til et forsikringsselskab, kan tillægges retsvirkning i en såkaldt senere tegnet gruppelivsforsikring i et andet forsikringsselskab må efter societetets opfattelse bero på fortolkning, jf. udtrykket »hvis ikke andet fremgår af omstændighederne« i FAL par. 105, stk. 1.«

Samme problem kan foreligge på bankområdet, idet nogle kunder vælger at skifte pengeinstitut i løbet af opsparingsperioden. Det må antages at følge af god bank- og sparekasseskik, at det modtagende pengeinstitut ikke alene opretter den nye aftale men også påser, at der er overensstemmelse mellem de gamle og de nye vilkår. I modsat fald må kunden orienteres.

Hidtil har Pengeinstitutankenævnet ikke stillet store krav til pengeinstitutternes håndtering, bortset fra sag 458/1992, hvor en sparekasse glemte at effektuere en aftale om tegning af en invaliderente i tilknytning til oprettelse af en kapitalpension. Sagen blev indbragt for domstolene, hvor sagen efter rettens tilkendegivelse blev forligt ved, at sparekassen betalte 450.000 kr.

Se om beslægtede problemer sagerne 683/1994, 758/1994, 9/1995 og 410/1995. I sagerne 683/1994 og 9/1995 var der oprettet livsforsikring i tilknytning til en kapitalpension. Forsikringen faldt bort ved kapitalpensionens overførsel til nyt pengeinstitut. I den første sag lagde Ankenævnet vægt på pengeinstitutets oplysning om, at man havde gjort den afdøde ægtefælle opmærksom på, at der skulle ske nytægning, medens der i den anden sag bl.a. blev lagt vægt, at det af kontoudtogene fremgik, at der ikke længere skete indbetaling til pensionskontoen, hvil-

ket var en forudsætning for at opretholde forsikringen. Klagen i sag 758/1994 blev afvist i medfør af vedtægternes § 7, stk. 1 (bevistivl). Oplysningerne i sagsreferatet tyder på, at der var nogen føje i klagetemaet, hvorefter såvel det afgivende som det nye pengeinstitut burde have oplyst, at der var et problem vedrørende gruppelivsordningen, som der skulle tages højde for. I sag 410/1995 var klagetemaet, at banken i forbindelse med oprettelsen af en kapitalpension med tilhørende gruppelivsforsikring ikke havde vejledt to samlevende om klausulen »nærmeste pårørende« (jf. kommentaren til § 5, stk. 5). Banken erkendte, at der ikke var sket vejledning om denne klausul. Pengeinstituttet fandt ikke tilstrækkeligt grundlag for at anse denne undladelse for erstatningspådragende dels under henvisning til forsikringsbevisernes ordlyd dels fordi samme regler for begunstigede var gældende for de forsikringer, der blev opsagt ved tegningen af forsikringen i tilknytning til kapitalpensionen.

Det kan næppe udelukkes, at resultaterne i tre af sagerne har været præget af afgørelsen refereret i *U 1990.218 H*, men der er ikke helt tingenes lighed, navnlig ikke når forholdet ofte er, at overførsel til nyt pengeinstitut sker efter en akkvisitiv indsats fra dettes side.

Se om det generelle spørgsmål om forsikringsselskabers og bankers informationspligt, navnlig ved tegning og fornyelse af forsikrings- og pensionsaftaler *Forhandlingerne ved Det 33. nordiske Juristmøde* (1993) bind I s. 231 ff og bind II s. 709 ff.

5. Efter stk. 1, 2. pkt, er retsvirkningen af en (gyldig) begunstigelsesindsættelse, at de opsparede midler bliver udbetalt direkte til den begunstigede ved kontohavers død, d.v.s. at midlerne går uden om dødsboet. Lovens løfte om, at »de opsparede midler« udbetales, skal dog læses *dels* med respekt af § 4, stk. 2 (ægtefællens og/eller tvangsarvingers rettigheder) *dels* med respekt af, at der kan blive tale om en statsafgift.

Konsekvensen af en begunstigelsesindsættelse er således, at midlerne på en kapital-/ ratepension ikke undergives det skifte, der normalt finder sted ved et dødsfald. Det har ikke betydning, om afdøde kontohaver var insolvent eller ej, og det er uden betydning, hvilken form for skifte der finder sted af afdødes øvrige bo. Er ægtefællen den begunstigede, vil midlerne tilfalde den pågældende direkte, hvis hun vælger at skifte,

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

eller midlerne er gjort til hendes særeje. Vælger ægtefællen at hensidde i uskiftet bo, indgår midlerne efter almindelige regler i det uskiftede bo, jf. *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 36 og *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 276.

Efter lov nr. 426 af 14. juni 1995 om afgift af dødsboer og gaver vil udbetaling til en begunstiget uden om boet betyde, at pensionsordningen m.v. bliver afgiftsbelagt fra første krone. For pensionsordninger m.v., der indgår i boet, vil der være et bundfradrag på 180.000 i 1995-tal. For ægtefæller, der ikke var separerede eller skilt, er der ingen afgift. Se om disse spørgsmål *Niels-Jørgen Kaj Petersen og Bue Skammelsen: Bo- og gaveafgift* (2. udg. 1995) s. 80, 82 og 83, *Helene Amsinck Boie og Kim Trenskow* i *Advokaten* 1995 s. 214 f, og *Jens Anker Andersen* i *Advokaten* 1995 s. 271 f.

6. § 2, stk. 1, 2. pkt., betyder, at den begunstigede har krav på *effektiv betaling*. Dette følger dels af bestemmelsens ordlyd og har dels støtte i, at der foreligger en pensionskonto, jf. *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 301 med henvisninger og de domme, der er omtalt ndf. under 7.

Konsekvensen heraf er, at det kontoførende pengeinstitut ikke er berettiget til at foretage modregning i beløbet – hverken for krav, der påhviler afdøde kontohaver eller krav, der påhviler den begunstigede.

7. § 2, stk. 1, betegner afslutningen på den debat, der som nævnt i bogens indledning har været om den retlige kvalifikation af de aftaler, der er indgået mellem kontohaverne og pengeinstitutterne. Foruden den *utrykte kendelse af 11. januar 1961*, afsagt af skifteretten i Københavns Amts Nordre Birk, og *Betænkning V nr. 501/1968* kan navnlig henvises til følgende:

Utrykt dom af 20. oktober 1981, afsagt af Civilretten i Silkeborg (BS 32/81): Ved en kontohavers død modregnede en bank et forfaldent krav på afdøde i en kapitalpensions konto. Ægtefællen var i aftalen indsat som begunstiget. Retten dømte banken til at udbetale kapitalpensionen til enken med følgende begrundelse:

»Da det i pensionsbeskatningsloven er anført som et vilkår for at opnå en skattebegunstiget pensionsopsparing, at der ikke kan træffes bestemmelse om udbeta-

ling til andre end ægtefælle eller livsarvinger, da endvidere en række af de hensyn der ligger bag forsikringsaftalelovens regler tillige gør sig gældende ved denne form for pension, og da det er et ulovreguleret område, samt da der ikke findes afgørende hensyn der taler derimod, findes forsikringsaftalelovens regler om opsparingskontoens unddragelse fra kreditorfølging at burde finde analog anvendelse, hvorfor sagsøgerens påstand vil være at tage til følge.«

Utrykt dom af 18. december 1986, afsagt af Civilretten i Kolding: Sagen vedrørte samme problemstilling i forhold til afdødes livsarvinger. Retten dømte banken til at udbetale kapitalpensionskontoen til livsarvingerne med følgende begrundelse:

»Ved den indgåede overenskomst er der truffet bestemmelse om at kontoens nettoindestående skal udbetales til medarbejderens ægtefælle eller, hvis sådan ikke efterlades, dennes livsarvinger. Det på kontoen indestående beløb kan, så længe medarbejderen ikke har fri rådighed over det, hverken overdrages eller gøres til genstand for retsfølging fra kreditors side. For at sikre pensionsformålet efter overenskomsten findes der herefter ikke at burde indrømmes sagsøgte adgang til at modregne for tilgodehavender hos den afdøde, og sagsøgenes påstand, imod hvilken der ikke iøvrigt er rejst indvending, tages herefter til følge.«

Der var »fred« på området indtil *Svendborg skifterets dom af 30. oktober 1989* (gengivet i *TfS 1990, nr. 18*), der nåede til det modsatte resultat. Dommens resultat støttes af *Torkel Hagemann* (hvilket måske ikke er så overraskende, idet han selv havde afsagt dommen) i *Advokaten 1990 s. 49 ff*, men blev kraftigt imødegået af *Lennart Lynge Andersen* i *TfS 1990, nr. 108*, og af *Jørgen Nørgaard* i *Advokaten 1990 s. 189 ff*.

Den videre udvikling var, at *Århus skifteret ved dom af 31. januar 1991* nåede frem til, at der var tale om en begunstigelsesindsættelse i klassisk forstand, og det samme var tilfældet i *U 1992.545 Ø*.

I præmisserne til *U 1992.545 Ø* refereres først bemærkningerne i Folketingstidende 1970-71, tillæg A, sp. 648-649, til pensionsbeskatningslovforslaget fra 1970 og dernæst de relevante regler (med tilhørende bemærkninger) i det udkast til lov om opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed, som er indeholdt i betænkning V (nr. 501/1968) fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1957. Sluttelig udtaler landsretten:

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

»I pensionsaftalens post 4 er der truffet bestemmelse om udbetaling til den efterlevende ægtefælle, der hører til den personkreds, som er nævnt i pensionsbeskatningslovens § 12, stk. 1, nr. 4.

Denne bestemmelse findes at indebære en begunstigelsesindsættelse af en sådan karakter, at det opgjorte beløb på kapitalpensionskontoen efter princippet i forsikringsaftalelovens § 102 skal udbetales uden om dødsboet til ægtefællen ... [navnet].

Landsretten stadfæster derfor skifterettens dom.«

Dommen er omtalt af *Lennart Lyngge Andersen og Jørgen Nørgaard* i *Advokaten* 1992 s. 165 og af *Torsten Iversen* i *TfR* 1994 s. 44 ff.

Foruden den litteratur, der er nævnt foran, kan nævnes: *Hans Fischer-Møller* i *U* 1961 B s. 313, *Schlegel* i *Festskrift til Borum* (1964) s. 462, *Adam Vestberg* i *U* 1964 B s. 15 f, *Jens Anker Andersen* i *Juristen* 1972 s. 437, *Poul Olsen*: *Opsparing i pensionsøjemed* (1971) s. 41 f, *Linda Nielsen* i *Vibeke Vindeløv m.fl.*: *Retsstillingen for ugifte samlevende* (1988) s. 212, *Lennart Lyngge Andersen*: *Pengeinstitutternes modregning i særlige indlån* (1988) s. 45 ff og *Jørgen Nørgaard* i *Festskrift til Ringgård* (1989) S. 137 ff.

8. En speciel situation kan opstå, hvis kontohaver dør efter at have forlangt ordningen ophævet i utide (smh. § 8, stk. 1), men før midlerne kommer til udbetaling. *U* 1947.353Ø fastslog i en tilsvarende situation på forsikringsområdet, hvor afdødes ægtefælle var indsat som begunstiget, at tilbagekøbsværdien af en livsforsikring skulle indgå i dødsboet. Resultatet forekommer langt fra utvivlsomt, smh. *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 346. Det er tværtimod vanskeligt at se, hvorfor midlerne skal tilfalde kreditorerne, der ikke med føje har kunnet medregne pensionskontoen under den kreditmæssige sikkerhed. Det forekommer derfor noget mere nærliggende at udstrække begunstigelsen til også at omfatte den nævnte situation.

9. Efter *stk. 2*, er det hovedreglen, at en begunstigelsesindsættelse er genkaldelig, d.v.s. at kontohaver kan ændre sin beslutning, men kontohaver kan gøre begunstigelsesindsættelsen *uigenkaldelig*. I brev af 12. oktober 1995 til Justitsministeriet oplyser Advokatrådet som led i høringsen over et udkast til lovforslag, at »der ofte i forbindelse med bodelin-

ger indgås aftale om, at en begunstigelse skal være uigenkaldelig.« Det oplyses dog i forarbejderne, at »Pengeinstitutterne har hidtil i praksis ikke anerkendt, at der kan foretages uigenkaldelige begunstigelser, idet man har været i tvivl om, hvorvidt sådanne klausuler har kunnet indsættes uden udtrykkelig lovhjemmel.« Der kan regnes en vis tvivl om holdbarheden af dette synspunkt, da pengeinstitutterne i øvrigt har været fortalere for en analogislutning fra forsikringsaftaleloven – i det konkrete tilfælde § 102, stk. 2 – og navnlig da det er vanskeligt at se grunde til, at en bankkunde ikke skulle have samme rettigheder som en forsikringstager. Nu er spørgsmålet i al fald løst for fremtiden.

I ordene »Kontohaveren kan tilbagekalde indsættelsen« ligger, at det – inden for den lovlige kreds af begunstigelsesemner – suverænt er kontohavers beslutning, om en begunstigelsesdisposition skal ændres, f.eks. fordi han er blevet træt af konen, eller fordi en eller flere af børnene ikke har været flinke nok til at besøge ham. Kontohaver kan også undervejs justere på den indbyrdes fordeling mellem flere begunstigede.

En tilbagekaldelse medfører retligt, at tidligere dispositioner slettes. Som påpeget af *Palle Bo Madsen* i U 1977 B s. 232 kan det ikke antages, at en tidligere begunstiget »holdes i reserve« og automatisk genindtræder, hvis den nye disposition tilbagekaldes (eller hvis den nye begunstigede afgår ved døden).

Som nævnt i kommentaren til § 3 gælder der særlige formkrav ved begunstigelsesindsættelse og begunstigelsestilbagekaldelse, men hverken § 3 eller andre regler stiller krav om, at dispositionen meddeles den/de begunstigede. Ved spørgsmålet om en begunstigelse er gjort uigenkaldelig, gælder § 3 ikke, og der er i øvrigt ingen formkrav, selv om det af andre grunde – f.eks. § 4, stk. 2, og § 8, stk. 2 – kan være hensigtsmæssigt, at det kontoførende pengeinstitut får meddelelse om, at begunstigelsen er uigenkaldelig. Afgørende er, om der foreligger et løfte til den begunstigede efter almindelige aftaleretlige regler, der er kommet til løftemodtagers kundskab, smh. *Lennart Lynge Andersen, Palle Bo Madsen og Jørgen Nørsgaard: Aftaler og Mellemmænd* (2. udg. 1991) kap. 1 og *Bernhard Gomard: Almindelig kontraktret* (2. udg. 1996) s. 63 ff.

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

Det er (således) ikke tilstrækkeligt, at meddelelsen om, at begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig, alene sendes til pengeinstituttet, jf. *Ussing*: Enkelte kontrakter (2. udg. 1946) s. 295.

I *U 1942.816 V* blev det fastslået, at der forelå en uigenkaldelig begunstigelsesindsættelse i et tilfælde, hvor forsikringstager havde indsat sin fraskilte hustru (men ikke uigenkaldeligt) og havde overgivet livsforsikringspolice til hende. I *U 1948.469 H* fastslås, at forsikringstager, der var gift, ved at overgive livsforsikringspolice til frøken F, med hvem han havde et barn, og hvem forsikringstageren indsatte som begunstiget i police, havde givet afkald på at tilbagekalde indsættelsen. Dommen er kommenteret af *A. Drachmann Bentzon* i TfR 1949.187.

Samme resultat nåede Vestre Landsret frem til i *U 1994.309 V* (også refereret i *FED 1994.43 V*). Forsikringstager var gift, men var flyttet fra ægtefællen. Han indsatte kort tid før sin død en kvinde, som han havde kendt i ca. et år, som begunstiget i en gruppelivsforsikring, ligesom han indsatte kvinden som arving i et holografisk testamente. Lagt vægt på, at parterne i forsikringstagerens sidste leveår havde haft et meget nært forhold til hinanden, og at begunstigelsen skete som en påskønnelse af kvindens støtte under forsikringstagerens sygdom. Endvidere måtte det lægges til grund, at forsikringstager på forskellig vis i tiden frem til sin død havde givet udtryk for, at kvinden og ikke ægtefællen skulle have forsikringssummen udbetalt.

10. I nogle relationer har det særlig betydning, at begunstigelsesindsættelse er gjort uigenkaldelig. (1) Efter § 4, stk. 2, konkurrerer en genkaldelig begunstigelsesindsættelse med en eventuel ægtefælles boslodskrav og livsarvingernes krav på tvangsarv. Er begunstigelsen gjort uigenkaldelig, udbetales hele pensionssummen til den begunstigede. (2) En kontohaver kan i almindelighed ophæve kontoen (og dermed gøre den begunstigedes forventninger illusoriske). Dette gælder efter § 8, stk. 2, ikke, hvis begunstigelsen er gjort uigenkaldelig. Begge bestemmelser er kommenteret ndf.

11. Det ligger i uigenkaldelighedsprincippet, at kontohaver afskærer sig selv fra at tilbagekalde dispositionen. En uigenkaldelighedsdisposition kan dog bortfalde, hvis den uigenkaldeligt begunstigede diskvalificeres,

hvilket kan være aktuelt ved separation/skilsmisse, eller hvor den begunstigede tager livet af kontohaver, smh. arvelovens § 36, der er omtalt i kommentaren til § 4.

Fra norsk ret kan henvises til *NRT 1980.1445 No.H*.

12. § 2, stk. 2, 2.pkt., udtaler det naturlige, at kontohavers ret til at tilbagekalde en begunstiging ikke går over på afdødes arvinger eller dødsbo. Tilbagekaldelsesretten er således en personlig ret for kontohaver.

§ 3 *Indsættelse af en begunstiget og tilbagekaldelse af sådan indsættelse er kun gyldig, såfremt den skriftlig meddeles pengeinstituttet eller optages i eller påtegnes pensionsopsparingsaftalen af pengeinstituttet.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3330 og sp. 3338.

1. § 3's funktion er at stille formkrav til begunstigesindsættelse og begunstigelsestilbagekaldelse.

2. Bestemmelsen, der svarer til forsikringsaftalelovens § 103, fastsætter, at indsættelse og tilbagekaldelse af en begunstiget kun er gyldig, såfremt dispositionen skriftligt meddeles pengeinstituttet, eller dette optager dispositionen i eller påtegner pensionsaftalen. Som nævnt i kommentaren til § 2 omfatter formkravene i § 3 ikke spørgsmålet, om en begunstigesindsættelse er gjort uigenkaldelig.

Trods bestemmelsens tilsyneladende sproglige klarhed, rejser den nogle

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

principielle fortolkningsspørgsmål, der i al væsentlighed må anses for afklaret, når det gælder forsikringsaftaler.

2.1. I forarbejderne til § 3 (Folketingstidende 1995/96 tillæg A, sp. 3330) hedder det bl.a.:

»Indsættelse af en begunstiget i aftalen sker sædvanligvis på den måde, at pensionsoppareren i begæringen tilkendegiver, hvorvidt den pågældende ønsker en bestemt person indsat som begunstiget, og i bekræftende fald, hvem den person er.«

Det er nok tvivlsomt, om ansatte i et pensionsælgende pengeinstitut kan genkende dette som afspejlende det virkelige liv. Som antydnet i kommentaren til § 2 fokuseres der i dag ved oprettelsen i al væsentlighed på de skattemæssige begunstigelser, der er knyttet til en pensionsordning, og det må antages, at en betydelig del af medarbejderne aldrig har drøftet begunstigelsspørgsmål med kunderne. Samme erfaring har *Jørgen Nørgaard* gjort, jf. Festskrift til Laurits Ringgård (1989) s. 147. Forarbejdernes fremhævelse af, at pensionsoppareren i begæringen udtrykker et eller andet, hviler på den misforståelse, at der er et dokument, der ligger før pensionsaftalen. Det er der ikke, idet retsforholdet mellem pengeinstitut og kunde fastlægges direkte i en pensionsaftale, uden at der forekommer mellemliggende dokumenter. I denne pensionsaftale – typisk taget direkte fra eller i hvert fald kraftigt inspireret af Finansrådets standardaftale – findes som standardvilkår en bestemmelse, der indsætter ægtefæller og (subsidiært) livsarvinger som begunstiget. Realiteten er derfor, at begunstigesindsættelse i dag sker via kundens underskrift på pensionsaftalen, uden at der foreligger en direkte viljeserklæring om spørgsmålet fra kundens side. Se hertil for forsikringsaftalers vedkommende *A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen* s. 515 – 516, der fremhæver: »Den eneste med god forretningsskik stemmende fremgangsmåde vil være, at selskabet altid sørger for i begæringen at stille og få besvaret det spørgsmål, hvem forsikringstageren ønsker indsat som principalt og subsidiært begunstiget.« – Disse ord har stadig gyldighed, og de bør være ledetråden på bankområdet (selv om der som nævnt ikke findes en »begæring«). Se også fra forsikringsområdet *U 1954.462 H* med kommentar af *Aage Lorenzen* i TfR 1954.438 f. Højesteret afviste, at der forelå en begunstigesindsættelse i et tilfælde, hvor forsikringstager havde underskrevet en forsikringsbe-

gæring, hvor de til enhver tid gældende vedtægter og forsikringsbetingelser var vedhæftet. Begunstigelsesdispositionen fandtes i forsikringsbetingelserne. Aage Lorenzen peger bl.a. på, at det må godtgøres, at forsikringstageren var bekendt med den pågældende bestemmelse, herunder betydningen af begrebet »nærmeste pårørende«, og ønskede forsikringen tegnet overensstemmende hermed. Herved går man nok længere, end det er realistisk, smh. *Jørgen Nørgaard Afhandlinger* s. 180-181 og *samme* i *Arveret* s. 274 med note 30.

I den norske forsikringsaftalelov (lov nr. 69 af 16. juni 1989) hedder der i § 15-3, første led, at begunstigelsesindsættelse og tilbagekaldelse skal ske »i skriftlig melding« til selskabet. Herefter fortsætter bestemmelsen: »I forbindelse med tegning av forsikring kan likevel oppnevneelse meldes til selskabet på anden måde.« En sådan dansk regel ville legitimere nugældende bankpraksis, og den kan samtidig tages som et udtryk for en almindelig grundsætning om, at der bør stilles strengere formkrav ved tilbagekaldelse end ved indsættelse af en begunstiget.

2.2. Formuleringen af § 3 gør det utvivlsomt, at formkravet er opfyldt ved

- kontohavers skriftlige meddelelse til pengeinstituttet
- kontohavers mundtlige eller skriftlige meddelelse til pengeinstituttet, der optages i eller påtegnes pensionsaftalen.

Det må endvidere – som en konsekvens af, at forarbejderne ikke tager afstand fra hidtidig praksis – antages, at kontohavers underskrift på pensionsaftalen opfylder § 3. Lovgiver kan herved siges at have tiltrådt *Jørgen Nørgaards* opfattelse i *Afhandlinger* s. 183, hvor *Nørgaard* (under henvisning til *Jan Hellner* i svensk ret) udtaler, at man i relation til den tilsvarende regel i forsikringsaftalelovens § 103 bør anerkende en begunstigelse, hvor forsikringstager ikke har udvist mere aktivitet end den, der består i, at han ikke har reklameret over den i forsikringspoli-
cen optagne begunstigelsesbestemmelse. I *Arveret* s. 268 hedder det direkte, at »domstolene har vist stor forståelse for, at det kvantum individualitet og dispositionsbevidsthed, som typisk foreligger ved en testamentsoprettelse, ikke kan forventes ved en begunstigelsesindsættelse i en livsforsikring.« *Nørgaard* ville utvivlsomt sige det samme om begunstigelsesindsættelse på en kapitalpension eller ratepension efter 1996-loven.

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

2.3. Den norske forsikringsaftalelov fra 1989 fastsætter i § 15-3, 2. led, at *testamentariske* dispositioner over en forsikring (der skal være særskilt nævnt i testamentet) regnes som indsættelse eller tilbagekaldelse af begunstigede. Den danske lovtekst gør det sikkert, at der ikke gælder en tilsvarende regel i Danmark, jf. for forsikringsaftalers vedkommende *A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen* s. 511, *Nørgaard Afhandlinger* s. 179 og s. 185, *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 348 og *U 1993.959 Ø*, der er omtalt ndf. under 5. Den retlige konsekvens heraf er, at opsparingsordningen – medmindre der efter § 3 er indsat andre, lovlige begunstigede – indgår i kontohavers dødsbo efter den almindelige regel i § 4, stk. 1. Arveretligt behandles dispositionen efter almindelige regler om testamenter. Herom henvises til den arveretlige litteratur, navnlig *Svend Danielsen: Arveloven med kommentarer* (3. udg. 1982) og *T. Svénné Schmidt m.fl.: Arveret* (2. udg. 1991).

Lovteksten synes derimod ikke at være til hinder for, at kontohaver testamentarisk foretager en præcisering af en disposition, der er foretaget efter § 3's krav, smh. *Jørgen Nørgaard Afhandlinger* s. 186 f og *samme i Arveret* s. 275 med yderligere henvisninger. Et eksempel herpå findes i *U 1983.774 V*, der er omtalt i pkt. 5 i kommentaren til § 5.

Formkravet i § 3 er ikke opfyldt, hvis begunstigelsesdispositionen alene foretages i en ægtepagt smh. *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 276 men anderledes *Lyngsø Forsikringsret* s. 770, der fremhæver, at en ægtepagt skal tinglyses. Dette moment forekommer at være uden betydning.

3. § 3 forudsætter, at begunstigelsesdispositionen meddeles pengeinstituttet, og at den afgives i en sådan form, at pengeinstituttet er i stand til at foretage det fornødne. Det er således ikke tilstrækkeligt, at dispositionen er aftalt mellem to parter (eksempelvis i forbindelse med et ægtefælleskifte), se herved *U 1986.758 H* og *U 1995.17 H*. Som nævnt i kommentaren til § 2 er der ikke krav om, at dispositionen meddeles den begunstigede.

U 1986.758 H: I en gruppelivsforsikring var som begunstigede indsat »nærmest pårørende«. Forsikringstageren A, hvis ægtemand B havde anlagt en separations-sag, begik selvmord. Hun efterlod sig et brev, stilet til sin søn, hvoraf fremgik,

at hun ønskede, at forsikringssummen skulle tilfalde ham. Det måtte lægges til grund, at brevet, hvis ægthed ikke blev bestridt, var fundet i A's spisestue blandt en bunke brochurer m.v., og at papiret var revet midt over. Da brevet ikke kunne betragtes som en gyldig meddelelse til forsikringsselskabet om indsættelse af sønnen som begunstiget, og da der ikke var oplyst særlige omstændigheder, som efter FAL § 105, stk. 1, måtte føre til ikke at anse B for »nærmeste pårørende«, var B berettiget til forsikringssummen.

U 1995.17 H: To ægtefæller blev skilt i januar 1991, hvorefter det i juni 1991 blev aftalt i parternes bodelingsoverenskomst, at hustruen skulle indsættes som (uigenkaldelig) begunstiget i mandens livsforsikring. Manden efterkom ikke aftale om, at han skulle underrette forsikringsselskabet. Han gav i juli måned en sparekasse transport i forsikringspolice, hvilket blev anmeldt til forsikringsselskabet. Først efter mandens død i januar 1992 blev hustruen klar over, at der ikke var sket anmeldelse af begunstigelsesindsættelsen.

Højesteret frifandt sparekassen under hustruens søgsmål, hvor hun påstod sig berettiget til forsikringssummen på 1.2 mio. kr. Hun var efter forsikringsaftalens § 103 ikke gyldigt indsat som begunstiget, og hun kunne derfor ikke gøre rettigheder gældende over for transporthaver.

4. Retsvirkningen af, at formkravene i § 3 ikke er overholdt, er ugyldighed. Dette siges udtrykkeligt i bestemmelsen, og smh. fra forsikringsområdet *U 1986.758 H* og *U 1995.17 H*, der er gengivet ovf.

Bestemmelsens ugyldighedsfastlæggelse må fortolkes på den måde, at § 3 afskærer den »skuffede« begunstigede fra at påberåbe sig de retsvirkninger, der er optaget i loven, hvor navnlig § 2, stk. 1, 2. pkt., selv sagt har central betydning. Dette kan eksempelvis medføre, at en anden person bliver anset som begunstiget, eller at midlerne indgår i kontohaverens dødsbo. Derimod tager § 3 ikke stilling til virkningerne af, at en kontohaver uden at følge proceduren i § 3 aftaler med (d.v.s. lover) en anden person, at denne vil blive indsat som begunstiget, smh. også her hændelsesforløbet i *U 1995.17 H*, og jf. *Udkast til Lov om Forsikringsaftaler* (1925) s. 144. Bedømmelsen af dette spørgsmål falder uden for den kommenterede lovs område, idet det eneste, der er sikkert, er, at en sådan aftale ikke kan tillægges retsvirkninger efter 1996-loven.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

5. I forarbejderne til § 3 (Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3330) hedder det bl.a.:

»På forsikringsområdet antages det normalt, at såfremt indsættelsen af en begunstiget i en forsikring sker ved, at forsikringstageren skriftligt meddeler selskabet dette, er indsættelsen som hovedregel kun gyldig, hvis meddelelse er afsendt inden forsikringstagerens død, da formkravet ellers let vil kunne omgås. Disse grunde taler for, at det samme må gælde ved kontohavers skriftlige meddelelse til pengeinstituttet om indsættelse af en begunstiget.«

Erfaringerne fra forsikringsområdet tilsiger, at spørgsmålet er lidt mere kompliceret, end man umiddelbart kan læse af de citerede forarbejder, idet retspraksis netop ved – hvad *Palle Bo Madsen* i U 1977 B s. 231 ff har kaldt *posthume begunstigelsesdispositioner* – har vist villighed til at strække ordene i forsikringsaftalelovens § 103 (1996-lovens § 3) ganske vidt.

Udgangspunktet må tages i, at begge bestemmelser kræver, at en begunstigelsesdisposition meddeles selskabet/pengeinstituttet i en sådan form, at det er uomtvisteligt, at meddelelsen er rettet til til selskabet/pengeinstituttet, at der er tale om en begunstigelsesdisposition (herunder at der kan være tale om en tilbagekaldelse), og at dispositionen har en klar og endelig karakter. I det virkelige liv bliver der foretaget inadækvante dispositioner, og retsordenen er traditionelt lydør over for dispositioner, der foretages af personer, der er i nød, hvilket indbefatter personer, der seriøst påtænker at begå selvmord. Arveretten har mange eksempler herpå. Selv om det som nævnt ovenfor må antages, at en begunstigelsesdisposition ikke kan foretages i et testamente, er der alligevel så meget tingenes lighed mellem en begunstigelsesdisposition og en testamentarisk disposition, at forsikringsaftalelovens § 103 ikke har været til hinder for, at begunstigelsesdispositioner i et nødtestamente (eller hvad der må ligestilles hermed) er taget under overvejelse, når det gælder fortolkningen af § 103 og hermed også § 3.

Den ledende sag på området er *U 1977.118 H*, der er indgående kommenteret af *Palle Bo Madsen* i: *Posthume begunstigelsesdispositioner* (U 1977 B s. 231):

Forsikringstager havde oprindeligt indsat sine to børn som begunstigede, men han ændrede begunstigelsen få uger før dødsfaldet til, at børnene skulle have halvdelen, medens hans samlever skulle have den anden halvdel. Forsikringsselskabet noterede ændringen. Umiddelbart før han tog sit eget liv, skrev han i et brev, at livsforsikringen skulle tilfalde børnene (med tilføjelsen » og ikke som jeg ellers lige havde fået den lavet om til ½ til børnene ½ til (samleveren).« Brevet havde overskriften »Til hvem det måtte vedkomme« og kuverten angav »Til hvem som måtte have interesse«. Efter oplysningerne i sagen blev brevet fundet af politiet på dødsdagen på forsikringstagers natbord.

Alle tre instanser gav børnene medhold i, at de skulle oppebære hele forsikringssummen. Da resultatet ikke umiddelbart kan læses af § 3 (forsikringsaftalelovens § 103) kan der være grund til nærmere at gen- give præmisserne.

I *Grønlands landsrets dom* udtrykkes meget klart, hvad der senere også viste sig at være Højesterets holdning, idet det siges:

»Retten skal til det anførte bemærke, at forsikringsaftalelovens § 103 foreskriver en bestemt formel fremgangsmåde ved indsættelse og tilbagekaldelse af en begunstigeelse i forbindelse med livsforsikring. Det må utvivlsomt lægges til grund, at bestemmelsen derved især tager sigte på den normale situation, hvor en forsikringstager faktisk er i stand til at rette en skriftlig henvendelse til forsikrings-selskabet. Derimod ses det ikke, hverken af bestemmelsens ordlyd eller af de af fru B fremførte teorier, at bestemmelsen tillige skulle have gjort endeligt op med de situationer, der vil falde indenfor sådanne områder, hvor man kunne anerkende nødtestamentariske dispositioner. Når endvidere henses til, at § 103 tillægger en rent ensidig, af forsikringstageren afgiven erklæring, retsvirkning, forekommer det urimeligt, om den foreskrevne formelle fremgangsmåde skulle være af en så ufravigelig karakter, at den hindrer forsikringstageren i at handle på den eneste måde, som han i den givne situation har til sin rådighed, nemlig udfærdigelse af et nødtestamente. Da der endvidere findes at kunne gives livsarvingerne medhold i, at det efterladte afskedsbrev er af en så klar og bestemt karakter, at det kan anerkendes som nødtestamente, vil deres påstand være at tage til følge.«

To dommere i *Østre landsret* udtalte

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

»Efter det foreliggende lægges det til grund, at afdøde A, med det brev han skrev natten til den 23. september 1973 og som er stilet »til hvem det måtte vedkomme«, har haft til hensigt dels at redegøre for baggrunden for sin efterfølgende handling og dels at give meddelelser om, hvorledes der efter hans død skulle forholdes med hans efterladenskaber, herunder om hvorledes der skulle forholdes med hensyn til den forsikringssum, der kom til udbetaling ved hans død. Det lægges endvidere til grund, at A ganske kort tid efter at have afsluttet brevskrivningen berøvede sig livet. Under disse omstændigheder findes det af A udfærdigede brev, der efter disse dommeres opfattelse er af klar og endelig karakter, at måtte anerkendes som en i henhold til forsikringsaftalelovens § 103 til selskabet given meddelelse om tilbagekaldelse af den tidligere foretagne indsættelse af ap-pelanten som begunstiget.«

En landsdommer udtalte, at det efterladte brev var uden betydning for sagens afgørelse. Han fremhævede navnlig brevets udformning, herunder at brevet ikke var adresseret til forsikringsselskabet eller indeholdt dettes navn, og at afdøde ikke havde sendt brevet (det sidste er vist ikke noget, der tillægges stor tankevirkosomhed i netop den omhandlede situation), hvorfor formkravene i forsikringsaftalelovens 103 ikke var opfyldt.

Højesteret tiltrådte af de grunde, flertallet i landsretten havde anført, at »afdødes brev efter de omstændigheder, hvorunder det er blevet til og forefundet, må anses som en efter forsikringsaftalelovens § 103 given meddelelse.....«

Der kan synes at være noget langt mellem ordene i § 103 og dommens resultat. I *Svenné Schmidt: Arveret* (2. udg. 1991) s. 274 bemærkes lakonisk: »Dommen forekommer at være begrundet i sagens ganske særlige omstændigheder«, hvilket formentlig skal forstås som afdødes familiemæssige forhold. Også i svensk ret har man fortolket § 103 frit, smh. *NJA 1976.24 Sv. H* og *NJA 1982.390 Sv. H*.

I en følgende Højesteretssag – *U 1986.758 H* – blev det statueret, at § 103 ikke var opfyldt. Dommen blev refereret ovf. – Det springer selv-sagt i øjnene, at brevet var revet midt over, og at det derfor måtte henstå som tvivlsomt, hvor klar og endelig dispositionen fra forsikringstagers side var.

De senere (trykte) afgørelser på området er *U 1993.954 Ø* og *U 1993.959 V*.

I den første sag hed det i gruppelivsforsikringsaftalen, at forsikringssummen ved dødsfald udbetales til »nærmeste pårørende«, medmindre andet skriftligt var aftalt mellem forsikringstager og selskabet. I et brev, udarbejdet umiddelbart før selvmordet, skrev forsikringstager bl.a., at »Jeg ved ikke om der bliver nogen penge fra fagforeningen. Hvis der bliver det skal D have dem, så hun har lidt (ulæseligt ord) til at klatte op. Kan i ha' det«. D, der var forsikringstagers afdøde hustru særbarn, og over hvem han havde fået forældremyndigheden fem år før selvmordet, fik udbetalt en børnesum, medens forsikringsselskabet udbetalte forsikringssummen til afdødes forældre. Såvel byret som landsret fandt, at meddelelsen, selv om den ikke var stilet til forsikringsselskabet, opfyldte kravene i § 103, under hensyn til at brevet var skrevet umiddelbart før dødsfaldet. Landsretten lagde yderligere vægt på, at den familiemæssige tilknytning mellem afdøde og barnet, smh. herom kommentaren ndf. til § 5.

U 1993.959 Ø nåede til det modsatte resultat. Tvisten stod mellem den nuværende ægtefælle og to særbørn fra et tidligere ægteskab. Nødtestamentet, der var udfærdiget på skrivemaskine, angav, at børnene skulle arve så meget som muligt. Kuverten angav afdødes navn samt »Nødtestamente.« Landsretten fandt, at nødtestamentet hverken efter sit indhold eller ved sin fremsendelsesmåde (brevet var sendt til børnenes moder, der modtog brevet med posten den næstfølgende dag) kunne anses som en meddelelse til forsikringsselskabet om ændring af begunstigelsesklausulen.

Det må antages, at nøglen til forståelsen af den sidstnævnte afgørelse ligger i, at afdøde ikke havde nævnt forsikringen i sin sidste skriftlige meddelelse, og at brevet blev sendt til tredjemand. Det fremgår at sagen, at nødtestamentet blev lagt til grund ved fordelingen af dødsboet.

6. Afgørelsen *U 1954.462 H* (med kommentar af *Aage Lorentzen* i TfR 1955.438 (*Bogudgaven* s. 126 f)) afviser, at der var sket begunstigelsesindsættelse i et tilfælde, hvor dispositionen alene fremgik af forsikringsselskabets forsikringsbetingelser. – Praksis på bankområdet skulle

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

forhindre, at et sådan problem opstår inden for det område, 1996-loven dækker.

7. § 3 tager ikke stilling til, om pengeinstituttet er berettiget – generelt eller konkret – til at kræve gebyr ved notering af begunstigelsesdispositioner. Spørgsmålet må – i givet fald – vurderes efter almindelige regler, smh. *Lennart Lynge Andersen og Peter Møgelvang-Hansen: Bankretlige Emner* (1994) s. 227 ff.

§ 4 Når ingen begunstiget er indsat, og de opsparede midler skal udbetales ved kontohaverens død, tilfalder midlerne dødsboet.

Stk. 2. Har kontohaveren indsat en begunstiget, som ikke er tvangsarving, og efterlades ægtefælle, livsarvinger eller arveberettigede adoptivbørn eller disses livsarvinger, skal de opsparede midler for så vidt angår de nævnte personers ret til boslod og tvangsarvelod behandles som tilhørende dødsboet og som tillagt den begunstigede ved testamente. Dette gælder dog ikke, såfremt kontohaveren har givet afkald på sin ret til at tilbagekalde indsættelsen af den begunstigede.

Stk. 3. Har nogen, forinden de opsparede midler i medfør af § 2 er udbetalt til den begunstigede, over for pengeinstituttet ved forevisning af vielsesattest, skifteudskrift eller lignende behørigt godtgjort at høre til de i stk. 2 nævnte efterladte og i denne egenskab gjort indsigelse mod, at sådan udbetaling sker, må pengeinstituttet ikke udbetale de opsparede midler, forinden det ved forlig eller retslig afgørelse mellem den begunstigede og de efterladte er afgjort, hvem der har ret til de opsparede midler. Dog har pengeinstituttet altid ret til at udbetale til den begunstigede indtil en tredjedel af de opsparede midler eller, såfremt den pågældende sørger for kontohaverens begravelse, et passende beløb til dækning af udgifterne herved.

1. § 4's funktion er dels at regulere den begunstigedes retsstilling i forhold til kontohavers ægtefælle og tvangsarvinger, dels at give pengeinstitutterne en legitimationsregel med henblik på midlernes udbetaling ved kontohavers død. Endvidere giver § 4 en regel for det tilfælde, at der ikke er foretaget begunstigelsesindsættelse.

2. Efter *stk. 1* tilfalder pensionsopsparingssummen dødsboet, hvis kontohaver ikke har benyttet adgangen til at indsætte en begunstiget. Der skal herefter foretages skifte efter almindelige regler. Forarbejderne nævner – inspireret af *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 352 – at midlerne går til boet i følgende tilfælde:

- 1) Der har aldrig været indsat en begunstiget,
- 2) der har været indsat en begunstiget, men indsættelsen er tilbagekaldt,
- 3) indsættelsen opfylder ikke formkravene i § 3, eller
- 4) begunstigelsen er bortfaldet, f.eks. fordi den begunstigede er død.

Hertil kommer i hvert fald to yderligere tilfælde:

Det gælder for det første tilfælde, hvor kontohaver har foretaget en »ulovlig« begunstigelsesindsættelse, d.v.s. har begunstiget en person uden for den personkreds, der efter pensionsbeskatningsloven kan komme i betragtning, jf. kommentaren ndf. til § 14, men i så fald er man principielt uden for lovens område, jf. § 1.

U 1986.584 V: En forsikringstager havde i en gruppelivsforsikring indsat sin samlever, subsidiært dennes datter som begunstigede. Samlivet blev ophævet ca. 3/4 år før forsikringstagers død. Begunstigelsesklausulen til fordel for samleveren ansås for bortfaldet efter almindelige grundsætninger om bristede forudsætninger (jf. herom kommentaren ndf. til § 5), og der var ikke grundlag for at anse samleverens datter for indtrådt. Forsikringssummen blev herefter udbetalt til dødsboet, jf. forsikringsaftalelovens § 104, stk. 1.

For det andet gælder det tilfælde, hvor den begunstigede har foretaget en sådan handling, at han bør *diskvalificeres*. Arvelovens § 36, stk. 1, bestemmer følgende:

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

»Når en person har begået en forsætlig overtrædelse af straffeloven, som har medført en andens død, kan det ved dom bestemmes, at han fortaber retten til at få arv, der var afhængig af den dræbtes død, og at hans arv efter en anden person ikke må forøges som følge af lovovertrædelsen.«

Med et klassisk billede fra litteraturen skal den forsømte hustru, der med held efterstræber ægtefællens liv, ikke forvente at få lov til at beholde midlerne fra en pensionsordning (eller en livsforsikring), hvis sagen ellers bliver opklaret, smh. fra forsikringsverdenen *U 1973.375 Ø*, *U 1979.499 H* og *U 1983.122 H*, *Jørgen Nørgaard* i *Juristen* 1974 s. 2 ff, *Lyngsø Forsikringsret* s. 213 og *Torben Svønné Schmidt* i *Arveret* (1991) s. 102.

3. § 4, stk. 2, *1. pkt.*, indeholder reelt en begrænsning i kontohavers (forholdsvis) frie adgang efter § 2, stk. 1, til at vælge, hvem der skal indsættes som begunstiget i pensionsordningen. Det er en bestemmelse, der knytter pensionsretten og arveretten sammen, idet den giver en efterlevende ægtefælle og livsarvinger m.v. adgang til at kræve, at deres ret til henholdsvis boslod og tvangsarv bliver respekteret. Det (p.g.a. § 14) forholdsvis frie valg efter § 2 til at vælge, hvem der skal begunstiges, modificeres kraftigt af § 4, stk. 2 – også når det tages i betragtning, at *U 1962.59 H* (kommenteret af *Spleth* i *TfR 1962.137 (Bogudgaven s. 359)*) fastslår, at forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, også er anvendelig, når afdødes bo er insolvent.

Det kan diskuteres, om § 104, stk. 2, rammer det rette, se ndf. om norsk ret, men denne diskussion har ingen rejst i forbindelse med gennemførelsen af 1996-loven, der også på dette punkt overfører en regel fra forsikringsaftaleloven (§ 104, stk. 2). Den nye lov indeholder også den regel, at ægtefællens/tvangsarvingernes ret ikke gælder, hvis en begunstiget er gjort uigenkaldelig. Hvis man anerkender de hensyn, der fører til § 4, stk. 2 (§ 104, stk. 2), kan det være vanskeligt at se, at disse hensyn ikke består, selv om begunstigelsen er gjort uigenkaldelig. Som det fremgår af indledningen til denne kommentar, foreslog Ægteskabsudvalget i 1968-betænkningen da også, at forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, *1. pkt.* skulle finde tilsvarende anvendelse, anderledes *Stig Jørgensen* i *Juristen* 1968 s. 146, der henviser til, at der ikke synes at have fundet misbrug af reglen sted. Dette forekommer ikke afgørende.

3.1. Selv om stk. 2 taler om, at »de opsparede midler [skal]... behandles som tilhørende dødsboet....«, synes der ikke at være tvivl om, at de berettigede – aktivt eller ved passivitet – kan fratage deres ret. Se herved også de almindelige bemærkninger til bestemmelsen, hvor det hedder, at »kontohaverens ægtefælle eller tvangsarvinger..... *kan forlange*, at de opsparede midler..... behandles som tilhørende pensionsopsparerens dødsbo....«

3.2. Analogien af forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, har hidtil spillet en diskret rolle i bankverdenens produkter, bl.a. fordi den fortrykte begunstigelsesklausul – som kunderne alligevel ikke læser – omfatter ægtefælle og børn. En række afgørelser fra forsikringsverdenen bidrager til forståelsen af den nye regel.

Hovedeksemplerne på anvendelsen af § 4, stk. 2, 1. pkt., bliver de tilfælde, hvor kontohaver indsætter en tidligere ægtefælle (eller hvor det lykkedes en tidligere ægtefælle at komme igennem med, at hun er indsat som begunstiget), jf. kommentaren ndf. til § 5, stk. 2, eller hvor en samlever anses som »nærmeste pårørende«, jf. kommentaren ndf. til § 5, stk. 5. Området for § 4, stk. 2., er netop tvister mellem *ikke-tvangsarvinger* og (nuværende) ægtefælle/tvangsarvinger. I forarbejderne gives følgende taleksempel:

»Er den genkaldeligt begunstigede derimod ikke selv tvangsarving, får pensionsopsparerens ægtefælle og tvangsarvinger en stærkere stilling, idet de i så fald kan forlange, at pensionsopsparingssummen for så vidt angår deres ret til boslod og tvangsarvelod behandles som tilhørende dødsboet og tillagt den begunstigede ved testamente. Det betyder i praksis, at såfremt pensionsopsparerer eksempelvis i sin kapital- eller ratepension som genkaldeligt begunstiget har indsat et stedbarn, og pensionsopsparerer ved sin død kun efterlader sig en ægtefælle, og såfremt der i boet incl. pensionsopsparingssummen på 100.000 kr. findes værdier for i alt 300.000 kr., vil den efterlevende ægtefælles boslod og tvangsarv udgøre 225.000 kr. Den begunstigede vil da efter lovforslagets § 4, stk. 2., ikke få udbetalt mere end 75.000 kr. af pensionsopsparingssummen på 100.000 kr.«

Se herved *U 1962.59 H* med kommentar af *Spleth* i TfR 1962.137 f (*Bogudgaven* s. 359 f) og af *Jørgen Hansen* i *U 1962 B* s. 47 ff (dom-

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

men er nærmere omtalt i kommentaren til § 5, stk. 5), *U 1956.391 Ø*, *U 1968.613 B* og *U 1982.195 V*.

U 1956.391 Ø: Æ tegnede i 1929 en livsforsikring, der efter hans død skulle udbetales til en kvinde, (med hvem han senere indgik ægteskab), hvis hun var i live, og ellers til hans ægtefælle, hvis en sådan fandtes, og ellers til hans livsarvinger. Under ægteskabet, der var barnløst, anerkendte A faderskabet til et uden for ægteskab født barn B. I 1950 blev han separeret, og samtidig med separationen indsatte han og fru Æ hinanden som arvinger til den testationsfri del af boerne. I 1951 døde Æ, og hans bo var, selv om forsikringen inddroges i dette, insolvent. Antaget, at fru Æ stadig var den ved policen begunstigede, at forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, også var anvendelig, når den begunstigede er forsikringstagerens ægtefælle, og at B som tvangsarving ikke kunne fortrænge fru Æ's ret til forsikringssummen, når B som arving i det insolvente bo ellers ikke ville få udbetalt arv. (Det sidste punkt er fortrængt ved *U 1962.59 H*).

U 1968.613 B: En skuespillerinde fik medhold i, at hun trods skilsmisse (fortsat) var indsat som begunstiget i en livsforsikring. Hun måtte dog respektere to børns tvangsarveret i henhold til forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2. (Dommen er tilige omtalt i kommentaren til § 5, stk. 2).

3.3. § 4, stk. 2's, ordlyd gør det klart, at bestemmelsen ikke finder anvendelse, hvor en efterlevende ægtefælle eller en tvangsarving er indsat som begunstiget på pensionsordningen.

3.4. En del personer opretter såvel kapitalpension og ratepension, og nogle garderer yderligere ved at tegne forsikringer. Der opstår her spørgsmål om anvendelsen af § 4, stk. 2, i tilfælde hvor den »§ 4, stk. 2 – berettigede« har oppebåret midlerne fra en eller flere af ordningerne. De begunstigede efter de øvrige ordninger vil ikke uden føje kunne hævde, at der var taget tilstrækkeligt hensyn. Retsordenen har imidlertid ikke vist sig lydhør, jf. *U 1957.738 H*, hvor afdøde havde tegnet 27 (!) forsikringer. Enken var indsat som begunstiget i en del af forsikringerne, medens afdødes (fra et tidligere ægteskab) søns 7 børn var indsat i 7 policer. Enken fik medhold i, at værdien af disse 7 policer i medfør af forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, skulle indgå i dødsboet, selvom de policer, hun var indsat i, blev holdt uden for skiftet.

3.5. En forsikringsankenævnskendelse af 13. december 1993 (sag nr. 34288), refereret i *FED 1994.1140*, refererer til § 104, stk. 2, men problemet var et andet: En samlever var indsat som begunstiget i en ulykkesforsikring. Denne begunstivelse bortfaldt, da forsikringstager, der døde ved et færdselsuheld, havde vist grov uagtsomhed ved at være passager hos en person, som han måtte vide var sprituspåvirket. I forsikringsbetingelserne hed det dog, at der ville blive udbetalt dødserstatning, hvis der efterlodes ægtefælle eller umyndige børn. Nævnet nåede – med rette – frem til, at det ikke kunne kritiseres, at forsikringsselskabet havde udbetalt dødserstatningen til forsikringstagerens tre børn. Det er vanskeligere at følge, når Nævnet om udbetalingsreglen anfører: »Bestemmelsen er ikke ganske klar, men må efter nævnets opfattelse forstås således, at der udbetales erstatning i det omfang, der findes en begunstiget ægtefælle eller begunstigede umyndige børn, hvilket i det foreliggende tilfælde må afgøres efter forsikringsaftalelovens par. 104, stk. 2.«

Det må antages, at henvisningen til § 104, stk. 2, er misvisende, idet bestemmelsen handler om konkurrencen mellem en begunstiget og forsikringstagers nærstående. Børnene var netop udpeget som begunstigede.

3.6. *I norsk ret* har man ved 1989-reformen ændret § 104, stk. 2's skematiske regel og i stedet fastsat, at ægtefælle og livsarvinger kan kræve *revision* af en begunstigelsesindsættelse, smh. *Knut S. Selmer: Forsikringsaftaleloven med forarbejder* (1990) s. 286 ff og *samme* i Lov og Rett 1990.479 f.

I den norske lovs § 15-6 hedder det under overskriften »*Omgøring av begunstivelse etter krav fra forsørgede*« følgende:

»Virker det klart urimeligt i forhold til ektefelle eller livsarving som forsikringstakeren forsørgt eller hadde plikt til å forsørge, og som ellers ville hatt krav på forsikringssummen etter §15-1, at en begunstiget mottar beløpet, kan den forsørgede kreve forsikringssummen helt eller delvis udbetalt til seg. Ved avgjørelsen skal det legges vekt på motivet for oppnevningen, den forsørgedes og den begunstigedes behov, og om den forsørgede har fått varsel om oppnevningen i rimelig tid før dødsfallet.

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

Tilsvarende gjelder i forhold til en livsarving når ektefellen har krav på forsikringssummen etter § 15-1 annet ledd.

Kravet etter første eller andet ledd må gjøres gjeldende ved saksanlegg mot den begunstigede eller ektefellen innen ett år etter dødsfallet.

En begunstiget eller ektefelle som har fått utbetalt forsikringssummen, plikter ikke å betale tilbake mer enn det beløp som var i behold da vedkommende fikk vite om kravet.«

Regler gjelder, selv om begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig. Det præciseres i forarbejdene, at vilkårene for revision er meget strenge, smh. *NOU 1983:56, lov om avtaler om personforsikring s. 127* og *Peter Lødrup i Hans Jacob Bull: Ny forsikringsavtalelovgivning: Et FAL fremover (1990) s. 120 f.*

4. Etter § 4, stk. 2, 2. pkt., gjelder bestemmelsens 1. pkt. (gengivet ovenfor) ikke, såfremt kontohaveren har givet afkald på sin ret til at tilbakekalde indsættelsen af de begunstigede, d.v.s. har gjort begunstigelsen uigenkaldelig.

Se herved fra forsikringsområdet *U 1942.816 V*, *U 1948.469 H* (med kommentar af *A. Drachmann Bentzon* i TfR 1949.187) og *U 1994.309V (FED 1994.43 V)*, alle omtalt i kommentaren til § 2 (under 7), samt *U 1981.908 Ø*.

U 1981.908 Ø: I et samlivsforhold tegnede M og K hver en livsforsikring med partneren som begunstiget. Da det ikke var godtgjort, at M hadde givet afkald på sin ret til at tilbakekalde indsættelsen af K som begunstiget, kunne en livsarving ved hans død fordre tvangsarv af den forsikringssum, der kom til utbetaling, jf. forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2.

5. I den forsikringsrettlige litteratur har det været drøftet, om forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2 (der taler om *boslod* og *tvangsarvelod*) også omfatter *vederlagskrav* etter retsvirkningslovens § 23, *forlodsarv* efter arvelovens § 27 og krav i henhold til skiftelovens § 62 b, stk. 2. Herom henvises til *Jørgen Nørsgaard Arveret s. 311* med yderligere litteraturhenvisninger og *Lyngsø Forsikringsaftaler s.355*.

Om kvalitativ testationskompetence og forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, henvises til *Irene Nørgaard* i U 1988 B s. 431 ff.

6. § 4, stk. 3, er en overførelse af den tilsvarende bestemmelse i forsikringsaftalelovens § 104. Det hedder dog i forarbejderne:

»Justitsministeriet har ved udformningen af lovforslagets § 4 overvejet, om der har været anledning til at ændre den brøkdæl, der er nævnt i § 4, stk. 3, 2. pkt., hvor pengeinstituttet altid er berettiget til at udbetale en tredjedel af pensionsopsparingssummen. At pengeinstituttet har denne ret netop for så vidt angår en tredjedel af de opsparede midler hænger sammen med, at en person efter den tidligere arvelovgivning havde adgang til ved testamente at disponere over en tredjedel af sin formue. Justitsministeriet har fundet det hensigtsmæssigt at fastholde den i stk. 3, 2. pkt., nævnte tredjedel, idet denne brøkdæl findes rimelig i de fleste situationer, ligesom den ikke har givet anledning til vanskeligheder i praksis.«

Udtalelsen skal ses i sammenhæng med, at det i flere hørings svar blev foreslået, at en tredjedel blev forhøjet til en halvdel. Der er næppe tvivl om, at dette ville være for meget, smh. *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 313.

6.1. Efter stk. 3, 1. pkt., må det kontoførende pengeinstitut ikke udbetale de opsparede midler, før det er afgjort, hvem der har ret til midlerne, såfremt en person godtgør, at han/hun hører til den kreds, der er omfattet af § 4, stk. 2, og har gjort indsigelse med, at der sker udbetaling.

Selv om ordlyden ikke direkte tyder derpå, er der i realiteten tale om en legitimationsregel, der tager sigte på, at pengeinstituttet hurtigt kan udbetale midlerne, jf. fra forarbejderne:

»Det følger af stk. 3, at såfremt pensionsopsparerens ægtefælle eller tvangsarvinger ikke har rettet henvendelse til pengeinstituttet, er instituttet forpligtet til at udbetale pensionsopsparingssummen til den person, der godtgør at være identisk med den begunstigede og godtgør, at pensionsopsparereren er død. Kan ægtefællen eller tvangsarvingen efter stk. 2 fortrænge den begunstigedes ret, må den begunstigede efterfølgende afgive det fornødne beløb til ægtefællen eller tvangsarvingen.«

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

6.2. I et responsum af 20. august 1991, gengivet i *U 1991.517 A*, har Assurandør-Societetet besvaret nogle spørgsmål i relation til (bl.a.) forsikringsaftalelovens § 104, stk. 3. Sagen vedrørte udbetaling af en livsforsikringssum til forsikringstagers ægtefælle (A), der var indsat som begunstiget, men kort før dødsfaldet separeret fra forsikringstager. Tvisten stod mellem selskabet og forsikringstagers B, C og D (børnene), der også var indsat, idet klausulen lød: »A, B, C og D til lige deling.«

På denne baggrund stillede en advokat følgende spørgsmål til Assurandør-Societetet:

» 1) Er det i strid med god forsikringskik, at et forsikringselskab undlader egenhændigt at undersøge, hvorvidt der findes arvinger, som vil gøre indsigelse mod en begunstivelse i en livsforsikringspolice i medfør af en analogi af arvelovens § 38 og § 49, såfremt forsikringselskabet, forud for udbetalingen fra den i forbindelse med bobehandlingen af et fældsfragåelsesbo beskikkede medhjælper, modtager oplysning om, at en navngivet begunstiget er separeret fra forsikringstageren?

2) Hvis skifterettens medhjælper har fremsat anmodning om at få livsforsikringssummen tilsendt, forud for udbetalingen har fundet sted, og selv om det er i strid med god forsikringskik at udbetale forsikringssummen direkte til den navngivne begunstigede i stedet for skifteretten?

3) Gør det nogen forskel, om der måtte være usikkerhed for så vidt angår spørgsmålet, om der var tale om bomidler eller ej?«

Societetet svarede følgende:

»Ad spørgsmål 1: Nej.

Ad spørgsmål 2: Nej.

Når det er sikkert, at der ikke er tale om bomidler, er selskabet alene forpligtet efter bestemmelserne i FAL § 102, stk. 1, og 104, stk. 3, jf. tillige FAL § 104, stk. 1, modsætningsvis.«

Som begunstigelsesbestemmelsen er formuleret i den forelagte sag, vil de be-

gunstigede tvangsarvingers andel blive forøget med den begunstigede ikke-tvangsarvinges andel, såfremt det godtgøres, at sidstnævntes andel er bortfaldet som følge af bristede forudsætninger, begrundet i separationen.

Da det ifølge retspraksis må bero på de konkrete omstændigheder, om en fraskilt eller frasepareret ægtefælle, der er indsat som navngiven begunstiget, bevarer sin ret til at være begunstiget, uanset skilsmissen eller separationen, er det almindeligt antaget i selskaberne, at man i sådanne tilfælde både er forpligtet og berettiget til at udbetale forsikringssummen til den navngivne begunstigede. Det er i princippet uden betydning for eventuelle successorers retstilling under en retssag, om forsikringssummen er udbetalt eller ej.

Hvis det godtgøres, at der er anlagt sag mod den begunstigede, hvis ret anfægtes, vil selskabet i almindelighed være berettiget til at frigøre sig for sine forpligtelser efter forsikringsaftalen ved deponering.

Ad spørgsmål 3:

Hvis formuleringen af en begunstigelsesbestemmelse efter omstændighederne giver selskabet anledning til begrundet tvivl om, hvorvidt forsikringssummen – eller dele deraf – er bomidler eller ej, bør selskabet rette henvendelse til skifteretten herom, og eventuelt deponere forsikringssummen, såfremt det er skifterettens opfattelse, at der kan være tale om bomidler. Det bemærkes, at det er almindeligt antaget i selskaberne, at den anvendte formulering »til lige deling« (kumulativ indsættelse) udelukker, at forsikringssummen kan indgå i boet, så længe blot en af de begunstigede er i live, jf. samstemmende Lyngsø, Dansk Forsikringsret, 6. udg., side 466.«

6.3. På forsikringsområdet er der ikke stillet store krav til selskaberne, jf. senest *U 1995. 240 V*, hvor selskabet udbetalte en forsikringssum fem dage efter at have modtaget en arbejdsgivers indberetning om forsikringstagers dødsfald. Udbetalingen skete i sin helhed til forsikringstagers samlever, der var indsat som begunstiget, uagtet at det fremgik af indberetningen, at forsikringstager efterlod en søn.

Selskabet blev frifundet med følgende præmisser:

»Indledningsvis bemærkes, at der ikke er forelagt landsretten oplysninger om,

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

hvorvidt der foreligger en praksis i forbindelse med forsikringsselskabernes udbetaling af livsforsikringssummer til begunstigede, som ikke er tvangsarvinger.

I en skrivelse af 1. november 1926 (Rigsdagstidende, tillæg B, 1929/30, spalte 561 ff) til Landstingets udvalg angående forslag til lov om forsikringsaftaler anfører en række forsikringsselskaber bl.a. følgende indvendinger mod forslaget til forsikrings aftalelovens § 104, stk. 2:

»... 4. Bestemmelsen vilde for øvrigt bevirke, at Udbetalingerne af Forsikringssummerne i Anledning af forsikredes Død forsinkes. Selskaberne maatte nemlig, inden Udbetalingen kan finde sted, have Sikkerhed for, at denne ikke strider mod Tvangsarvereglerne, og den fornødne Dokumentation herfor vil i mange Tilfælde først kunne gives, naar den afdødes bo er endeligt opgjort. Og selv den mindste Forsinkelse af Udbetalingen er uheldig og i Strid med Livsforsikringens sociale og private Formaal. Drejer det sig om mindre Forsikringer, vil nemlig en Del af Forsikringssummerne blive udnyttet til Dækning af Begravelsesomkostninger og til Underhold for de efterladte i den første Tid efter Forsørgerens Død. Og drejer det sig om større Forsikringer, vil det som Regel være af stor Betydning, at Livsforsikringssummen bliver udbetalt umiddelbart efter Dødsfaldet for at sikre en hensigtsmæssig Ordning vedrørende den Virksomhed, som den afdøde efterlod sig....«

I Rigsdagstidende 1929-30, tillæg B, spalte 554 ff, hedder der i bemærkningerne til forslaget til forsikringsaftalelovens § 104, stk. 3, bl.a.:

»... Ifølge der foreslaaede Ændringsforslag frigøres Selskabet altid ved at udbetale Forsikringssummen til den begunstigede, medmindre Forsikringstagerens efterladte Ægtefælle og Livsarvinger forinden Udbetalingen under Forevisning af behørig Legitimation gør Indsigelse derimod.

...

Ved den her foreslaaede Ordning mener Udvalget at have fjernet de vigtigste af de Betæneligheder, der fra Livsforsikringsselskabernes Side... er gjort gældende mod Regelen i § 104, 2det Stykke....«

På denne baggrund må det i overensstemmelse med ordlyden af bestemmelserne lægges til grund, at forsikringsselskaberne i medfør af forsikringsaftalelovens §

104, stk. 3, sammenholdt med § 102, stk. 1, er både berettiget og forpligtet til at udbetale forsikringssummen til den begunstigede, medmindre selskabet forinden har modtaget en henvendelse fra forsikringstagerens tvangsarvinger.

Det lægges efter bevisførelsen for landsretten endvidere til grund, at appellanten ikke på grundlag af oplysningerne i afdødes arbejdsgivers anmeldelse kan anses for at have været i besiddelse af sådanne oplysninger, at appellanten som følge heraf kan pålægges en særlig pligt til at undersøge, hvorvidt forsikringsaftalelovens § 104, stk. 3 – uanset at selskabet ikke har modtaget nogen henvendelse fra tvangsarvinger – måtte være til hinder for forsikringssummens udbetaling. Da forsikringsselskabet efter det for landsretten fremkomne heller ikke i øvrigt findes at have handlet erstatningspådragende, frifinder landsretten appellanten...«

Præmisserne gengives i sin helhed p.g.a. spørgsmålets praktiske vigtighed. Som det ses, tillægger landsretten ekspeditions-mæssige hensyn afgørende betydning. Afgørelsen forekommer meget venlig i relation til selskabet, der havde modtaget oplysningen om livsarvingen og kunne have søgt denne oplysning verificeret. Man savner også i sagen oplysninger om, hvor lang tid det ville have forsinket udbetalingsprocessen, hvis selskabet havde reageret. – Forarbejderne forekommer på dette punkt ikke at kunne tillægges så stor betydning.

6.4. Efter stk. 3, 2. pkt, er et pengeinstitut altid berettiget til at udbetale indtil en 1/3 af de opsparede midler – af nettobeløbet – eller at udbetale et passende beløb til den, der sørger for kontohavers begravelse.

7. Trods § 104, stk. 3, kan det ske, at det efterfølgende fastslås, at betaling er sket til en ikke berettiget person. Spørgsmål i så henseende må løses efter formuerettens almindelige regler om *condictio indebiti*, men det kommer også i betragtning, at *lov nr. 397 af 12. juli 1946 om borteblevne* indeholder regler, der tager sigte på at løse beslægtede problemer. Dette gælder især §§ 18, 22 og 25.

Tilbagebetalingsspørgsmål er behandlet af *O.A. Borum og Jørgen Trolle: Lov om borteblevne med kommentar (1946)*, *Spleth* i TfR 1962.143 f (*Bogudgaven* s. 359 f), *Palle Bo Madsen* i U 1977 B s. 236 f og *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 293. Se fra retspraksis *U 1962.59 H* og *U 1983.774 V*.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

§ 5 *Ved fortolkning af de bestemmelser, hvorved en begunstiget indsættes, gælder, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne reglerne i stk. 2-5, når de opsparede midler skal udbetales ved kontohaverens død.*

Stk. 2. *Er kontohaverens ægtefælle indsat som begunstiget, er det den ægtefælle, med hvem kontohaveren ved sin død levede i ægteskab, der anses som begunstiget.*

Stk. 3. *Har kontohaveren indsat sine børn som begunstigede, anses den pågældendes livsarvinger, derunder adoptivbørn og disses livsarvinger, som begunstigede hver for den andel, arveloven tildeler vedkommende.*

Stk. 4. *Er kontohaverens arvinger indsat som begunstigede, tager enhver af dem del i de opsparede midler efter det forhold, hvori den pågældende i henhold til testamente eller loven er arveberettiget efter kontohaveren.*

Stk. 5. *Har kontohaveren indsat sine »nærmeste pårørende« som begunstigede, anses den pågældende ægtefælle som indsat, eller hvis sådan ikke efterlades, den pågældendes børn, eller hvis ej heller sådanne efterlades, den pågældendes arvinger, jf. reglerne i stk. 2-4.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3331 ff og sp. 3342.

1. § 5's funktion er at opstille nogle formodningsregler for fortolkningen af de hyppigst anvendte begunstigelsesbestemmelser.

2. Efter *stk. 1* gælder de følgende regler i *stk. 2-5*, når der opstår fortolkningsspørgsmål ved kontohavers død om, hvem der er indsat som begunstiget. § 5 finder dog ikke anvendelse, hvis andet fremgår af omstændighederne.

Lovteksten udtrykker forholdet negativt. Udtrykket »hvis ikke andet fremgår af omstændighederne«, der viser, at § 105 er deklatorisk, tager efter forarbejderne (Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3332)

»sigte på såvel omstændigheder, der forelå, da kapital- eller rateopsparingen blev oprettet, og indsættelsen af den begunstigede skete, som på efterfølgende omstændigheder. Det betyder i praksis, at hvis pensionsopspareren f.eks. på det tidspunkt, da pensionen blev oprettet, og begunstigelsen af to børn skete, havde et godt forhold til begge børn, men på det tidspunkt, hvor pensionsopspareren afgår ved døden, helt har afbrudt forbindelsen med det ene barn, kan denne efterføl-

gende omstændighed eventuelt medvirke til, at begunstigelsesklausulen »børn«, jf. lovforslagets § 5, stk. 3, fortolkes som kun omfattende det ene barn.«

§ 5 finder heller ikke anvendelse, hvis kontohaver har indsat en navngivet person, f.eks. » Dorothea Alma Henriksen« – en såkaldt individuel begunstigelsesklausul. Som omtalt ndf. styrker det den begunstiges position som begunstiget, at hun er indsat ved navns nævnelse, men også her kan efterfølgende omstændigheder, f.eks. skilsmisse, medføre, at vedkommende bliver diskvalificeret.

I det følgende gengives de enkelte fortolkningsregler. Reglerne er *fortolkningsregler*, men som påpeget af *Jørgen Nørgaard Afhandlinger s. 187* synes (navnlig) dommen *U 1962.59 H* at vise, at der skal temmelig stærke konkrete holdepunkter til, før domstolene vil fravige § 105, stk. 2-5.

3. Stk. 2 indeholder en fortolkningsregel for det overordentlig praktiske tilfælde, at kontohaver har indsat sin »ægtefælle« som begunstiget. I så fald anses den, som kontohaver levede i ægteskab med ved sin død, for den begunstigede.

3.1. Selv om det ikke siges udtrykkeligt, kan der ikke være tvivl om, at stk. 2 også omfatter tilfælde, hvor kontohaver har anvendt et udtryk, der er synonymt med ordet ægtefælle, eksempelvis »kone«, »mand« eller »hustru.« Det er ligeledes utvivlsomt, at stk. 2 omfatter en partner i et såkaldt registreret partnerskab, smh. § 3 i lov nr. 372 af 7. juni 1989.

3.2. I forsikringspraksis har rækkevidden af forsikringsaftalelovens § 105, stk. 2 (= § 5, stk. 2) givet anledning til tvivl og retssager, hvor ægtefællerne

- har ophævet samlivet
- ægteskabet er ophørt ved separation eller skilsmisse og
- hvor parterne har levet sammen uden at være gift (faktisk samlivsforhold).

I forarbejderne til § 5, stk. 2, hedder det bl.a., jf. Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3332:

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

»Forsikringsaftalelovens § 105, stk. 2, omfatter ikke det tilfælde, at forsikringstageren dør efter at være blevet separeret eller skilt og uden at have giftet sig igen. Det antages i retspraksis og den juridiske litteratur, at bestemmelsen vil kunne anvendes analogt, således at ægtefællen ophører med at være begunstiget fra separationens eller skilsmisens dato. Dette må ses i lyset af, at det normalt vil være forsikringstagerens ønske, at begunstigelsen ophører ved en separation eller skilsmisse. Der er dog næppe tvivl om, at konkrete momenter kan bevirke, at en begunstigelsesklausul, hvor ægtefællen er indsat med navns nævnelser, står ved magt efter en separation eller en skilsmisse, navnlig hvis separationen kun har varet kort, når forsikringstageren dør.

Forslagets § 5, stk. 2, tager stilling til det tilfælde, at pensionsopspareren har været gift to gange. Har pensionsopspareren indsat sin »ægtefælle« som begunstiget, og bliver den pågældende skilt og gifter sig igen, er det herefter ægtefælle nr. 2, der er den begunstigede.«

Det siger sig selv, at ordene »har været gift to gange« skal læses som *har været gift flere gange*. – Der er kontohavere, der har haft fornøjelsen mere end to gange.

Se fra litteraturen *A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen* s. 541 f, *Jørgen Trolle i Festskrift til Oscar Borum* (1964) s. 531 ff, *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 359, *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 284 ff og *Ivan Sørensen: Den private Syge- og Ulykkesforsikring* (1990) s. 321 f.

U 1968.613 B: En skuespillerinde fik medhold i at hun trods skilsmisse (fortsat) var indsat som begunstiget i en livsforsikring. Klausulen lød på, at forsikringssummen »udbetales til ham selv, såfremt han oplever forfaldsdagen, i modsat fald til hans tilkommende hustru....«. (Sagen er også omtalt i kommentaren til § 4, stk. 2).

I U 1976.716 B var »min hustru«, senere »fr. (H's navn)« indsat som begunstiget. Ved forsikringstagers død var ægtefællerne blevet separeret, men fællesboet var ikke delt. Retten fastslog, at forudsætningerne for at indsætte en ægtefælle som begunstiget efter grundsætningen i arvelovens § 49 antages at bryde ved en separation, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne. Tilføjet at dette burde være tilfældet, uanset om indsættelsen er sket ved navns nævnelser.

U 1982.195 V: J havde under sit ægteskab med H i 1975 tegnet en livsforsikring hos selskabet F med »nærmeste pårørende« som begunstiget og i 1976 ændret begunstigelsen til at gælde H. Efter at parterne var blevet separeret i 1979, døde M i 1980 og efterlod sig som arvinger særbarnet P og hans og H's fællesbarn D. H påstod forsikringssummen med fradrag af eventuel beregning efter forsikringsaftale lovens § 104, stk. 2, udbetalt til hende som begunstiget. Det fandtes at måtte lægges til grund, at J havde været af den opfattelse, at indsættelsen af H som begunstiget ville gælde også efter senere separation eller skilsmisse. Under hensyn til, at J, uanset at han efter separationen havde været i forbindelse med F, ikke havde ændret dispositionen, og til det om hans og H's indbyrdes forhold oplyste fandtes det godtgjort, at det havde været J's mening, at forsikringssummen skulle tilfalde H uanset separationen, og H's påstand blev taget til følge.

I U 1984.219 Ø døde forsikringstager fire dage efter, at der var udfærdiget separationsbevilling. I policen var hustruen indsat ved navn for 60 % og to døtre for hver 20 %. Landsretten tiltrådte, at »en indsættelse af ægtefællen ved navns nævnelser i policen ikke i sig selv medfører en formodning for, at begunstigelsen skal opretholdes trods en separation, og at der ikke er konkrete holdepunkter for, at den fraseparerede ægtefælle skulle bevare ret til andel i livsforsikringen.«

U 1985.676 V: Forsikringstager tegnede i 1951 under ægteskabet med A en livsforsikring med »fors.. ægtef. A« som begunstiget. Efter skilsmissen indgik han ægteskab med B. Forsikringstager døde den 9. marts 1983 og A døde dagen efter. Landsretten foreslog under henvisning til forsikringsaftalelovens § 105, stk. 2, at begunstigelsen omfattede B, der var ægtefælle på dødsfaldstidspunktet. Lagt vægt på, at forsikringstager i 1951 ikke kun havde anført A's navn men også ordet »ægtefælle.«

3.3. Stk. 2 suppleres af *stk. 5*, således at en ægtefælle kan komme i betragtning via klausulen »nærmeste pårørende«, smh. *U1986.758 H*, der er citeret under **3** i kommentaren til § 3 og *FED 1994.1177*.

FED 1994.1177: Det hed i livsforsikringspolicen: »Begunstiget ved forsikringstagerens død er (hvis intet andet er anført, forsikringstagerens nærmeste pårørende).« Afdødes fraskilte ægtefælle krævede forsikringssummen udbetalt. Han gjorde navnlig gældende, at han havde betalt forsikringspræmierne, også efter skilsmissen. Ankenævnet for forsikring udtalte, at klagerens afdøde [fraskilte]

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

hustru havde været forsikringstager og havde dermed – uanset hvem der havde betalt præmierne – ret til at bestemme, hvem der skulle indsættes som begunstiget. På grundlag af begunstigelsesklausulen kunne Ankenævnet ikke kritisere, at selskabet i overensstemmelse med forsikringsaftalelovens § 105, stk. 5, havde udbetalt forsikringen til den sidste ægtefælle.

3.4. Der rejser sig spørgsmål om forholdet mellem § 5, stk. 2, og parterne i et faktisk samlivsforhold (såkaldt »papirløst samlivsforhold«). Også bestemmelsen stk. 5 kommer i betragtning, og spørgsmålet behandles derfor samlet i kommentaren ndf. til stk. 5 (under 7).

4. Efter *stk. 3* anses kontohaverens indsættelse af sine børn som indsættelse af den pågældendes livsarvinger, herunder adoptivbørn og dissers livsarvinger, som begunstiget hver for den andel, som arveloven tildelede vedkommende.

Det præciseres i forarbejderne, at udtrykket »børn« ikke omfatter stedbørn og plejebørn, da disse ikke har arveret efter kontohaver i medfør af arveloven. Se dog herved lovens §14 (ændring af pensionsbeskatningsloven), hvorefter den »lovlige« begunstigelseskreds ved kapital- og ratempension også omfatter *stedbørn og dissers livsarvinger*. De sidstnævnte kan herefter komme i betragtning efter § 5, stk. 5, jf. stk. 1.

Lovteksten henviser til arveloven, lovebekendtgørelse nr. 584 af 1. september 1986. Det hedder i de relevante bestemmelser følgende:

»§ 1. En arveladers nærmeste slægtsarvinger er hans børn. Børnene arver lige.

Stk. 2. Er et barn død, træder dets børn i dets sted og arver indbyrdes lige. På samme måde arver fjernere livsarvinger.

§ 4. Adoption begrunder samme arveretlige stilling som virkeligt slægtskab, medmindre andet følger af reglerne i adoptionslovgivningen.

§ 5. Arveret tilkommer den, som lever ved arveladerens død, eller som er avlet forinden og senere bliver levende født.

Stk. 2. Er to, som har arveret efter hinanden, døde uden at det vides, hvem der er død først, anses den ene ikke for at have overlevet den anden.«

Det følger (bl.a.) heraf, at *børn er børn*, hvad enten de fødes i ægteskab eller ej. I hvert fald efter 1960 (lov nr. 200 af 18. maj 1960 om børns retsstilling) men vel allerede efter 1937 skal der overordentlig stærke momenter («omstændighederne«, jf. stk. 1) til, at et barn diskvalificeres som begunstiget. Tidligere domme skal derfor vurderes med den historiske sans, der bør ledsage enhver domslæsning. Det gælder eksempelvis *U 1962.59 H* (omtalt i kommentaren til § 4, stk. 2), hvor *Spleth* i en kommentar i TfR 1962.137 ff (*Bogudgaven* s. 359 ff) bl.a. kommer med følgende prægnante udsagn:

»Herefter skulle udtrykket »børn« i forsikringsaftalelovens § 105 fremtidig sigte til alle børn, både i og uden for ægteskab. Imidlertid kan det synes at falde noget unaturligt i almindelighed at indbefatte en mands børn uden for ægteskab under udtrykket »nærmeste pårørende«. Den omstændighed, at loven har tillagt disse børn arveret, bringer dem jo ikke umiddelbart i nærmere forhold til faderen. Der-til kommer, at reglerne i § 105 ifølge dens stk. 1 kun kommer til anvendelse, »hvis ikke andet fremgår af omstændighederne«, og at omstændighederne navnlig i forhold til børn uden for ægteskab kan pege på, at forsikringstageren ikke har ønsket at begunstige de pågældende, kan næppe betvivles.....«

5. Stk. 4 omfatter »arvinger.« Har kontohaver indsat sine arvinger som begunstigede, tager enhver af dem del i de opsparede midler, efter det forhold, hvor den pågældende i henhold til testamente eller loven er arveberettiget efter kontohaveren.

Bestemmelsen sonderer ikke mellem legale arvinger og testamentsarvinger. Det udtales i forarbejderne, at bestemmelsen ikke ændrer ved det forhold, at arvinger efter testamente går forud for arvinger efter loven, så længe testator har holdt sig inden for den del, som den pågældende kan råde over ved testamente.

Den tilsvarende bestemmelse i forsikringsaftalelovens § 105, stk. 4, er behandlet af *Jørgen Nørgaard* i *U 1970 B* s. 209 ff, *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 288 f og *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 361.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstige*

U 1983.774 V: Det hed i gruppelivsforsikringen, at ved »gruppemedlemmets nærmeste pårørende forstås hans ægtefælle eller, hvis en sådan ikke efterlades hans børn eller, hvis sådanne heller ikke forefindes, hos arvinger.« Forsikringstageren havde fire søskende. Han havde i testamente indsat den ene broder samt Røde Kors. Fastslået at testamentsarvingerne måtte anses for de begunstige i følge gruppelivsforsikringen.

Afgørelsen skal læses med respekt af 1996-lovens § 14 (ændring af forsikringsaftaleloven). Den er egnet til at illustrere rækkevidden af § 5, stk. 4, hvor der er kollision mellem teksten i pensionsaftalen og et testamente, se herved også pkt. 2.3. i kommentaren til § 3. Det kommer i betragtning, at Røde Kors ikke er omfattet af den lovlige begunstigeskreds efter § 14, idet denne kun omfatter fysiske personer og kun kontohaver nærstående. Kontohavers *søskende* kommer ind i varmen p.g.a. § 14's henvisning til kontohavers »nærmeste pårørende«. Det samme gælder kontohavers forældre.

FED 1995.1168 Ø: Det hed i en gruppelivsforsikring, at den »gav ret til en forsikringssum een gang for alle til pågældendes ægtefælle subsidiært livsarvinger og mest subsidiært øvrige arvinger.« Forsikringstageren, der i en årrække havde været gift med A, bestemte i forbindelse med parternes skilsmisse, at et tidligere oprettet gensidigt testamente, der tillagde A's datter, B, arveret i tilfælde af, at A var den først afdøde, fortsat skulle gælde for så vidt angik hans testamentariske dispositioner. Forsikringstager efterlod sig som legale arvinger en fader, C, og en broder, D. A og B påstod testamentet lagt til grund for udbetaling af forsikringerne og fortolket således, at afdøde havde ønsket, at A fortsat skulle være hans enearving uanset skilsmissen; men hvis dette ikke kunne antages, at B i så fald var enearving. C og D påstod testamentet bortfaldet, idet det ikke tog stilling til den situation, hvor forsikringstager døde før A.

Landsretten fandt, at testamentet ikke under ægteskabet havde tillagt A nogen testamentarisk arveret, og at der derfor ikke efter skilsmissen var grundlag for at anse A for at være arving efter afdøde. Testamentets angivelser vedrørende dødsfaldenes rækkefølge kunne endvidere ikke tillægges nogen betydning efter skilsmissen. Da det iøvrigt fremgik af testamentet, at afdøde havde ønsket, at B skulle arve ham, som om hun havde været hans legale livsarving, og han havde opretholdt forbindelsen med B efter skilsmissen, måtte testamentet for så vidt angik B's arveret anses for opretholdt. Forsikringsydelse tilfaldt som følge heraf B.

6. *Stk. 5* omfatter klausulen »nærmeste pårørende.« Som de øvrige stykker i § 5, er der tale om en overførsel fra forsikringsaftalelovens § 105, men det må nok antages, at klausulen anvendes mere i forsikringsverdenen end i bankernes produkter.

Stk. 5 indeholder en trappe, således at de enkelte trin henviser til de øvrige bestemmelser i § 5. Bestemmelsen nævner udtrykkeligt *stk. 2-4*, men også »nærmeste pårørende« skal fortolkes ud fra *stk. 1*'s ord »hvis ikke andet fremgår af omstændighederne.« Har kontohaver anvendt ordlyden »nærmeste pårørende« anses fortolkningsmæssigt

- den efterlevende ægtefælle som begunstiget

hvis kontohaver døde ugift

- hans børn som begunstigede

og *hvis* kontohaver hverken havde ægtefælle eller børn

- hans arvinger som begunstigede.

Systemet er således, at de enkelte definitioner på henholdsvis ægtefælle, børn og arvinger hentes fra *stk. 2-4*, men at *stk. 2-4* i øvrigt er vævet ind i *stk. 5*.

Selv om det ikke fremgår af forarbejderne, synes brugen af » « omkring ordene *nærmeste pårørende* at forudsætte, at kontohaver ikke efter § 5, jf. § 14, har adgang til at sætte navn på den nærmeste pårørende, medmindre vedkommende er omfattet af § 14, smh. forudsætningsvis *Mie Paludan: Grundlæggende personsforsikring* (2. udg. 1994) s. 155 ff. Den modsatte regel ville løse problemerne for de faktisk samlevende, der omtales ndf.

Med »nærmeste pårørende« må ligestilles ord, der utvivlsomt er synonyme, eksempelvis *hvis* kontohaver kun har anvendt det ene af ordene, smh. *Stig Jørgensen* i *Juristen* 1968 s. 143.

Det er således givet, at § 5, *stk. 5*, jf. § 14 ikke åbner for en ladeport af muligheder for kreative kontohavere. Det er udelukket at indsætte »bekendtskaber«, »forbindelser«, »elskerinder«, medmindre disse kommer fra (den snævre?) familiekreds. Det er kontoens karakter af pensionskonto, der har været afgørende for linieføringen.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

Se om »nærmeste pårørende« også *U 1962.59 H*, der er omtalt i kommentaren til §4 og *U 1974.836 Ø*.

7. Som omtalt i indledningen til kommentaren er det tvivlsomt, hvilke muligheder en kontohaver har for at indsætte en samlever som begunstiget.

I Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3332, hedder det følgende:

»Udtrykket »ægtefælle« i forsikringsaftalelovens § 105, stk. 2, antages ikke uden videre at omfatte en samlever eller partner i et papirløst samlivsforhold, men omfatter personer i registreret partnerskab, jf. lov om registreret partnerskab. Udelukket er det dog ikke, at en ugift samlever efter en konkret fortolkning kan anses som den primært begunstigede, jf. forsikringsaftalelovens § 105, stk. 1, men efter retspraksis skal der anføres vægtige grunde for at fravige udfyldningsreglen i forsikringsaftalelovens § 105, stk. 5, hvorefter »nærmeste pårørende« anses for at omfatte ægtefælle, og hvis sådanne ikke efterlades forsikringstagerens børn og i mangel heraf forsikringstagerens arvinger.«

Forarbejderne bygger på *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 360 f og s. 363, *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 292 og *Ingrid Lund-Andersen* i *U 1982 B* s. 51. Fra praksis kan nævnes følgende afgørelser:

U 1978.979 V: To parter havde boet sammen siden 1974. De tegnede i 1976 en ulykkesforsikring for begge, der indeholdt klausulen »nærmeste pårørende.« Efter mandens død et halvt år senere, opstod der tvist mellem kvinden og mandens arvinger. Det fandtes (bl.a. ved assurandørens vidneforklaring) bevist, at det ved tegningen klart var blevet tilkendegivet, at parterne skulle indsættes som begunstigede efter kvinden. Kvinden, der i nogen tid havde levet i et ægteskabslignende forhold med afdøde, fandtes at måtte ligestilles med en ægtefælle.

U 1986.584 V: Forsikringstager havde indsat sin samleverske som begunstiget i sit testamente, og indsat hende som begunstiget ifølge en gruppelivsforsikring. Samlivet mellem parterne blev afbrudt, og 3/4 år senere døde A. Blandt hans efterladte papirer fandtes der nogle optegnelser, som klart og utvetydigt indeholdt en tilkendegivelse af, at samleversken ikke skulle være begunstiget ifølge testamentet. Lignende optegnelser fandtes ikke vedrørende gruppelivsforsikringen. Da det imidlertid måtte lægges til grund, at forsikringstager definitivt havde af-

brudt samlivet med kvinden, fandtes indsættelsen af hende som begunstiget efter gruppelivsforsikringen at være faldet bort efter almindelige grundsætninger om bristende forudsætninger, jf. arvelovens § 49.

FED 1994.323: Det hed i forsikringsbetingelserne: »Forsikringssummen er..... Erstatningsberettiget er afdødes ægtefælle. Hvis ægtefælle ikke efterlades, er afdødes umyndige børn og stedbørn erstatningsberettigede. Findes ingen sådanne, betales alene.....i begravelseshjælp.« Et flertal i Ankenævnet for forsikring fandt ikke grundlag for en udvidende fortolkning af begrebet »ægtefælle« i forsikringsbetingelserne til også at omfatte et papirløst samlivsforhold.

Queen's Bench Division dom af 2. april 1996 (Law Report 17.april 1996): Ifølge reglerne for en pensionsordning kunne der ske udbetaling ved kontohavers død til »dependants, relatives or legal personal representatives of the member.« Pensionssummen var 1.2 mio. kr. Fastslået, at det var uberettiget, at langt størstedelen af dette beløb var blevet udbetalt til en dame, som kontohaver havde levet sammen med, men som ikke kunne anses som »dependant.« Midlerne burde derfor være udbetalt til kontohavers to børn.

De faktisk samlevendes problem er herefter, at de skal godtgøre, at de var nærmest pårørende, jf. stk. 5, jf. stk. 1, og at de skal tilsidesætte den præsumption, der er indbygget i stk. 5. Det kan lade sig gøre, men det er vanskeligt. Det er selvsagt lettest i tilfælde, hvor kontohaver ikke efterlader sig aktuel ægtefælle eller børn, hvorimod kombinationen af kort samlivsforhold, ikke påbegyndte skilsmisseforhandlinger med den efterladte ægtefælle og eventuelt et par børn giver ægtefællen fortrinsretten. Se dog herved *U 1994.309 V*, (også refereret i *FED 1994.43 V*), der er omtalt i pkt. 9 i kommentaren til § 2. Sagens oplysninger tyder på, at kvinden – der ikke havde etableret et egentlig samlivsforhold med afdøde – næppe opfyldte kravene til at tilhøre kredsen af »nærmest pårørende.« Der synes at være tale om en ordning, der faldt uden for kap. 1 i pensionsbeskatningsloven.

8. Citatet fra forarbejderne tyder på, at man i det lovforberedende arbejde har undervurderet de problemer, som lovens administration kan give med hensyn til faktisk samlevende personer. I et notat af 26. marts 1996 foreslog (daværende) lektor, dr.jur. *Linda Nielsen*, at lovforslaget blev ændret med hensyn til samlevendes retsstilling. Den 29. marts

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

1996 (dagen efter, at lovforslaget var blevet vedtaget ved 3. behandling) bad Retsudvalget om Justitsministeriets kommentar til Linda Niensens brev. Det hedder i svaret:

»Justitsministeriet har til brug for besvarelsen indhentet en udtalelse fra Skatteministeriet, idet lov om beskatning af pensionsordninger hører under dette ministerium.

Skatteministeriet har udtalt følgende:

»Lovforslaget er vedtaget den 28. marts 1996. En eventuel lovændring vil således ikke kunne foretages som en tilføjelse til L 163, men må i givet fald ske i det kommende Folketingsår.

Linda Nielsen skriver, at de nuværende regler i pensionsbeskatningsloven i en række tilfælde vanskeliggør eller umuliggør, at pensionsopsparingen ved død kan sikres den efterlevende samlever. Problemet ligger i, at der som begunstigede i fradragsberettigede pensionsordninger kun kan indsættes en nærmere personkreds. Af notatet fremgår, at der som begunstiget kan indsættes ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, og børn samt i visse tilfælde »nærmeste pårørende«.

Dette er ikke helt korrekt. Man vil som begunstiget kunne indsætte ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, livsarvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger, eller »nærmeste pårørende«. Det er ikke udelukket, at en ugift samlever efter en konkret fortolkning kan anses som den primært begunstigede, men der skal efter retspraksis anføres vægtige grunde for at fravige udfyldningsreglen, hvorefter »nærmeste pårørende« anses for at omfatte ægtefællen, og hvis sådan ikke efterlades vedkommendes livsarvinger.

Denne begrænsning i, hvornår en ugift samlever kan betragtes som den »nærmeste pårørende« er ifølge Linda Nielsen uhensigtsmæssig. Hun foreslår derfor, at retsstillingen ændres.

I lov om afgift af dødsboer og gaver er, ganske rigtigt som Linda Nielsen skriver, en efterlevende samlever ikke stillet lige så godt som ægtefæller, men er til gengæld omfattet af et lødigt forsørgelsesformål om at tilgodese en efterlevende samlever. Dette formål mener Linda Nielsen også kan siges at gælde begunstigelse i pensionsordninger.

Også i pensionsbeskatningsloven er ugifte samlevere tilgodeset ud fra en forsørgelsesbetragtning. Præcist som i lov om afgift af dødsboer og gaver sidestilles de ikke med ægtefæller men hører med til den gruppe, der kan indsættes som begunstigede i pensionsordningerne. Det vil sige allerede efter gældende ret tilgodeses ugifte samlevende i pensionsordningerne, dog ikke i samme grad som ægtefæller.

Linda Nielsen skriver, at ugifte samlevendes mulighed for at sikre hinanden ved død kan lettes ved, at man indfører en tilføjelse i pensionsbeskatningslovens § 2, nr. 4, § 5, stk. 2, § 11, stk. 1, nr. 6 og § 12, stk. 1, nr. 4, om, at der som begunstiget kan indsættes en efterlevende samlever. Hermed skulle der ikke være taget stilling til, hvorvidt der i medfør af reglerne om pensionskasser m.v. kan ske en begunstiging af den efterlevende samlever. Det sikres blot, at de skattemæssige regler i pensionsbeskatningsloven ikke er til hinder herfor.

Skatteministeriet er enig i, at ændringen i givet fald teknisk vil kunne foretages som foreslået.

Skatteministeren stiller sig ikke afvisende overfor at overveje, om papirløse pars retsstilling kan ændres i relation til pensionsbeskatningsloven. Skatteministeren har derfor bedt sit departement sammen med bl.a. forsikring- og pensionsbranchen at se nærmere på, om der kan laves en afgrænsning i pensionsbeskatningsloven af ugifte samlevende, f.eks. som i lov om afgift af dødsboer og gaver, således at denne gruppe får samme muligheder som ægtepar for at få udbetalt pension, når den ene part dør, og hvilke konsekvenser dette i givet fald vil få. Linda Niensens henvendelse til Folketingets Retsudvalg vil herefter indgå i overvejelserne.

Linda Nielsen giver endelig udtryk for, at ændringen af pensionsbeskatningsloven vil være naturlig at foretage i loven om visse civilretlige forhold ved pensionsopsparing i pengeinstitutter. Dette kan Skatteministeriet ikke tilslutte sig. En ændring af pensionsbeskatningsloven bør foregå direkte heri og hører således under Skatteministeriets regi.«

Justitsministeriet kan henholde sig til Skatteministeriets udtalelse.«

9. Som nævnt i kommentaren til § 5, stk. 3 (ovf. 4) omfatter denne bestemmelse ikke kontohavers stedbørn og disses livsarvinger, der til gengæld er omfattet af den kreds, der efter pensionsbeskatningsloven

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

kan indsættes som begunstiget. De pågældende kan herefter komme i betragtning enten ved navns nævnelse eller i medfør af § 5, stk. 5, jf. stk. 1. – Et eksempel på begunstigelse af et stedbarn findes i *U 1993.954 Ø*, der er omtalt under pkt. 5 i kommentaren til § 3.

I *TfS 1993, nr. 461*, udtalte Told- og Skattestyrelsen som svar på et spørgsmål fra et forsikringsselskab, at et stedbarn vedblev med at være stedbarn, selv om den pågældendes fader eller moders ægteskab blev opløst, f.eks. ved skilsmisse.

§ 6 *Er en bestemt person indsat som begunstiget, bortfalder begunstigelsen, hvis de opsparede midler skal udbetales ved eller efter kontohavers død, og den begunstigede ikke overlever denne.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3333 f og sp. 3340.

1. § 6's funktion er at tage stilling til retsforholdet, hvis den begunstigede dør før kontohaver.

2. Bestemmelsen er en af lovens mere ukomplicerede regler. Den fastslår, at en begunstigelsesindsættelse er personlig, således at det er en forudsætning, at den begunstigede overlever kontohaver. En tilsvarende bestemmelse findes i forsikringsaftalelovens § 106.

§ 6 finder anvendelse, selv om begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig.

3. En kontohaver bør ved dispositioner, der som primært begunstiget omfatter én bestemt person, gøre sig klart, at formentlig hverken han el-

ler den begunstige er udødelige, således at der kan opstå tvivls-
spørgsmål, hvis kontohaver overlever den begunstige. Følgende
grupper står da på spring, når kontohaver afgår ved døden: Dødsboet,
fordelt på kontohavers kreditorer og hans arvinger, den begunstiges
arvinger samt de øvrige begunstige.

§ 6 tager kun stilling til en af disse grupper, nemlig den begunstiges
arvinger, og reglen er her klar, idet § 6 ikke giver arvingerne nogen selv-
stændig ret – de kan (og vil ofte) have det på andet grundlag, nemlig
som subsidiært begunstige.

Midlerne tilfalder dødsboet efter den almindelige regel i § 4, stk. 1, hvis
der ikke er indsat yderligere begunstige, eller hvis den begunstige
ikke kan antages at være indsat for den fulde del.

I den arve- og forsikringsretlige litteratur har man diskuteret konse-
kvenserne af, at begunstigen bortfalder som følge af den begunstige-
des død, smh. *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 281 f og *Lyngsø Forsikrings-
aftaler* s. 364 f. Disse forfattere når frem til, at der gælder en tilvækst-
ret for de øvrige begunstige, således, at den afdødes del (der kan være
100 %) tilfalder de andre frem for at indgå i kontohavers dødsbo, hvis
han afgår ved døden, før der sker udbetaling. Dette gælder navnlig ved
kumulative og subsidiære indsættelser, medens teorien ytrer en vis
tvivl, såfremt den afdøde begunstige var indsat til at modtage en be-
stemt andel, se dog herved *U 1984.219 Ø*.

For bankprodukternes vedkommende har man vistnok hidtil uden vi-
dere fulgt den praksis, at der gjaldt en tilvækstret. Problemet er som
følge af standardklausulens udformning næppe opstået mange gange.
Der synes ikke at foreligge grunde, der taler for, at denne praksis ikke
skulle kunne fortsætte.

U 1967.889 Ø: I en kapitalforsikring, tegnet i 1939 med udbetaling den 13. juli
1968, var som begunstiget indsat forsikringstagers efterlevende ægtefælle, subsi-
diært forsikringstagers arvinger. Ved separation i 1941 tillagdes forældremyndig-
heden over et fællesbarn hustruen, og der blev ved en påtegning på policen taget
stilling til ægtefællens og datterens andel i ydelserne fra policen. Samtidig blev
det bestemt, at hvis forsikringstager efterlod sig en ægtefælle, skulle hun have

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

halvdelen af forsikringssummen. Da forsikringstageren døde i 1949, var han gift påny. I 1961 døde de to hustruer inden for samme måned, og den seneste hustrus bo blev udlagt til en søster.

Dommen gav fællesbarnet medhold i, at hun – hvis hun levede den 13. juli 1968 – var berettiget til hele forsikringssummen, idet hun var indsat som subsidiært begunstiget, også i forhold til hustru 2. Den sidstnævnte var ikke ved forsikringstagers død indtrådt i hans rettigheder efter policen, jf. forsikringsaftalelovens § 110.

(Dommen er også omtalt i kommentaren ndf. til § 10).

U 1974.836 Ø: En person havde tegnet to livsforsikringer, hvorefter der i hhvs. 13 og 10 år fra 1984 og 1982 skulle ske månedlige udbetalinger til ham eller hans nærmeste pårørende. I sidstnævnte tilfælde skulle udbetaling påbegyndes fra dødsfaldet. Forsikringstager døde i 1972 – efterladende sig ægtefælle, et fællesbarn og et særbarn – og selskabet påbegyndte udbetaling til enken. Hun døde imidlertid få uger efter, og fællesbarnet påstod nu at hun var berettiget til samtlige ydelser. Landsretten fandt, at hver enkelt af de månedlige ydelser måtte anses som en forsikringssum for sig med udbetalingsdatoen som forsikringsbegivenhed. Da begge børn var indsat som subsidiært begunstigede, måtte ydelserne i fremtiden deles mellem børnene.

U 1984.219 Ø: Hustru og to børn var indsat som begunstigede med navns nævnelse i en livsforsikring. Begunstigelsen omfattede hhvs. 60%, 20% og 20%. Forsikringstager døde fire dage, efter at ægtefællerne var blevet skilt. Retten fandt ikke holdepunkter for, at hustruens begunstigelse var opretholdt (jf. herom også kommentaren ovf. til § 5, stk. 2), og forsikringssummen tilfaldt herefter de to børn.

U 1991.517 (Ass.soc.): Det er almindeligt antaget i selskaberne, at den anvendte formulering »til lige deling« (kumulativ indsættelse) udelukker, at forsikringssummen kan indgå i boet, så længe blot en af de begunstigede er i live, jf. samstemmende Lyngsø, Dansk Forsikringsret, 6. udg., side 466.

4. Realindholdet af § 6 er som nævnt, at den begunstigede skal overleve kontohaveren. Denne betingelse må anses for opfyldt, hvis den begunstigede i en kapitalpension dør efter kontohaver, men inden indeståen-

det er kommet til udbetaling. Beløbet indgår herefter i den begunstige- des dødsbo.

5. Der er ikke grundlag for at tage ordene » en bestemt person indsat« for så bogstaveligt, at bestemmelsen kun omfatter de tilfælde, hvor en begunstiget er indsat ved navns nævnelse. § 6 omfatter også de tilfælde, hvor kontohaver har anvendt en artsbetegnelse, eksempelvis »mine arvinger«

§ 7 *Skal efter aftalen de opsparede midler udbetales, enten når kontoha- veren dør, eller mens den pågældende lever, anses indsættelse af en be- gunstiget som kun gældende for dødsfaldet.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3340 f.

1. § 7's funktion er at præcisere, at en begunstigelsesindsættelse i første række tager sigte på retsstillingen efter kontohaverens død.

2. Der blev kun stillet et materielt spørgsmål under Folketingets be- handling af lovforslaget, jf. indledningen til kommentaren (pkt. 7). Retsudvalgets spm. 4 lød

»Vil ministeren forklare, hvad § 7 betyder?«
og der blev – efter en gengivelse af bestemmelsen – svaret følgende:

»§ 7 er en formodningsregel, som gælder i tilfælde, hvor pensionsop- sparerer har indsat en begunstiget.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

Reglen betyder, at i tilfælde, hvor de opsparede midler efter aftalens bestemmelser kan udbetales både før og efter opsparerens død, formodes indsættelsen af den begunstigede kun at gælde, hvis udbetalingen sker efter opsparerens død. Med andre ord er der efter reglen en formodning for, at pensionsopsparerer selv vil have pengene, hvis de udbetales, mens han lever.«

3. § 7 finder anvendelse, selv om begunstigelsen er gjort uigenkaldelig. Det hedder i forarbejderne følgende, jf. Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3340:

».....

Denne bestemmelse har ikke stor praktisk betydning ved rateopsparing og kapitalopsparing, idet det allerede følger af pensionsbeskatningslovens definitioner, at udbetalinger, mens kontohaveren lever, skal udbetales til denne. Den foreslåede § 7 svarer til forsikringsaftalelovens § 107, dog er der indføjet » eller mens den pågældende lever« i stedet for »opnår en bestemt alder«. Ændringen tager højde for, at udbetaling i levende live ikke kun kan ske ved opnåelse af bestemt alder, men også ved indtræden af invaliditet. Den foreslåede regel er en formodningsregel. Den omstændighed, at en begunstigelse er gjort uigenkaldelig, er f.eks. ikke i sig selv ensbetydende med, at indsættelsen også gælder ved udbetaling i pensionsopsparerens levende live. Men de omstændigheder, hvorunder der er truffet bestemmelse om uigenkaldelighed, kan føre til et andet resultat. Er indsættelse af pensionsopsparerens ægtefælle gjort uigenkaldelig i forbindelse med pensionsopsparerens separation eller skilsmisse, vil dette typisk pege i retning af, at indsættelsen også skal gælde ved udbetaling i pensionsopsparerens levende live.«

Det er efter ordlyden af § 7 ikke let at se, at reglen »kun« er en formodningsregel – vel snarere tværtimod – men forarbejderne har støtte i den juridiske litteratur og *Udkast til lov om Forsikringsaftaler* (1925) s. 142 f. Den sidste del af citatet fra forarbejderne er en direkte afskrift af *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 365-366. Man undlader dog *Lyngsøs* henvisning til *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 267 med note 13. I det praktiske liv skal man være opmærksom på, at der ikke er fuldstændig sammenfald mellem *Lyngsø* /Justitsministeriets udsagn og *Nørgaards* udsagn, idet førstnævntes udsagn »vil dette typisk pege i retning af « hos *Nørgaard* er udformet mindre bastant (»kan bevirke«).

Navnlig efter den nye affattelse af pensionsbeskatningslovens § 30 A (ved lov nr. 306 af 24. april 1996) er der ingen grund til at foretage sofistikerede fortolkninger af § 7 – skal ægtefællen have andel i pensionen ved separations- eller skilsmissekiftet, bør det ske ved, at hun overtager en del af mandens opsparingsordning.

Efter lovændringen i 1996 har pensionsbeskatningslovens § 30, *stk. 2 – stk. 4*, følgende ordlyd:

» *Stk. 2.* Reglerne i *stk.1* anvendes ikke på udlodning til ægtefælle ved skifte af fællesbo eller ved bosondring. Efter udlodningen blive ægtefællen selvstændig afgiftspligtig af den udloddede del.

Stk. 3. For den efter *stk. 2* udloddede del betragtes det ikke som en afgiftspligtig disposition, hvis ægtefællen foretager følgende dispositioner:

- 1) Indsætter begunstigede efter reglerne i denne lov.
- 2) Indtræder ved udlodningen som ejer af den udloddede del i relation til §§ 18 og 19, således at ægtefællens indbetalinger kan fradrages og ægtefællens arbejdsgivers indbetalinger ikke skal medregnes ved opgørelsen af ægtefællens skattepligtige indkomst.
- 3) Indtræder ved udlodningen som forsikret og ejer eller kontohaver i relation til den udloddede del.

Stk. 4. Ved dispositioner omfattet af *stk. 3*, nr. 2 og 3, betragtes den udloddede del som oprindelig oprettet af ægtefællen. Såfremt ægtefællen indtræder som ejer i relation til § 18, skal ægtefællen foretage indbetalinger, der forholdsmæssigt svarer til de hidtidige indbetalinger på den udloddede del. Ægtefællen indtræder da i den aftalte indbetalingsperiode efter § 18, *stk. 4*. Ægtefællen har kun fradragsret efter reglerne i § 18 for egne indbetalinger. Den tidligere ejerægtefælles fradragsret efter § 18 påvirkes ikke af udlodningen.«

Der kan henvises til *Lennart Lynge Andersen* i U 1989 B s. 144 ff.

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

§ 8 *Indsættelse af en begunstiget medfører ingen indskrænkninger i kontohaverens ret til at forlange værdien af opsparingsordningen udbetalt.*

Stk. 2. *Har kontohaveren over for den begunstigede givet afkald på at tilbagekalde begunstigelsen, anses den pågældende også for at have fraskrevet sig retten til uden den begunstigedes samtykke at råde således over opsparingsordningen, at den begunstigedes ret derved indskrænkes eller forspildes.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3341 f.

1. § 8's funktion er at regulere forholdet mellem kontohaver og den (de) begunstigede under forløbet.

2. Efter *stk. 1* har en begunstigelsesindsættelse ikke betydning for kontohaverens mulighed for at forlange værdien af opsparingsordningen udbetalt, d.v.s. at ophæve kapitalpensionen eller ratepensionen.

Efter pensionsbeskatningsloven står det kontohaver frit, om han vil ophæve pensionsordningen i utide (d.v.s. før normaludbetaling), og *hvornår* dette skal ske. Dette sker i et vist omfang i det praktiske liv. Efter forfatterens opfattelse er der tale om en anomali, idet en *pensionsordning* netop ikke burde kunne ophæves i utide. Adgangen hertil har sammenhæng med, at pensionsbeskatningsloven alene hviler på en tung skatteretlig tankegang, hvilket viser sig ved, at »sanktionen« ved at ophæve i utide er, at der skal betales en afgift på 60% af de opsparede midler, jf. pensionsbeskatningslovens § 30.

§ 8, stk. 1, er således en konsekvens af samspillet mellem loven og pensionsbeskatningsloven. Det er den begunstigedes risiko, at ordningen er ophævet, ligesom det er hans risiko, at midlerne som følge af kontohaverens investeringer er væk.

3. Den almindelige adgang for kontohaver til at ophæve opsparingsordningen gælder efter *stk. 2* ikke, hvis begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig. Herom hedder det i Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3341:

».....er det kun den begunstigede og pensionsopsparereren i forening, der kan råde over pensionsordningen på en sådan måde, at den begunstigedes ret indskrænkes

eller forspildes. Dette medfører dog ikke, at pensionsopspareren ikke kan ophøre med at indbetale på pensionsordningen, ligesom pensionsopspareren også kan investere pensionsmidlerne efter eget valg.

Efter pensionsbeskatningslovens § 26 skal der i visse tilfælde, hvor ejeren af en opsparingsordning i pensionsøjemed tillige har andre kapitalforsikringer eller opsparingsordninger, foretages afgiftsberigtigelse af samtlige ordninger senest ved udgangen af det kalenderår, hvori den eller de første kapitalforsikringer eller opsparinger er udbetalt. Den uigenkaldeligt begunstigede og pensionsopspareren vil ikke i medfør af forslaget § 8, stk. 2, kunne modsætte sig en afgiftsberigtigelse efter pensionsbeskatningslovens § 26.«

Forarbejdernes fremhævelse af, at det står pensionsopsparer frit at ophøre med indbetalinger på kontoen, stemmer med den forsikringsretlige teori, jf. *A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen s. 549* og *Lyngsø Forsikringsaftaler s. 367*, dog med forbehold for den situation at der er betalt vederlag for uigenkaldelighedsdispositionen. Vederlag for sådanne dispositioner er som nævnt i indledningen til kommentaren næppe almindelige ved bankprodukterne.

Forarbejdernes fremhævelse af nogle afgiftsmæssige forhold har ikke noget med § 8 at gøre, idet det er regler, der gælder uafhængigt af, om der er indsat begunstigede eller ej, og om begunstigelsen er gjort uigenkaldelig. Sådanne skatte-/afgiftsmæssige krav lever deres eget selvstændige liv, og den begunstigede får selvsagt ikke større ret end kontohaveren. »Tilbage« i § 8, stk. 2, bliver herefter to situationer: Konto-haver kan ikke uden den begunstigedes samtykke ophæve opsparingsordningen, og han kan ikke ændre begunstigelsen til ugunst for den uigenkaldeligt indsatte begunstigede.

4. Som nævnt i kommentaren til § 2 og § 3 gælder der ikke formkrav ved uigenkaldelighedsdispositioner. Det er således ikke givet, at det kontoførende pengeinstitut er informeret om dispositionen. Ikke mindst af hensyn til § 8, stk. 2, bør pengeinstituttet underrettes herom.

Hvis pengeinstituttet er informeret om, at der er indsat en uigenkaldelig begunstiget på ordningen, må det i almindelighed anses for ansvars-

Kapitel 2 Indsættelse af begunstigede

pådragende, hvis pengeinstituttet på kontohavers begæring foretager ophævelse af kontoen og udbetaler nettoindeståendet til denne.

5. § 8 er i sin helhed deklaratorisk, jf. for stk. 2's vedkommende ordene »til uden den begunstigedes samtykke.«

§ 9 *Så længe pensionsbegivenheden ikke er indtrådt, kan den begunstigede, selv om begunstigelsen er gjort uigenkaldelig, ikke overdrage, pantsætte eller på anden måde råde over sit krav.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3342.

1. § 9's funktion er at regulere den begunstigedes mulighed for at råde over »sit krav«, så længe pensionsbegivenheden ikke er indtrådt.

2. Bestemmelsen fastslår, at den begunstigede ikke har adgang til at råde over sit -potentielle – krav, så længe pensionsbegivenheden ikke er indtrådt. Den begunstigede kan således ikke med retsvirkning i forhold til kontohaver eller det kontoførende pengeinstitut foretage en pantsætning eller overdragelse. I så fald er dispositionen ugyldig.

Efter forarbejderne tager bestemmelsen sigte på, at det normalt vil være i strid med kontohavers hensigt, at den begunstigede råder over kravet, når pensionsbegivenheden ikke er indtrådt. Man kan også – og måske navnlig – pege på kravets usikre karakter. Begge begrundelser gælder, selv om begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig, og den manglende kompetence gælder derfor også i dette tilfælde.

§ 9 svarer til forsikringsaftalelovens § 109.

3. § 9 finder ikke anvendelse, når pensionsbegivenheden er indtrådt. Dette betyder eksempelvis ved en kapitalpension, at den begunstigede kan pantsætte sit krav, når kontohaver er afgået ved døden. – Se om den begunstiges kreditorer kommentaren til § 11.

4. Bestemmelsen må på baggrund af dens indhold antages at være preceptiv.

§ 10 *Fremgår det af en rateopsparingsordning, at de opsparede midler ikke skal udbetales umiddelbart ved den pågældendes død, men først på et senere tidspunkt, indtræder den begunstige, såfremt intet andet fremgår af forholdet, ved kontohaverens død i dennes ret efter aftalen.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3342.

1. § 10's funktion er at regulere den begunstiges retsstilling ved kontohavers død, hvor pensionssummen skal udbetales på et tidspunkt efter dødsfaldet.

2. I forarbejderne hedder det følgende, jf. Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3342:

» Bestemmelsen finder kun anvendelse ved rateopsparing i pensionsøjemed. Rateopsparing er i pensionsbeskatningsloven defineret som en opsparing i pensionsøjemed, der skal indeholde bestemmelse om, at det opsparede pensionsbeløb udbetales i rater over mindst 10 år, og at rater, der kommer til udbetaling, mens kontohaver lever, skal udbetales til denne.

Kapitel 2 *Indsættelse af begunstigede*

Det foreslås, at den begunstigede indtræder ved pensionsopsparerens død i dens ret efter aftalen, såfremt det mellem pengeinstituttet og kontohaveren er aftalt, at pensionsopsparingssummen skal udbetales på et bestemt tidspunkt, og dette tidspunkt – helt eller delvis – ligger efter kontohaverens død. Den begunstigede indtræder i enhver henseende i kontohaverens ret. Der er ikke hermed tale om at foretage en ændring i pensionsbeskatningslovens krav til ordningen, som således gælder ved siden af. Skatteministeriet har over for Justitsministeriet oplyst, at der f.eks. fortsat ikke er fradragsret, medmindre udbetaling af ratepension til den begunstigede påbegyndes umiddelbart ved dødsfaldet.

Den foreslåede bestemmelse svarer til forsikringsaftalelovens § 110.«

Som nævnt i kommentaren til § 1, omfatter loven kapitalpension og ratepension. Kapitalpension er uproblematisk, idet der udbetales én sum til kontohaver (ved det fyldte 60. år, senest ved det fyldte 70. år). § 10 tager højde for, at ratepensionen, som det fremgår af navnet, udbetales i rater over et vist åremål og således, at raterne ikke bortfalder ved kontohavers død. Udbetalingen skal ske over mindst 10 år, jf. pensionsbeskatningslovens § 11 A, stk. 1, og den kan tidligst påbegyndes ved kontohavers fyldte 60. år, for sidste rates vedkommende ikke senere end det kalenderår, hvor kontohaver fylder 80 år. Dør kontohaver før det fyldte 60. år, begynder udbetalingen med det samme – til den begunstigede, hvis en sådan er indsat i ordningen.

Som det fremgår af lovteksten, skal den begunstigede respektere de vilkår, der gælder for den konkrete aftale, herunder navnlig at der er tale om en rateordning.

3. § 10 medfører, at den begunstigede bliver »kontohaver« og således selv kan indsætte begunstigede. Han skal dog også her respektere de dispositioner, som afdøde har foretaget – eksempelvis kan han ikke ved egne dispositioner fortrænge en (sekundær) begunstigelsesindsættelse, som den oprindelige kontohaver har foretaget, smh. *U 1967.889 Ø*, der er omtalt i kommentaren til § 6 og *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 270 og s. 281.

Kapitel 3

Kreditorforfølgning

§ 11 *Hverken kontohavers eller den begunstigedes ret over for pengeinstitut kan gøres til genstand for retsforfølgning fra deres kreditors side, jf. dog § 12.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3334 ff og sp. 3342 f.

1. § 11's funktion er at fastlægge kreditorernes retsstilling *under forløbet*, d.v.s. medens pensionskontoen løber. § 11 omfatter efter ordlyden såvel kontohavers som den begunstigedes kreditorer.

2. Efter bestemmelsen kan hverken kontohavers eller den begunstigedes ret over for pengeinstituttet gøres til genstand for retsforfølgning. Der er tale om en hovedregel, idet § 12 indeholder en (mindre) undtagelse.

Lovgivningen indeholder ikke i dag bestemmelser om kreditorernes retsstilling, men i teorien er det antaget, at kontohavers kreditorer – herunder det kontoførende pengeinstitut – er afskåret fra at foretage retsforfølgning i en kapital- eller ratepension under forløbet, smh. *Lennart Lyng Andersen: Pengeinstituttets modregning i særlige indlån* (1988) s. 41 ff og smh. *U 1986.364 V*, der vedrører en selv pensioneringskonto. Se også *Lennart Lyng Andersen og Peter Møgelvang-Hansen: Bankretlige Emner* (1994) s. 53 f.

I forarbejderne til bestemmelsen hedder det bl.a.:

»Baggrunden for, at man i 1930 indførte et forbud mod kreditorforfølgning i kapitalforsikringer, var, at sociale hensyn, herunder forsørgelsesmæssige hensyn, talte for at sikre disse forsikringer, og denne beskyttelse skulle gælde, lige indtil forsikringen var udbetalt. Man fandt, at disse hensyn var så stærke, at det talte for at indføre et forbud mod kreditorforfølgning, selvom forsikringen ikke var båndlagt.

Kapitel 3 Kreditorforfølgning

Finansrådet har over for Justitsministeriet peget på, at de samme hensyn gør sig gældende ved pensionsopsparring i pengeinstitutter, og at der derfor bør indføres en regel om beskyttelse mod kreditorforfølgning svarende til forsikringsaftalelovens § 116, stk. 1.

Justitsministeriet er enig i, at der er samme behov for beskyttelse mod kreditorforfølgning, og har derfor fundet det hensigtsmæssigt, at det i lovforslaget fastslås, at hverken kontohaverens eller den begunstigedes ret over for pengeinstituttet kan gøres til genstand for retsforfølgning fra deres kreditorers side. Denne bestemmelse, som svarer til forsikringsaftalelovens § 116, må antages at svare til, hvad der allerede gælder i praksis, idet de sædvanlige båndlæggelsesaftaler, som indeholder et forbud mod, at pensionsopsparereren overdrager eller pantsætter en kapital- eller rateopsparring, må respekteres af kreditorerne særligt under hensyntagen til, at de er båret af forsørgelsehensyn. Finansrådet har over for Justitsministeriet oplyst, at rådets medlemsvirksomheder ikke har været ude for, at der er blevet foretaget kreditorforfølgning i strid med klausulen. Der er således tale om at lovfæste praksis, idet båndlæggelsesklausulerne bliver anvendt i de kapital- og ratepensionsopsparring, som er omfattet af pensionsbeskatningslovens kapitel I.«

3. Hvad angår *kontohaveren* suppleres § 11 af lovens § 15, der ændrer retsplejelovens § 512, stk. 3. § 11 omfatter forholdene under forløbet, medens § 15 omhandler kreditorernes restilling ved opsparringsordningens forfaldstid/udbetaling.

Som nævnt bl.a. i kommentaren til § 8 er hverken 1996-loven eller pensionsbeskatningsloven til hinder for, at kontohaver *ophæver kontoen i utide*. En ophævelse i utide betyder, at kontohaver ønsker at råde frit over midlerne på et tidspunkt, hvor pensionsbegivenhe den ikke er indtrådt. Det kan ikke antages, at § 11 regulerer denne situation, der må bedømmes efter almindelige regler. De beskyttelsehensyn og den formålsbinding, der har ført til reglen i § 11, er ikke længere til stede. Det kontoførende har derfor adgang til at modregne, såfremt de øvrige modregningsbetingelser er opfyldt, smh. *Lennart Lyngge Andersen*: Pengeinstitutters modregning i særlige indlån (1988) s. 47 og *Lennart Lyngge Andersen* og *Peter Møgelvang-Hansen*: Bankretlige emner (1994) s. 39 ff.

Hvis kontohaver søger *gældssanering*, indgår en kapitalpension eller ratepension ikke automatisk i gældssaneringen, men skifteretten kan

stille som betingelse, at det sker, smh. *Betænkning nr. 957/1982 om gældssanering* s. 123 og *Pengeinstitutters modregning i særlige indlån* s. 43 ff. med henvisninger. Der har i tidernes løb været ført en uensartet praksis, hvor udviklingen i de senere år synes at være gået fra, at man som altovervejende hovedregel krævede ordningerne ophævet til, at der udvises en noget mere kontohavervenlig holdning, smh. *U 1995.409 V*, *U 1995.721 Ø* og *U 1996.357 Ø*.

4. Hvad angår *den begunstigede* følger det af § 9, at så længe pensionsbegivenheden ikke er indtrådt, kan den begunstigede ikke overdrage, pantsætte eller på anden måde råde over sit krav. § 11 kan siges at følge § 9 til dørs ved at fastsætte, at den begunstigedes ret over for pengeinstituttet ikke kan gøres til genstand for retsforfølgning fra kreditorernes side.

Det må imidlertid antages, at den begunstigedes »ret over for pengeinstituttet« først opstår ved kontohavers død. Der er derfor snarere tale om et »§ 15-problem«, og forholdet mellem den begunstigede og dennes kreditorer behandles derfor i kommentaren til §15.

§ 12 *Kommer kontohaveren under konkurs, og findes det, at den pågældende i løbet af de sidste 3 år inden fristdagen til betaling af indskud på en opsparingsordning omfattet af denne lov har anvendt et efter den pågældendes formuetilstand på det tidspunkt, betalingen fandt sted, uforholdsmæssigt stort beløb, kan konkursboet over for pengeinstituttet forlange, at det for meget erlagte indbetales i boet, for så vidt det kan udredes af opsparingsordningens værdi.*

Stk. 2. *Er de opsparede midler forfaldne uden at være udbetalt inden fristdagen, eller forfalder de under konkursbehandlingen, kan konkursboet under*

Kapitel 3 Kreditorforfølgning

de i stk. 1 nævnte betingelser forlange en tilsvarende del af de opsparede midler indbetalt til boet.

Stk. 3. *Stk. 1 og 2 gælder, uanset om der er indsat en begunstiget, og uanset om kontohaveren har forpligtet sig til at tilbagekalde begunstigelsen. Har den begunstigede betalt vederlag for indsættelsen, er den pågældende berettiget til af boet at kræve dette tilbage. Såfremt den begunstigede har fået udbetalt de opsparede midler, kan boet gøre kravet gældende mod denne.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3336 f og sp. 3343.

1. § 12's funktion er at give hjemmel til, at kontohavers bo kan omstøde uforholdsmæssige store udbetalinger på en pensionskonto.

2. Bestemmelsen, der svarer til forsikringsaftalelovens § 117, korrigerer forbudet i § 11 mod kreditorforfølgning, idet den giver et konkursbo visse muligheder for at få omstødt udbetalinger. Det følger af § 13, stk. 2, at § 12 kun omfatter pensionsaftaler, der er indgået efter den 1. juli 1996.

2.1. I de almindelige bemærkninger til lovforslaget hedder det bl.a., jf. Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3336-3337:

»I forsikringsaftalelovens § 117 findes der imidlertid i forbindelse med konkurs en undtagelse fra den generelle kreditorbeskyttelse af livsforsikringsordninger. § 117 vedrører det tilfælde, at forsikringstageren er kommet under konkurs, og den pågældende i løbet af 3 år inden fristdagen har anvendt et uforholdsmæssigt stort beløb til betaling af præmier. Konkursboet kan da over for selskabet forlange, at det for meget erlagte indbetales i boet. Ved afgørelsen af, om der er anvendt et uforholdsmæssigt stort beløb til betaling af præmier, må det samlede betalte beløb ses i forhold til, hvad den pågældendes formuetilstand var på det tidspunkt, hvor betalingen fandt sted. Denne bestemmelse finder tilsvarende anvendelse, hvis forsikringssummen er forfalden uden at være udbetalt inden konkursen, eller summen forfalder under konkursbehandlingen, og uanset om der er indsat en begunstiget, og denne begunstigelse er gjort uigenkaldelig. Hvis den begunstigede har erlagt vederlag for indsættelsen, er den begunstigede berettiget til af boet at kræve dette tilbage. Såfremt den begunstigede har oppebåret forsikringssummen, kan konkursboet gøre kravet gældende mod den begunstigede.

Baggrunden for, at man indførte §117, var at konkurslovens afkræftelsesregler blev anset for ufyldestgørende, idet de gav anledning til forskellige fortolkninger, og idet de ikke havde forsikringskontrakter for øje. Man fandt derfor nødvendigt at opstille en helt ny afkræftelsesregel inden for dette område, således at konkurslovens afkræftningsregler ikke længere fandt anvendelse på forsikringskontrakter. Den uigenkaldelige begunstigedes ret fandtes endvidere at burde vige for kreditorenes, når betingelserne for afkræftelse forelå. Da den begunstigedes ret er betinget af en uvis hændelse, nemlig at forsikringstageren dør før den begunstigede, og da den begunstigede ingen rådighed har over kravet, er der ikke grund til at stille den pågældende bedre end andre modtagere af udfuldbyrdede gaver, når den begunstigede ikke har betalt vederlag for indsættelsen.

Af samme grunde finder Justitsministeriet, at omstødelsesreglen i forsikringsaftalelovens § 117 skal finde anvendelse i relation til pensionsopsparing i pengeinstitutter. Hermed er der også på dette område sikret parallellitet til de gældende regler for kapitalforsikringer.«

2.2. Bestemmelsen lægger op til et konkret skøn over, om der kan ske omstødelse, jf. ordene »har anvendt et efter den pågældendes formue-tilstand.... uforholdsmæssigt stort beløb.« Bevisbyrden for, at den kan omstødes, ligger hos konkursboet, og der er ikke tale om et alt eller intet, smh. ordene »det for meget erlagte « og *Lyngsø Forsikringsaftaler* s. 384.

Efter § 12, stk. 1, er det en betingelse for omstødelse, at der forelå et »uforholdsmæssigt stort beløb« på det tidspunkt, hvor indbetalingen fandt sted. I den forsikringsretlige litteratur om § 117 antages det, at § 117 normalt kræver, at forsikringstageren (pensionsopsparereren) var insolvent eller gjorde sig insolvent ved indbetalingen. § 12, stk.1, nødvendiggør ikke en sådan fortolkning.

§ 12 omfatter såvel kapitalpension som ratepension. Da der som tidligere nævnt gælder særlige regler for højeste indskud på en kapitalpension – for 1996 max. 32.000 kr. – er det nærliggende at antage, at hovedområdet for § 12 bliver ratepensioner.

Den eneste trykte afgørelse af forsikringsaftaleloven synes at være *U 1985.791 V*:

Kapitel 3 Kreditorfølgning

En medindehaver af et interessentskab, der drev ejendomshandlervirksomhed, havde den 24. januar 1978 tegnet en livsforsikring, og i sine selvangivelser for 1977-79 fratrukket præmier for forsikringen, som efter det oplyste var betalt omkring den 24. januar i årene 1979-80 med henholdsvis 1.289 kr., og 13.289 kr. og 14.594 kr. I 1981 blev den pågældende erklæret konkurs med den 21. september 1981 som fristdag. Da betalingen af præmien for 1978 var sket mere end 3 år før fristdagen, kunne konkursboet ikke medfør af FAL § 117, stk. 1, kræve nogen del af denne præmie indbetalt til boet. På baggrund af oplysningerne om forsikringstagerens indtægts- og formueforhold på tidspunkterne for betaling af præmierne for 1979 og 1980, fandtes det betænkeligt at statuere, at betalingen af disse præmier havde udgjort et uforholdsmæssigt stort beløb efter forsikringstagerens formuetilstand, og konkursboet kunne derfor heller ikke for så vidt angik disse betalinger rejse krav efter FAL § 117, stk. 1.

2.3. Sker der omstødelse, kan konkursboet (kun) forlange »opsparingsordningens værdi« indbetalt til boet. Der er ikke nødvendigvis sammenhæng mellem de indbetalte beløb, og kontoens indestående på omstødelsestidspunktet, idet midlerne kan være anbragt i puljer, undergivet kursnedgange o.l.

I ordene »opsparingsordningens værdi« ligger også, at konkursboet må respektere, at der skal ske en afgiftsberigtigelse til staten efter reglerne i pensionsbeskatningsloven. Dette beror på, at boet ikke har større ret end pensionsoppareren.

3. Omstødelse kan ske af midler, der er indbetalt i løbet af de sidste 3 år før fristdagen, smh. om fristdagen konkurslovens § 1. Medmindre pensionsoppareren giver samtykke til, at der kan ske tilbagebetaling, vil et sagsanlæg være nødvendigt. Selv om § 12, stk. 1, taler om, at konkursboet *over for pengeinstituttet* har forlangt, at der sker omstødelse, er pensionsoppareren en så central person, at han enten bør stævnes direkte eller på anden måde inddrages i sagen. I modsat fald har boet vanskeligt ved at få de relevante oplysninger om fallentens formueforhold.

4. Stk. 2 fastslår, at der kan ske omstødelse i samme omfang som efter stk. 1, hvor opsparingen er forfalden uden at være udbetalt inden fristdagen, eller hvor opsparingen forfalder under konkursbehandlingen, f.eks. ved kontohavers fyldte 70 år.

Af stk. 2 følger modsætningsvis, at § 12 ikke finder anvendelse, hvis kontohaver har fået midlerne udbetalt inden konkursen. § 12 forudsætter, at der er et kontoforhold.

Efter forarbejderne sætter § 12 konkurslovens omstødningsregler ud af kraft. Denne motivbemærkning – der med sikkerhed kun kan antages at opfatte pensionsaftaler indgået efter den 1. juli 1996 – omfatter næppe den situation, der er beskrevet i forrige afsnit.

5. Efter *stk. 3* gælder omstødelsesreglerne, selv om der er indsat en begunstiget, og selv om begunstigelsesindsættelsen er gjort uigenkaldelig. En begunstiget kan dog kræve et eventuelt vederlag for begunstigelsesindsættelsen tilbagebetalt.

6. Bestemmelsen er som nævnt formuleret ad modum forsikringsaftalelovens § 117. § 12 tager (sprogligt) ikke højde for, at der på bankområdet i vidt omfang forekommer *arbejdsgiverordninger*, hvor det er arbejdsgiveren, der foretager indbetaling til en kapital- eller ratepension. I dette tilfælde er det spørgsmålet, om § 12 kan anvendes. Bestemmelsens sigte taler herfor, selv om det kan hævdes, at den sprogligt (navnlig ordene »den pågældendes formue tilstand«) lægger op til egenordninger. Det forekommer ikke at være afgørende, at indbetalingerne kommer fra trediemand, og det må derfor antages, at § 12 omfatter såvel egenordninger som arbejdsgiverordninger.

Det er i den forbindelse interessant at konstatere, at Ægteskabsudvalget i *Betænkning nr. 501/1968* foreslog en formulering, der dels forekommer mere tidsvarende end den tekst, der er hentet fra forsikringsaftaleloven, dels tager stilling til arbejdsgiverindbetalinger (og her vælger en anden løsning end angivet ovenfor). Det hedder i forslaget § 2, stk.2:

»Kommer kontohaveren under konkurs, kan konkursboet forlange, at det beløb der indestår på kontoen, udbetales til boet i det omfang, der inden for de sidste 3 år er foretaget indbetalinger, der oversteg, hvad der på indbetalingstidspunktet var rimeligt i forhold til hans aflønning og ansættelsestid. Indbetalinger fra arbejdsgiveren, der ikke har været modregnet i kontohaverens skattepligtige indkomst, kan dog ikke forlanges udbetalt.«

Kapitel 4

Ikrafttræden m.v.

§ 13 *Loven træder i kraft den 1. juli 1996.*

Stk. 2. § 12 finder kun anvendelse på pensionsaftaler, som er indgået efter lovens ikrafttræden.

Stk. 3. § 15 finder kun anvendelse på pensionsaftaler, som er indgået før lovens ikrafttræden, når udbetalingstidspunktet er fastsat til den 1. juli 1996 eller senere.

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3343 f.

1. § 13 indeholder lovens ikrafttrædelsesbestemmelse samt to overgangsregler.

2. Efter *stk. 1* træder loven i kraft den 1. juli 1996. Med undtagelse af § 12 og § 15 omfatter loven alle kapitalpensioner og ratepensioner, hvad enten pensionsaftalen er indgået før eller efter denne dato. Efter forarbejderne er der lagt vægt på, at §§ 2 – 11 »må antages at indeholde en lovfæstelse af gældende ret.« Med hensyn til § 14, der er kommenteret nedenfor, har man lagt vægt på, at der også i bestående pensionsordninger bør være mulighed for at indsætte »nærmeste pårørende« som begunstiget.

3. *Stk. 2* fastslår, at omstødelsesreglen i § 12 kun omfatter pensionsaftaler, der indgås efter lovens ikrafttræden, den 1. juli 1996.

Forarbejderne omtaler ikke baggrunden for denne undtagelse til *stk. 1*. Det er dog nærliggende, at begrundelsen for at undtage bestående ordninger ligger i, at det før lovens ikrafttræden må antages, at forsikringsaftalelovens § 117 ikke kan anvendes analogt.

4. Efter *stk. 3* finder § 15 (ændringen af retsplejelovens § 512, *stk. 3*, der er kommenteret nedenfor) kun delvis anvendelse på ordninger, der be-

står den 1. juli 1996. For disse ordninger er det en forudsætning, at udbetalingstidspunktet er fastsat til den 1. juli 1996 eller senere.

§ 14 *I lov om beskatningen af pensionsordninger m.v., jf. lovbekendtgørelse nr. 683 af 9. august 1995, som ændret senest ved lov nr. 1106 af 20. december 1995, foretages følgende ændringer:*

1. § 11 A, stk. 1, nr. 6, affattes således:

»6. Der kan ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohavers død til andre end kontohaverens »nærmeste pårørende«, jf. § 5, stk. 5, i lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter, eller kontohavers ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, eller livsarvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger.«

2. § 12, stk. 1, nr. 4, affattes således:

»4. Der kan ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohavers død til andre end kontohaverens »nærmeste pårørende«, jf. § 5, stk. 5, i lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter, eller kontohaverens ægtefælle, herunder fraskilt ægtefælle, eller livsarvinger, herunder stedbørn og disses livsarvinger.«

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3333 og sp. 3344.

1. § 14's funktion er *dels* at udvide den kreds af personer, der lovligt kan indsættes som begunstiget i en pensionsordning, der er omfattet af loven, *dels* at fiksere kredsen.

2. § 14 indeholder en ændring af pensionsbeskatningsloven, og den skal ses i lyset af den nære sammenhæng, der består mellem 1996-loven og pensionsbeskatningsloven. Dette viser sig allerede i § 1, hvorefter loven kun gælder for opsparingsordninger, der opfylder pensionsbeskatningslovens afsnit 1, kapitel 1.

Pensionsbeskatningsloven har siden sin ikrafttræden – og siden indførelsen af ratepension i 1986 – haft regler, der begrænser en kontohaver i valget af begunstigede. Afgrænsningen skal ses i lyset af, at der er tale om en *pensionslov*. Dette er baggrunden for, at kontohaver hidtil (kun) har kunnet begunstige ægtefælle (og tidligere ægtefælle), livsarvinger, stedbørn og disses livsarvinger.

§ 14 indeholder en udvidelse af den kreds, der kan komme i betragtning (i kommentaren kaldt den »lovlige« kreds), idet kontohaver fremtidig har adgang til at indsætte »nærmeste pårørende«, jf. kommentaren til § 5, stk. 5.

§ 14 (pensionsbeskatningslovens § 11 A, stk. 1, nr. 4, og § 12, stk. 1, nr. 4) indeholder – som hidtil – en fiksering af kontohavers valg, idet han ikke kan gå ud over den pågældende kreds, smh. ordlyden »Der kan ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohaverens død.« – Indsætter kontohaver en »ulovlig« begunstiget, opfylder kontoen ikke længere kravene i pensionsbeskatningsloven (og i 1996-loven).

3. Selv om det ikke kommer særligt tydeligt frem, må det antages, at der består en forskel mellem de personer, der kan indsættes ved navns nævnelser og andre personer. De, der er udtrykkeligt nævnt i de to bestemmelser, kan indsættes ved navn, hvorimod der ikke er adgang til i pensionsaftalen at specificere »nærmeste pårørende«, se herved kommentaren til § 5, stk. 5, og Justitsministeriets/Skatteministeriets svar på spørgsmål af 29. marts 1996 fra Folketingets Retsudvalg.

4. Systemet i 1996-loven er, at kontohaver skal opfylde såvel kravene i 1996-loven som reglerne i pensionsbeskatningsloven. Forarbejderne konstaterer alene, at man ved manglende overholdelse af pensionsbeskatningsloven (også) er uden for det område, som 1996-loven dækker. Der rejser sig spørgsmål om virkningen af en »ulovlig« begunstigelse.

sesindsættelse, eksempelvis hvor kontohaver har indsat sit selskab som begunstiget i en kapitalpension. Det må antages, at loven udtømmende gør op med mulighederne for, at en sådan begunstigelse kan opnå retsvirkninger efter § 2. I det nævnte eksempel vil midlerne derfor indgå i kontohavers dødsbo.

§ 15 *I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 905 af 10. november 1992, som ændret senest ved lov nr. 903 af 29. november 1995, foretages følgende ændring:*

1. § 512, stk. 3, 2. pkt., affattes således:

»Reglerne om fritagelse for retsforfølgning i lov om tilsyn med pensionskasser samt i lov om forsikringsaftaler og lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter berøres ikke heraf.«

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3336 og sp. 3344.

1. § 15's funktion er at ændre retsplejelovens § 512, stk. 3.

2. Efter den nugældende formulering af § 512, stk. 3, kan der ikke foretages kreditorforfølgning i krav på pension m.v., medmindre der er forløbet tre måneder fra den dag, beløbet kunne fordres udbetalt. Fra denne regel er (bl.a.) undtaget forsikringsaftaler. § 15 tager sigte på, at også kapitalpension og ratepension undtages fra adgangen til at foretage udlæg efter retsplejelovens § 512, stk. 3, 1. pkt.

Efter lovændringen i 1996 har § 512, stk. 3, følgende affattelse:

»Udlæg kan ikke foretages i krav på pension eller i krav på understøttelse eller anden hjælp fra det offentlige eller fra stiftelser eller andre velgørende institutioner, medmindre der er forløbet tre måneder fra den dag, beløbet kan fordres udbetalt. Reglerne om fritagelse fra retsforfølgning i lov om tilsyn med pensionskasser samt i lov om forsikringsaftaler og lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter berøres ikke heraf.«

3. Det følger af sammenhængen mellem lovens § 11 og § 512, stk. 3, at der kan ske kreditorforfølgning, *når midlerne er udbetalt*. Det hedder herom i Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3342 f, at » der kan iværksættes retsforfølgning, når pensionsopsparingssummen er udbetalt, idet pensionsopspareren og den begunstigede da ikke længere har nogen »ret over for pengeinstituttet«. Det antages, at pensionsopsparingssummen først er udbetalt, når den er modtaget af den berettigede.«

3.1 For *kontohavers vedkommende* er § 15 (§ 512, stk. 3) speciel der- ved, at den gælder også i kontohavers levende live. En del bestemmelser i loven kræver, at han er død. Er kontohaver i live, sker udbetalingen til ham.

3.2. For *den begunstiges vedkommende* er der ikke sket ændring, idet reglen hele tiden har været, at den begunstiges kreditorer kan foretage udlæg m.v., når der er sket udbetaling, smh. Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3335-3336 (hvor henvisningen til § 12 skal være til § 11), *Jørgen Nørgaard Arveret* s. 308, *U 1971.328 V* og *U 1987.407 Ø*.

U 1987.407 Ø: Under behandlingen af D's konkursbo, hvori toldvæsenet havde en ubestridt restance af moms på 43.744 kr., afgik D's ægtefælle ved døden i december 1985, hvorved en større gruppelivsforsikringssum udløstes. Som følge af postspærringen kom beløbet boets kurator i hænde og indsattes på boets konto hos kurator. Ved dom afsagt af skifteretten blev det fastslået, at livsforsikringssummen tilkom D uden om boet. Konkursboet frafaldt den 20. august 1986 anke af skifterettens dom. Den 22. august 1986 foretog toldvæsenet udlæg for momsrestancen i livsforsikringssummen, der fortsat befandt sig hos kurator. Antaget, at der efter principperne i forsikringsaftalelovens § 116 og retsplejelovens § 513, stk. 1 under de foreliggende omstændigheder ikke kunne gøres udlæg i livsforsikringssummen, som endnu ikke kunne anses udbetalt til D.

§ 16 *Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan med undtagelse af §§ 14 og 15 ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.*

Folketingstidende 1995/96, tillæg A, sp. 3344.

1. Efter § 16 gælder loven ikke på Færøerne og Grønland, men den kan sættes i kraft for disse landsdele.

Dette gælder dog ikke § 14 (ændring af pensionsbeskatningsloven) og § 15 (ændring af retsplejeloven). Begrundelsen for at undtage disse bestemmelser må ligge i, at pensionsbeskatningsloven og retsplejeloven ikke finder anvendelse på Færøerne og Grønland.

Afgørelsesregister

U 1942.816 V: 56, 72

U 1947.353 Ø: 54

U 1948.469 H: 56, 72

U 1954.462 H: 58, 65

U 1956.391 Ø: 70

U 1957.738 H: 70

Utrykt kendelse af 11. januar
1961 (Københavnske amts nordre
birks skifteret): 18, 19, 27, 52

U 1962.59 H: 68, 69, 70, 77, 79,
83, 86

U 1967.889 Ø: 91, 100

U 1968.613 B: 70, 80

U 1971.328 V: 113

U 1973.375 Ø: 68

U 1974.836 Ø: 86, 72

NJA 1976.24 Sv. H: 64

U 1976.716 B:80

U 1977.118 H: 62

U 1978.979 V: 86

U 1979.499 H: 68

U 1980.436 V: 48

NRT 1980.1145 No.H: 57

U 1981.908 Ø: 72

Utrykt dom af 20. oktober 1981
(Civilretten i Silkeborg): 52

U 1982.195 V: 81

NJA 1982.390 Sv.H: 64

U 1983.122 H: 68

U 1983.774 V: 60, 77, 84

U 1984.219 Ø: 81, 91, 92

U 1985.676 V: 81

U 1985.791 V: 105

U 1986.364 V: 40, 101

U 1986.584 V: 67, 86

Afgørelsesregister

U 1986.758 H: 60, 61, 64, 81

Utrykt dom af 18. december
1986 (Civilretten i Kolding): 53

U 1987.407 Ø: 113

TfS 1989, nr. 361 Skd: 48

TfS 1990, nr. 18 B: 53

U 1990.218 H: 51

U 1991.517 A: 74, 92

U 1992.545 Ø: 19, 53, 54

TfS 1993, nr. 461 Skd: 90

U 1993.954 V: 65, 90

U 1993.959 Ø: 60, 65

FED 1994.43 V: 56, 72, 87

U 1994.309 V: 56, 72, 87

FED 1994.323 A: 87

FED 1994.1140 A: 71

FED 1994.1177 A: 81

U 1995.17 H: 60, 61

U 1995.240 V: 75

U 1995.409 V: 103

U 1995.721 Ø: 103

FED 1995.1168 Ø: 84

FED 1995.1559 A: 49

U 1996.357 Ø: 103

Queen's Bench Divisions dom af
2. april 1996: 87

Litteraturfortegnelse

Egil Lego Andersen: Gavebegrebet (1988)

Ernst Andersen: Arveret (1967)

Lennart Lyngge Andersen, Palle Bo Madsen og Jørgen Nørgaard: Aftaler og Mellemmænd (2. udg. 1991)

Lennart Lyngge Andersen og Peter Møgelvang-Hansen: Bankretlige Emner (1994)

Lennart Lyngge Andersen og Jørgen Nørgaard: Aftaleloven med kommentarer (2. udg. 1993)

A. Drachmann Bentzon og Knud Christensen: Lov om forsikringsaftaler (2. udg. 1952-54)

Betænkning nr. 419/1966 om beskatningen af pensionsordninger m.v.

Betænkning V nr. 501/1968 om Opsparing og kapitalforsikring i pensionsøjemed

Betænkning nr. 957/1982 om gældssanering

Betænkning nr. 1293/1995 om fraskiltes pensionsret

Festskrift til O. A. Borum (1964)

O. A. Borum og Jørgen Trolle: Lov om Borteblevne med kommentarer (1946)

O. A. Borum, Stig Juul og Otto Schlegel: Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret (1958)

Hans Jacob Bull (red.): Ny forsikringsavtalelovgivning: Et FAL fremover (1990)

Svend Danielsen: Arveloven med kommentarer (3 udg. 1982)

Litteraturfortegnelse

Udkast til Lov om Forsikringsaftaler med tilhørende Bemærkninger (1925)

Christen Boye Jacobsen m.fl.: Bank- og sparekasseloven (1996)

Preben Lyngsø: Dansk Forsikringsret (7. udg. 1994)

Preben Lyngsø: Forsikringsaftaleloven med kommentarer (4. udg. 1992)

Linda Nielsen: Familieformueretten (1993)

Jørgen Nørgaard: Indsættelse af en begunstiget og dennes stilling over for trediemand (Studenterafhandlinger til Ugeskrift for Retsvæsen, 1967 s. 179 ff.)

Mie Paludan: Grundlæggende personsforsikring (2. udg. 1994)

Rapport om pensionsrettighedens bevarelse ved separation og skilsmisse (1988 og 1990)

Niels-Jørgen Kaj Petersen og Bue Skammelsen: Bo- og gaveafgift (2. udg. 1995)

Festskrift til Laurits Ringgård (1989)

Torben Svénné Schmidt m.fl.: Arveret (2. udg. 1991)

Knut S. Selmer: Forsikringsaftaleloven med forarbejder (1990)

Ivan Sørensen: Den private Syge- og Ulykkeforsikring (1990)

Henry Ussing: Aftaler (3. udg. 1950)

Henry Ussing: Enkelte kontrakter (2. udg. 1946)

Vibeke Vindeløv, Ingrid Lund-Andersen og Linda Nielsen: Retsstillingen for ugifte samlevende (1988)

Stikordsregister

A

anbringelse af pensionsmidler 42
anvendelsesområde, lovens 39f
arbejdsgiverordning 49, 107
arveretsforbrydelse 57, 67
arvinger 66f, 72, 82, 83, 91

B

begravelse 77
begunstigelse
- begreb 42f, 45f
- den begunstigedes død 46f, 90f
- formkrav 55, 57f
- fysiske personer 45
- genkaldelighed 47, 54f, 56
- posthume 62f
- tilbagekaldelse 54f
borteblevne 77
boslod 68, 72
børn 69, 82f

C

condictio indebiti 77

D

diskvalifikation 56f, 67, 80

E

effektiv betaling 52
Enkepensionsudvalget 28

F

forsikringsaftaleloven
- forholdet til 29, 32f

finansrådet 28, 102
formålsbinding 25, 40, 44
fortolkningsregler 48, 78f

G

gebyr 66
gruppelivsforsikring 48, 50, 60, 65
gældssanering 102f

I

ikrafttræden 109f
indekskontrakter 24, 39, 40

K

kapitalpension
- gældssanering 102f
- karakteristik 40f
- lovgrundlag 40f
- modregning i 52
- normal udbetaling 40f
- ophævelse i utide 42, 43, 96f, 102
- skattefradrag 41
konkurs 103f
kreditorforfølgning 16, 17, 20, 21,
27, 39, 52f, 54, 101f, 112f

L

legitimation 67, 73

M

modregning 52

N

norsk forsikringsaftalelov 60, 71

Stikordsregister

»nærmeste pårørende« 60, 65, 69,
81, 83, 85f, 110f
nødtestamente 62

P

pantsætning 98, 99, 103
papirløst ægteskab 49, 72, 79, 82,
86f
pengeinstitut 40, 44
pengeinstitutankenævnet 50f
pensionsbeskatningsloven 17f, 30,
33, 82, 96, 97, 100, 110f
pensionsbeskatningslovsudvalget
17f, 25
pensionsrådgivning 34, 49
posthume begunstigelser 62f
private ordninger 42

R

ratepension (se også kapital-
pension) 28, 40f, 99f
registreret partnerskab 79
renteforsikringsloven 15

S

samlevende 49, 72, 79, 82, 86f

selvbåndlæggelse 15, 16, 27
selvpensionering 24, 39, 40, 101
stedbørn 69, 82, 89f, 111

T

testamente 60
tilvækstret 91
tvangsarvelod 66f, 72
tvangsarvinger 51, 67, 69

U

udlæg 102f, 112f
uigenkaldelighed 47, 54f, 56, 68,
72, 96f
»ulovlig« begunstigelses-
indsættelse 111f
uskiftet bo 52

Æ

ægtefælle 51, 79, 85
ægtefælleskifte 20, 21, 22, 30, 60
ægtepagt 60
Ægteskabsudvalget af 1957 19f